

VLADIMIR · 20. BŘEZNA 1991

UVIDĚL JSEM KATA

*Výslech náčelníka kalininské NKVD
o popravách polských zajatců*

Výpověď Dmitrije Stěpanoviče Tokareva

*D. T.: Blochin si oblékl svůj zvláštní stejnokroj. ... Koženou
hnědou čepici, dlouhou koženou hnědou zástěru, kožené hnědé
rukavice s manžetami nad lokty. Udělalo to na mě hrozný
dojem. Uviděl jsem kata.*

Uviděl jsem kata Výslech náčelníka kalininské NKVD o popravách polských zajatců

Výpověď Dmitrije Stěpanoviče Tokareva, vyslechnutého 20. března 1991 ve Vladimíru vojenským prokurátorem Anatolijem Jurjevičem Jablokovem v trestní věci č. 159.

Z ruského přepisu zvukového záznamu přeloženo, úvodem, vysvětlivkami a obrazovou přílohou opatřeno pro Staré texty, 2026.

Překlad vznikl z ruského znění přepisu. Polské vydání *Zeznanie Tokariewa* (Zeszyty Katyńskie 3, Varšava 1994) bylo použito pouze jako kontrola čtení.

Dokumenty v obrazové příloze jsou uloženy v Ruském státním archivu sociálně-politických dějin (RGASPI), fond 17, opis 166, spis 621a. Odtud je i státní znak SSSR na obálce — z hlavičkového papíru lidového komisariátu vnitra na prvním listu Berijovy zprávy č. 794/B.

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/

Zakladatelem Starých textů je JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii.

Volné šíření

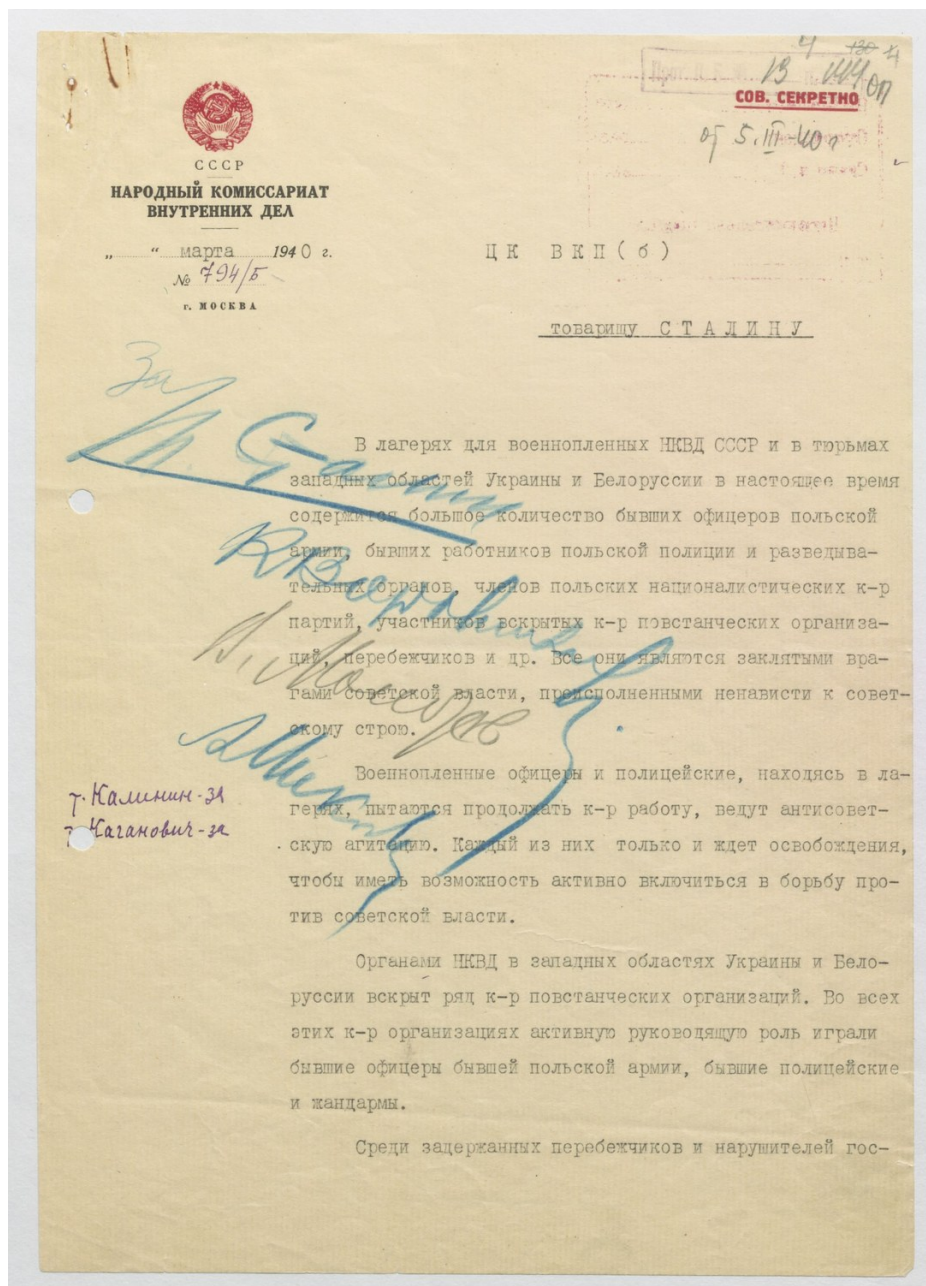
Knihu lze volně číst, stahovat, tisknout pro vlastní potřebu a dále šířit v nezměněné podobě s uvedením zdroje.

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Frontispis	4
Úvod	5
Výslech I. Zahájení výslechu	8
Výslech II. Dokumenty a jmenné seznamy	13
Výslech III. Zbraně, prémie, cennosti	20
Výslech IV. Uviděl jsem kata	28
Výslech V. Sklep a jeho pláněk	37
Výslech VI. Pohřebiště u Mednoje	44
Výslech VII. Svědkové a závěr	53
Obrazová příloha	62

Frontispis

Zpráva lidového komisaře vnitra L. Beriji Stalinovi č. 794/B, první list. Modrou tužkou „За“ — rusky pro, tedy souhlas — a vlastnoruční podpisy Stalina, Voršilova, Molotova a Mikojana; v levém okraji červeně „s. Kalinin — za“, „s. Kaganovič — za“. Odčárknutá část tohoto návrhu se po hlasování stala textem usnesení politbyra z 5. března 1940 o zastřelení polských zajatců. RGASPI, f. 17, op. 166, sp. 621a, l. 4.

Úvod

Co je tento text

Dvacátého března 1991 vstoupil do bytu v ulici Volodarského číslo 11 ve městě Vladimíru podplukovník justice Anatolij Jurjevič Jablov, vojenský prokurátor druhého oddělení Hlavní vojenské prokuratury SSSR. Doprovázel ho pracovník vladimírské správy KGB Nikolaj Petrovič Zotov jako specialista na obrazový záznam. Výslech začal v deset hodin čtyřicet pět minut a byl nahráván kamerou Panasonic M-7.

Vyslýcháný byl osmaosmdesátiletý penzista, téměř slepý — předkládané dokumenty mu prokurátor musel předčítat. Jmenoval se Dmitrij Stěpanovič Tokarev a od prosince 1938 do roku 1945 byl náčelníkem Správy NKVD Kalininské oblasti.

Nešlo o rozhovor ani o vzpomínku. Byl to procesní úkon v trestní věci číslo 159, ve vyšetřování katyňského zločinu, které sovětská a po ní ruská prokuratura vedla od roku 1990. Svědek byl na začátku poučen o trestní odpovědnosti za křivou výpověď a za odepření výpovědi a sám se na toto poučení v průběhu výslechu odvolal: „Jsem poučen o odpovědnosti. A znám postup. Mohu mluvit jen pravdu.“

Co se stalo

Pátého března 1940 podepsalo šest členů politbyra ÚV VKS(b), mezi nimi Stalin, rozhodnutí zastřelit bez soudu přibližně pětadvacet tisíc sedm set polských zajatců a vězňů. Zajatci byli drženi ve třech táborech: v Kozelsku, Starobělsku a Ostaškově. Každý tábor měl své místo smrti. Zajatci z Kozelska byli zastřeleni v Katyňském lese u Smolenska, zajatci ze Starobělska v Charkově, zajatci z Ostaškova v budově Správy NKVD ve městě Kalininu, dnešním Tveru, a pohřbeni u vesnice Mednoje.

Tuto okolnost je třeba mít na paměti po celou dobu četby. Slovo „Katyň“ se vžilo jako souhrnné označení celého zločinu, ale Katyň je jen jedno ze tří míst a Tokarev s ním neměl nic společného. Jeho svědectví se týká Kalininu a Mednoje.

Liší se i to, kdo byl v Ostaškově držen. Nebyli to především armádní důstojníci, jak se o katyňském zločinu obvykle mluví, nýbrž policisté všech hodností, vězeňští dozorci, pohraničníci, četníci a velitelé hasičských sborů. Tokarev na to během výslechu opakovaně upozorňuje a dvakrát svou výpověď v tomto smyslu výslovně upřesňuje; připadá mu to zjevně důležité.

Popravy probíhaly v suterénu budovy Správy NKVD v Kalininu — dnes je v ní lékařský institut — od počátku dubna do druhé poloviny května 1940, vždy v noci. Zastřeleno tam bylo nejméně šest tisíc dvě stě osmdesát sedm lidí: tolik jmen je na šedesáti sedmi odesílacích seznamech z období od 1. dubna do 19. května 1940, které Jablov Tokarevovi při výslechu předložil. Zpráva, kterou předseda KGB Alexandr Šelepin napsal Chruščovovi třetího března 1959, když navrhoval zničit spisy popravených, uvádí šest tisíc tři sta jedenáct. Sám Tokarev si na konci výslechu vybaví číslo šest tisíc dvě stě devadesát pět — a připojí k němu „plus jeden“, zastřeleného zločince, kterého na to místo pohřbili omylem. Těla byla nákladními auty odvážena za Mednoje a zahrabávána rypadlem.

Kdo promluvil

Tokarev nebyl kariérní čekista. Přišel od pohraniční stráže a do Kalininu byl poslán v prosinci 1938, několik týdnů po listopadovém plénu, které odsoudilo „přehmaty“ Ježovovy éry. Měl dělat pořádek: nechal pozavírat vyšetřovatele, kteří bili zatčené, a zakázal mučení. Sám to ve výpovědi připomíná a lze mu to z větší části věřit.

Je to také člověk, který ví, že mluví do protokolu, a vyjadřuje se podle toho. **Tokarev soustavně popírá vlastní účast na popravách.** Do popravčí cely nevstoupil. Stříleli řidiči a dozorci pod velením moskevského kata Vasilije Blochina. Jeho správa nevedla na zajatce jediný spis a s ostaškovským

táborem neměla nic společného, protože tábor podléhal přímo Moskvě. Kobulov mu na poradě řekl: „S vámi ani nepočítáme.“ Prémii za operaci nedostal, Kobulov ho ze seznamu vyškrtl vlastní rukou. Když popravy začaly, vyjednal si v obkolu služební cesty po okresech a schválně je protahoval.

Část z toho je doložitelná a Jablov to ani nezpochybňuje — jeho úkolem bylo najít pohřebiště, ne usvědčit svědka. Část je obhajoba starého muže. Čtenář by měl mít na paměti obojí a nečíst výpověď ani jako přiznání, ani jako omluvu.

Protože toho, co Tokarev nepopírá, je dost. Věděl o rozhodnutí předem; byl kvůli němu povolán do Moskvy. Na Kobulovův pokyn poskytl na operaci své lidi. Byl v „rudém koutku“, kde se u zajatců před zastřelením ověřovala totožnost čtyřmi otázkami, a sám se jednoho z nich zeptal, kolik mu je let; bylo mu osmnáct. Viděl Blochina, jak si obléká koženou zástěru a rukavice s manžetami nad lokty. Po skončení operace zakázal svému pomocníkovi pohrbit na tom místě kohokoli dalšího — a když o pět let později předával úřad svému nástupci, ukázal mu, kde to je.

Proč tento text stojí za čtení

Je to jediná podrobná výpověď vysokého funkcionáře NKVD o technice těchto poprav, navíc pořízená na obrazový záznam. Díky ní bylo nalezeno pohřebiště u Mednoje; první exhumace tam proběhly v srpnu téhož roku.

A pak je tu to, co z textu dělá čtení, které se nezapomíná. Kožený oblek. Kufr německých pistolí Walther, protože sovětské se příliš rychle opotřebovávaly. Dveře obité plstí, aby nebylo slyšet výstřely. Dvě stě padesát lidí na noc — tři sta se první noc ukázalo jako příliš mnoho, slunce vyšlo dřív, než byli hotovi. Rypadlo místo hrobníků a prokurátorův údiv nad tím, že nikdo nepoužil vápno. Alkohol po návratu, nikdy předtím. Odměna ve výši měsíčního platu. Banket v salonním vagonu, na který Tokarev nešel. A čtyři muži, kteří u toho podle Tokareva byli a potom se zastřelili, a jeden, který se zbláznil.

Tokarev to všechno vypráví věcně, bez výčitek i bez vychloubání, a občas s jazykovou opatrností, která prozradí víc než přiznání: slovo „práce“ o popravách dává do uvozovek a pak dodá, že si na ně taky zvykl.

Co se s nimi stalo

Tokarev opakovaně naznačuje, že operace své vykonavatele zničila: Blochin, Pavlov a Sucharev se prý zastřelili, Rubanov se zbláznil. Kádrové spisy, které zpracoval historik Nikita Petrov, to nepotvrzují. Blochin zemřel v roce 1955 na infarkt. Pavlov se deset měsíců po popravách stal Tokarevovým nástupcem v čele kalininské Správy, skončil jako generálmajor a zástupce náčelníka Dalstroje v Magadanu a zemřel roku 1962 v Leningradě. Rubanov byl komandantem dál — v Estonsku, Tádžikistánu a Tatarstánu —, dostal Řád Lenina a ještě v roce 1967 Řád rudé hvězdy; zemřel roku 1982 v Kazani. Sucharev jezdil dál, nakonec jako inspektor dopravní bezpečnosti kazaňské milice, a z ministerstva vnitřa odešel v roce 1959 pro věk.

Na otázku, kdo byl potrestán, tedy tahle kniha odpovídá takto: nikdo. Ani v Moskvě, ani v Kalininu. Beriju a Kobulova zastřelili za spiknutí, Siněgubov přišel o vyznamenání za falšování výsledků, Blochin o generálskou hodnost — pokaždé za něco jiného. Vykonavatelé dožili na penzi, většinou v témže městě: Belogorlov a Zajcev 1971, Cukanov a Antonov 1975, Bogdanov a Kačín 1983. Tikunov, který po Cukanovovi převzal vnitřní věznici, zemřel v únoru 1988, dva roky předtím, než Sovětský svaz katyňský zločin přiznal. Jediný, kdo se penze nedožil, byl dozorce vnitřní věznice Ivan Belov: v roce 1941 narukoval jako řadový voják a padl bez zprávy.

A Tokarev sám? V seznamu odměněných měsíčním platem, který Berija podepsal v říjnu 1940, opravdu není. Dvacátého šestého dubna 1940, uprostřed poprav, byl ale vyznamenán Řádem Čestného odznaku — týmž dnem jako Blochin Řádem rudého praporu a Siněgubov týmž odznakem jako on. Čím byl ten

dekret zdůvodněn, z dostupných pramenů nevíme. Zemřel 19. listopadu 1993 ve Vladimíru, dva a půl roku po tomto výslechu, aniž byl kdy z čehokoli obviněn.

Jak vyšetřování skončilo

Jablokov trestní věc číslo 159 ukončil třináctého července 1994 usnesením, v němž skutek kvalifikoval obdobně podle článku 6 norimberské charty a za odpovědné označil Stalina, Molotova, Vorošilova a Mikojana i ty, kdo zločin po léta zakrývali. Usnesení bylo zrušeno a Jablokov z případu odvolán. Vyšetřování pak formálně pokračovalo ještě deset let. V roce 2004 bylo zastaveno; samo usnesení o zastavení bylo utajeno a poškozeným nebylo zpřístupněno sto šestnáct ze sto osmdesáti tří svazků spisu.

Záznam výslechu, který následuje, tedy není dokumentem uzavřeného soudního procesu. Je to doklad o vyšetřování, které skončilo dřív, než došlo k rozsudku.

Ediční poznámka

Překládáno z ruského přepisu zvukového záznamu výslechu. Polské vydání *Zeznanie Tokariewa* (Zeszyty Katyńskie 3, Varšava 1994) bylo použito pouze jako kontrola čtení; jeho text ani poznámkový aparát se nepřebírají. Vysvětlivky jsou vlastní. Životopisné údaje o příslušnících NKVD v nich vycházejí z kádrových spisů zpracovaných Nikitou Petrovem (*Награждены за расстрел. 1940*, Moskva 2016); znění Berijova rozkazu č. 001365 z 26. října 1940 je převzato z edice *Катынь. Март 1940 г. — сентябрь 2000 г.* Vysvětlivky jsou číslovány průběžně a umístěny pod čarou u prvního výskytu jména nebo pojmu.

Ruská jména se přepisují podle pravidel české transkripce z ruštiny, nikoli v polské podobě, kterou má zdrojové vydání: tedy Tokarev a Jablokov, nikoli Tokariew a Jabłokow.

Mluvčí jsou označeni zkratkami **A. J.** (Anatolij Jablokov) a **D. T.** (Dmitrij Tokarev); zasáhne-li do hovoru Nikolaj Zotov, je uveden jako **N. Z.** Poznámky pořizovatele záznamu o nezřetelných místech, pauzách a dění před kamerou jsou v kulatých závorkách kurzivou. Zachována je mluva originálu včetně nedokončených vět, oprav a opakování; výslech byl vedený ústně a jako ústní projev se také čte.

Mluvčí jsou v textu označeni: **A. J.** — Anatolij Jurjevič Jablokov, vojenský prokurátor; **D. T.** — Dmitrij Stěpanovič Tokarev, svědek; **N. Z.** — Nikolaj Petrovič Zotov, specialista obrazového záznamu.

Výslech I. Zahájení výslechu

1. Zahájení výslechu

A. J.: Město Vladimir, 20. března 1991. Vojenský prokurátor druhého oddělení Správy Hlavní vojenské prokuratury podplukovník Jablov Anatolij Jurjevič¹ za účasti specialisty, pracovníka Správy KGB SSSR pro Vladimírskou oblast Zotova Nikolaje Petroviče, při dodržení požadavků článků 157, 158 a 160 trestního řádu RSFSR vyslechl jako svědka, za použití zvukového a obrazového záznamu, následujícího svědka. Vaše příjmení, jméno a jméno po otci?

D. T.: Tokarev Dmitrij Stěpanovič.

A. J.: Den, měsíc a rok narození?

D. T.: 1. října 1902. Skoro vrstevník století.

A. J.: Místo narození?

D. T.: Podle dřívějšího názvu?

A. J.: Ano.

D. T.: Ves Isajevo-Dedovo, Orenburská gubernie a Orenburský újezd.

A. J.: Vzdělání?

D. T.: No, jak se vzdělání počítá? Systematického vzdělání jsem měl málo... Absolvoval jsem vysokou pohraniční školu. Plný kurz. Diplomy se tenkrát nedávaly, dnes se ta škola jmenuje Institut pohraničních vojsk Sovětského svazu. To je moje hlavní vzdělání.

A. J.: Stranická příslušnost?

D. T.: Člen KSSS od roku 1927.

A. J.: V současné době jste v důchodu?

D. T.: Ano, už dávno důchodce.

A. J.: Od kterého roku?

D. T.: Od čtyřiapadesátého.

A. J.: Rodinný stav?

D. T.: Ženatý.

A. J.: Poměr k vojenské službě?

D. T.: No, teď ve výslužbě.

A. J.: Vaše domácí adresa?

D. T.: No právě tahle, kde sedíte, ulice..., město Vladimir, ulice Volodarského číslo 11, byt 1. Dřív jsem měl celý dům, jak se dnes říká, ve dvou úrovních. A potom, když jsme zůstali dva, jsem horní patro odevzdal. Zůstali jsme dole.

A. J.: Nebyl jste trestán?

¹ **Jablokov, Anatolij Jurjevič** — vojenský prokurátor oddělení rehabilitací Hlavní vojenské prokuratury SSSR. Ve vyšetřovací skupině ve věci č. 159 („katyňská věc“) zástupce vedoucího, v letech 1992–1994 ji vedl. Kromě Tokareva vyslechl i Pjotra Sopruněnka a bývalého předsedu KGB Šelepina. Třináctého července 1994 věc zastavil usnesením, v němž uznal vinnými Stalina, členy politbyra, Beriju a další podle článku 6 Norimberské charty; Hlavní vojenská a Generální prokuratura jeho usnesení o tři dny později zrušily a vyšetřování předaly jinému prokurátorovi.

D. T.: Nikdy jsem nebyl trestán.

A. J.: Národnost?

D. T.: Rus.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, v souladu se zákonem Vás musím poučit o trestní odpovědnosti...

D. T.: To je mi známo...

A. J.: ... podle článků 182 a 181² trestního zákoníku Ruské federace za odepření a vyhýbání se výpovědi a za vědomě krivou výpověď.

D. T.: Správně.

A. J.: (*nepříliš zřetelně*) Dobrá, podepíšete potom.

A. J.: Výslech zahájen v 10 hodin 45 minut. Před zahájením výsledku byli jeho účastníci vyrozuměni o použití, v souladu s článkem 141...

D. T.: Nerozuměl jsem, blíž... I Vy ke mně blíž.

A. J.: Před zahájením výsledku byli jeho účastníci vyrozuměni o použití, v souladu s článkem 141 trestního řádu Ruské federace, obrazového záznamu, pořizovaného videokamerou „Panasonic M-7“ na videokazetu (*název nezřetelný*) 180 minut. Obrazový záznam bude pořizovat specialista Zotov Nikolaj Petrovič. V souladu s článkem 133-prim trestního řádu Ruské federace byl specialista poučen, že je povinen účastnit se vyšetřovacího úkonu za účelem pořízení obrazového záznamu a že je oprávněn činit prohlášení, která se zanesou do protokolu. Za vyhýbání se plnění povinností je stanovena odpovědnost. Je Vám to jasné?

N. Z.: Jasně (*nezřetelně*).

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, byl jste v této věci už vyslýchán³?

D. T.: Ano, k tomu došlo.

A. J.: Potvrzujete dříve učiněnou výpověď?

2. Tři upřesnění

D. T.: Dříve učiněnou výpověď potvrzuji, ale chci udělat malé upřesnění. Na otázku toho soudruha, který mě vyslýchal, jak se rozsudky posílaly z Moskvy do Kalininu⁴, zda přese mne, nebo mimo mne, jsem tehdy vypověděl, že přese mne. Chci to upřesnit — pak jsem si to promyslel a teď si už přesně vzpomínám, že odpovědní pracovníci, kteří přijeli z Moskvy řídit tuto operaci — a byl mezi nimi starší major státní bezpečnosti Siněgubov⁵, bývalý náčelník Hlavní správy pro obsluhu železniční

²**Články 182 a 181 trestního zákoníku** — ustanovení o odepření výpovědi a o vědomě krivé výpovědi. Jablovkov je cituje jako „trestní zákoník Ruské federace“, ačkoli v březnu 1991 šlo ještě o zákoník RSFSR; podobných anachronismů má ve výsledku víc.

³**Trestní věc č. 159** — vyšetřování katyňského zločinu, zahájené 27. září 1990 Hlavní vojenskou prokuraturou SSSR spojením dřívějších věcí z Charkova a Kalininské oblasti. Zastaveno 21. září 2004 pro úmrtí viníků; usnesení o zastavení bylo utajeno a poškozeným nebylo zpřístupněno 116 ze 183 svazků spisu.

⁴**Kalinin** — město se v letech 1931 až 1990 jmenovalo Kalinin; dnes Tver. Budova Správy NKVD stojí v Sovětské ulici a sídlí v ní lékařský institut.

⁵**Siněgubov, Nikolaj Ivanovič** (1895–1971) — v roce 1940 zástupce náčelníka Hlavní dopravní správy NKVD, starší major státní bezpečnosti. *Starší major státní bezpečnosti* nebyl major: hodnosti státní bezpečnosti byly o několik stupňů vyš než armádní a tato odpovídala zhruba generálmajorovi. V roce 1943 se stal Hrdinou socialistické práce za zajištění železniční dopravy; v srpnu 1958 byl vyloučen ze strany a v lednu 1959 zbaven titulu i všech vyznamenání — za falšování vyšetřovacích materiálů a nezákonné metody výsledku, nikoli za Katyň. Trestně stíhán nebyl nikdy. **Dvacátého šestého dubna 1940, uprostřed kalininských poprav, byl vyznamenán Řádem Čestného odznaku** — týmž dnem jako Blochin Řádem rudého praporu. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365 z 26. října 1940.

dopravy, dále Blochin⁶, komandant NKVD SSSR, a brigádní velitel Krivenko⁷, náčelník Hlavní správy konvojových vojsk — ti to celé řídili.

Musím se trochu vrátit a poznamenat toto: když nás povolali do Moskvy, aby nám vysvětlili, jaká operace nás čeká — a bylo to zhruba v březnu třicátý... čtyřicátého roku — nepovolali jen mne, kromě mne povolali ještě mého prvního zástupce Pavlova⁸ a komandanta Rubanova⁹. Důvod povolání nám nevysvětlili a my jeli, Pavlov cestou ještě žertoval na zadním sedadle auta: „Jedeme se svým komandantem.“ A komandanti¹⁰, abyste věděli, ti vykonávali, ti uváděli ve skutek rozsudky smrti.

Takže když jsme přijeli, bylo tam ještě... ano, poslali nás rovnou ke Kobulovovi¹¹. Ten tehdy zastával, myslím, funkci Berijova zástupce¹²... Nebo možná ještě předtím, než ho jmenovali, byl nejdřív jmenován náčelníkem vyšetřovací části, po 17. listopadu 38. roku¹³ — a to datum Vám ještě připomenu, má velký význam. Poslali nás ke Kobulovovi, a když jsme vešli, bylo tam... bylo tam asi tak patnáct dvacet lidí, teď si nevzpomínám. Nikoho z těch, kdo tam byli, jsem neznal, kromě samotného Kobulova, u kterého jsem býval. Kobulov nám vysvětlil, že je pokyn vyšší instance — nám sice tu vyšší... totiž nám tu vyšší instanci nejmenoval, teprve později jsem se dozvěděl, že bylo rozhodnutí politbyra¹⁴ — o zastřelení příslušníků represivních orgánů Polské republiky, kteří byli zajati při našem vstupu do východních... na území východních oblastí Polska.

Když se mluví o zastřelení polských důstojníků, pokládám to za ne zcela správné. Důstojníků tam

⁶**Blochin, Vasilij Michajlovič** (1895–1955) — od roku 1926 komandant OGPU, od roku 1938 náčelník komandantského odboru NKVD, tedy útvaru, který vykonával rozsudky smrti. Historik Nikita Petrov odhaduje počet jím osobně zastřelených na deset až patnáct tisíc. V dubnu 1940 osobně řídil popravy v Kalininu; **26. dubna 1940, tedy uprostřed nich, byl vyznamenán Řádem rudého praporu**. V dubnu 1953 propuštěn pro nemoc, 23. listopadu 1954 zbaven generálské hodnosti a potom i důchodu. Zemřel 3. února 1955 na infarkt. **Tokarevovo tvrzení, že se Blochin zastřelil, se v archívních pramenech nepotvrzuje a stojí osamoceně**. V procesu s Berijou nebyl Blochin ani obviněn — platil za pouhého vykonavatele rozkazů.

⁷**Krivenko, Michail Spiridonovič** (1904–1954) — v dubnu 1940 kombrig. Tokarev ho označuje za náčelníka Hlavní správy konvojových vojsk NKVD; ve skutečnosti byl v té době **náčelníkem jejího štábu**, velení Správy konvojových vojsk převzal až v roce 1942 a Hlavní správu pro věci válečných zajatců vedl v letech 1945–1947. Generálporučík (1944), Řád Lenina (1945). Nikdy nebyl stíhán ani zbaven hodnosti; zemřel v říjnu 1954. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

⁸**Pavlov, Vasilij Pavlovič** (1910–1962) — od prosince 1939 zástupce náčelníka kalininské Správy NKVD. **Tokarevovo tvrzení, že se zastřelil, kádrové spisy nepotvrzují**. V únoru 1941 se stal Tokarevovým nástupcem v čele kalininské Správy a vedl ji znovu v letech 1943–1945, poté byl náčelníkem čeljabinské Správy MVD a od roku 1948 zástupcem náčelníka Dalstroje v Magadanu. Generálmajor (1945), Řád rudého praporu. Zemřel 3. dubna 1962 v Leningradě. Je mezi 125 odměněnými Berijovým rozkazem č. 001365 z 26. října 1940. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

⁹**Rubanov, Andrej Maximovič** (1902–1982) — od dubna 1939 komandant administrativně-hospodářského oddělení kalininské Správy NKVD, nadporučík státní bezpečnosti. Podle výpovědi jeho kazaňské spolubydlící Meňajevové pil a v polovině padesátých let jí v opilosti řekl: „Bože, kolik lidí mi prošlo rukama, a jenom těch Poláků.“ **Tokarevovo tvrzení, že se zbláznil, kádrové spisy nepotvrzují**. Komandantem byl dál v Estonsku, Tádžikistánu a Tatarstánu, naposledy u KGB Tatarské ASSR do srpna 1957; v roce 1972 ještě pracoval jako inspektor záchranné služby. Řád Lenina (1950), Řád rudého praporu, tři Řády rudé hvězdy — poslední v roce 1967 —, od kolegia OGPU čestná zbraň z roku 1932 „za nelostný boj s kontrarevolucí“. Zemřel v březnu 1982 v Kazani. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

¹⁰**Komandant, komandatura** — útvar a funkce v aparátu NKVD, jejichž náplní byl mimo jiné výkon rozsudků smrti. Nejde o velitele v běžném smyslu.

¹¹**Kobulov, Bogdan Zacharovič** (1904–1953) — v roce 1940 náčelník Hlavní hospodářské správy NKVD a komisař státní bezpečnosti 3. hodnosti. V Berijově návrhu byl do složení trojky dopsán rukou místo škrtnutého Beriji. Zatčen s Berijou v červnu 1953 a 23. prosince 1953 zastřelen — za spiknutí a velezradu, nikoli za Katyň.

¹²**Berija, Lavrentij Pavlovič** (1899–1953) — lidový komisař vnitra SSSR od listopadu 1938, autor návrhu na zastřelení polských zajatců. Rozkazem z 26. října 1940 odměnil 125 příslušníků NKVD za provedení akce. Zatčen v červnu 1953, odsouzen a 23. prosince 1953 zastřelen za velezradu a terorismus. Katyň v obžalobě nefigurovala.

¹³**Listopadové plénum 1938** — plénum ÚV VKS(b) ze 17. listopadu 1938, které odsoudilo „přehmaty“ masových operací a ukončilo Velký teror. Ježov byl krátce nato vystřídán Berijou. Tokarev přišel do Kalininu v prosinci 1938 právě v rámci této revize. **Ježovova éra** — období, kdy stál v čele NKVD Nikolaj Ježov (1936–1938), tedy Velký teror. Ježov byl sám v roce 1940 zastřelen.

¹⁴**Rozhodnutí politbyra** — usnesení politbyra ÚV VKS(b) z 5. března 1940, bod 144 protokolu č. 13 (Zvláštní složka), o zastřelení 14 700 zajatců ze tří táborů a 11 000 vězňů ze západních oblastí Ukrajiny a Běloruska. Jeho text je doslova závěrečná část Berijovy zprávy Stalinovi č. 794/B. Viz obrazovou přílohu.

bylo mnohem méně než řadových lidí. Kdo byl střílen, jak jsem se potom dozvěděl: všichni policisté bez ohledu na hodnost, počínaje nejnižšími, všichni vězeňští pracovníci, všichni pohraničníci, velitelé požární služby — a to je, myslím, celý ten kontingent. Jestli se mezi zajatci našli prostě vojenští příslušníci, tedy mám na mysli důstojníky, ty posílali do jiných táborů, kam, to nevím. Tím spíš, že uplynulo víc než půl století... Takže vnáším toto upřesnění: nestříleli se důstojníci, nýbrž příslušníci represivních orgánů Polska.

A. J.: Jasně. Dmitriji Stěpanoviči, to je jen k Vašemu táboru, že?

D. T.: Ano, mluvím jen o táboře, který byl na území Kalininské oblasti. Druhá věc, kterou prosím vzít v úvahu: ten tábor tam zaujímal jaksi... no, úplně nezávislé postavení na Správě NKVD pro Kalininskou oblast. Podléhal přímo Moskvě. Zaujímal na území Kalininské oblasti jakoby exteritoriální postavení a moji pracovníci k němu, k tomu táboru, neměli naprosto žádný vztah, žádný. Byl tam svůj zvláštní oddíl, byli tam svoji pracovníci podle tabulky, náčelník tábora, kterého jsem jednou viděl, jedinkrát, ale nemluvil jsem s ním (*nezřetelné*) já prostě, když jsme tam přijeli, podívali jsme se, uviděl jsem ho, a to je všechno. Ani jeho příjmení sotva dokážu uvést, a příjmení ostatních zaměstnanců... pro dávnost doby i pro nepotřebnost... nebyla mi potřeba.

A. J.: No, upřesníme to.

D. T.: Ano, a teď třetí upřesnění — uvedl jsem při minulém výslechu, že všechny rozsudky (jak jsem potom zjistil, nebyly to rozsudky, ale prostě seznamy, koho je třeba zastřelit) se posílaly přese mne. Tak to není. Posílaly se takto: ti mnou jmenovaní Blochin, Siněgubov a Krivenko bydleli v salonním vagonu na nádraží, na slepé koleji. Tam spali, tam jedli, a posílat se muselo jen přes Správu. Adresovalo se to zhruba takto: „Kalinin, Správa NKVD, pro Blochina.“ Kdo z nich byl starší, to mi je těžko posoudit, protože je-li to adresováno Blochinovi, pak je asi patrně třeba považovat za staršího té skupiny jeho, ale podle hodnosti, řekněme to tak, je starší Siněgubov...

A. J.: Starší major byl.

D. T.: ... nosil dva kosočtverce, starší major státní bezpečnosti. Ale tyhle podrobnosti neznám.

3. Porada u Kobulova

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, říkal jste, že Vás tam povolali, na tu poradou u Kobulova — o čem ta porada byla? Jaké poučení jste dostal?

D. T.: Poučení takové, že... už jsem Vám něco řekl. Kobulov říká: „Shromáždili jsme Vás proto, abychom Vám řekli, že padlo rozhodnutí vyšší instance zastřelit některé zajatce zajaté... dopadené v Polsku.“ Když jsem se dozvěděl o rozsahu té operace, po pravdě řečeno, ač nejsem z bojácných, přece jen pohraničník... Říkám: „Bogdane Zacharoviči,“ obracím se na Kobulova, „dovolte mi, abych po skončení porady zůstal, chci si s Vámi promluvit mezi čtyřma očima.“ — „Dobrá, zůstaň.“ Zůstal jsem. Když jsem zůstal, říkám: „Takových operací jsem se v životě nikdy neúčastnil, tím spíš, když jsem se dozvěděl o rozsahu téhle operace, bojím se, že nic nedokážu udělat.“ — „My s Vámi,“ povídá, „ani nepočítáme!“ — řekl to zle! Vlastně mi tím oznámil, že nejsem způsobilý pro svou funkci. Jak to? „S Vámi nepočítáme, pozvali jsme Vás proto, že se ta operace bude odehrávat na území Vaší oblasti a bez pomoci Vašich pracovníků se to tady neobejde, tak jsme pozvali Vás a zástupce... prvního zástupce, aby někdo z Vás věděl, co se děje.“ — „Děkuji Vám, je mi všechno jasné.“ A vyšel jsem z Kobulovovy kanceláře s ulehčenou duší.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a co řekl Kobulov, kolik lidí mělo být zastřeleno?

D. T.: Řekl — asi 14 tisíc lidí¹⁵. Celkem, v celém Sovětském svazu.

¹⁵Čtrnáct tisíc, o nichž Tokarev mluví, je první z obou čísel usnesení — počet zajatců ze tří táborů. Jeho paměť tedy po padesáti letech sedí na dokument.

A. J.: A kde přesně, ve kterých táborech, to Vám nejmenoval?

D. T.: Jmenoval, ale teď to nedokážu říct, vím, že... Víím, že ve Smolenské oblasti a, myslím, v Charkovské, no tam, myslím že ano, i v Charkovské — odtud byli povoláni náčelníci Správ také, aby věděli, co se bude na území jejich oblastí dít.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, prosím zopakovat ještě jednou — kdy to bylo? Kdy to bylo, ta porada u Kobulova?

D. T.: Myslím, že to bylo v březnu čtyřicátého roku. Proč si to pamatuju: tehdy mi udělili hodnost majora státní bezpečnosti, předtím jsem byl plukovník, nosil jsem zelené výložky pohraničních vojsk, pořád jsem doufal, že se do pohraničních vojsk vrátím, považoval jsem se za kompetentnějšího právě v pohraničních vojscích, ale nepodařilo se mi to. Tak tedy, v březnu 40. roku, datum se bojím říct.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a kdy v té věci padlo rozhodnutí politbyra?

D. T.: Víte, že já jsem se o tom, že bylo rozhodnutí právě politbyra, dozvěděl — v přítomnosti Nikolaje Petroviče... Jak se jmenujete?

N. Z.: Ano, ano, ano.

D. T.: V přítomnosti Nikolaje Petroviče jsem říkal soudruhovi, který mě vyslýchal, dokonce jsem se zeptal: „Cože, bylo usnesení politbyra?“ On říká: „Ano, bylo.“ Poprvé jsem se to dozvěděl od něho, a do té doby jsem věděl — „vyšší instance“. Jaká vyšší instance? Domýšlel jsem se, výš než politbyro u nás žádná instance není — sedmé nebe. Jen jsem se domýšlel, a s konečnou platností jsem se to dozvěděl až od Vašeho zástupce. To je všechno.

A. J.: Jasně. Jasně. Vaše doplnění jsou u konce, že? Všechna?

D. T.: Moment... Ano, teď, když jsem mluvil o způsobu posílání rozsudků — a potom, jak jsem zjistil, byly to prostě seznamy!

A. J.: Seznamy, ano.

D. T.: Prostě pro všechny.

A. J.: Seznamy podepsali, (*nezřetelné*) mám celý svazek.

D. T.: Máte?

A. J.: Ano.

D. T.: No, najdete je. Ano, přesvědčte se, že to tak je. Posílaly se takhle: „Kalinin, Správa NKVD, pro Blochina.“

A. J.: No, podíváme se, podíváme. Mám je.

D. T.: Ano, zhruba takhle. Všechno najdete. Pro Blochina. To je, nakolik si vzpomínám. Posílalo se to pod pěti pečeti, pamatuju se, přičemž balíky byly dost objemné. To jsem chtěl upřesnit.

Výslech II. Dokumenty a jmenné seznamy

4. Předkládané dokumenty: rozkaz 0308 a ostaškovský tábor

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči...

D. T.: Ano?

A. J.: ... Předkládá se Vám k seznámení rozkaz číslo 0308 z 19. září 39. roku lidového komisaře vnitra SSSR Beriji, je to svazek 8, list spisu 29–34.

D. T.: Ano.

A. J.: Říká se tu... Podíváte se sám, nebo Vám to mám přečíst?

D. T.: Přečíst. Nemám čím se dívat, nemám, já nevidím.

A. J.: „Zřídit: ostaškovský, kozelský¹⁶, starobělský a další tábory na území příslušných oblastí pro umístění polských válečných zajatců“...

D. T.: Ano.

A. J.: A zřízením těch táborů byli osobně pověřeni náčelníci Správ NKVD Tokarev, Kuprijanov...

D. T.: Tak tehdy jsem tam jel. Tehdy jsem tam taky jel.

A. J.: Aha. Takže právě tehdy jste... Jel jste tam proto, abyste konkrétně...

D. T.: Právě tehdy jsem tam jel, ano.

A. J.: A jakou účast jste měl na zřizování ostaškovského tábora pro válečné zajatce v prostorách bývalé dětské kolonie NKVD na ostrově Stolbnyj?

D. T.: Žádnou. Naprosto žádnou.

A. J.: Protože...

D. T.: Přijel jsem tam... to jsem si vzpomněl potom, co mě vyslechl Váš soudruh. Vzpomněl jsem si, že ten ostrůvek se jmenoval Nilova Pustýň, na jezeře Seliger. Byl to ostrůvek, a sami Poláci potom postavili hráz, spojili ostrov s pevninou, řekneme to tak, a přestal už být ostrovem... Žádná účast!

A. J.: Předkládá se Vám následující dokument — je to svazek 8, list spisu 14–17. Telefonogram Beriji. „Kalinin, Tokarevovi. Číslo čtyři sta... 4441/B ze 3. října 39. roku,“ s rezolucí Sopruněnka¹⁷ z 27. prosince 39. roku. Z tohoto dokumentu vyplývá, že Tokarev měl osobně prověřit doklady a vyslechnout každého zajatce přicházejícího do ostaškovského tábora.

D. T.: Nic takového nebylo. Když byla... přivázeli tam válečné zajatce, mimo Správu, já ani nevěděl, kolik tam bylo válečných zajatců, nevěděl. Ale věděl jsem tohle: jakmile se mezi zajatci našli... objevili se vojenští příslušníci, překládali je někam do jiných táborů, někam na sever, snad až do Vologodské gubernie...

A. J.: Předkládá se Vám k seznámení svazek 8, list spisu 18...

¹⁶**Ostaškovský tábor** — tábor NKVD pro válečné zajatce na ostrově Stolbnyj na jezeře Seliger v Kalininské oblasti, v budovách bývalého kláštera Nilova Pustýň. Byli v něm soustředěni polští policisté, četníci, pohraničníci a vězeňští dozorcí — asi šest a půl tisíce osob. Právě o nich Tokarev vypovídá.

¹⁷**Sopruněnko, Pjotr Karpovič** (1908–1992) — v letech 1939–1943 náčelník Správy NKVD pro věci válečných zajatců, pod níž spadaly všechny tři tábory. Dožil se toho, že byl sám 29. dubna 1991 — šest týdnů po Tokarevovi — vyslechnut týměž Jablokovem; dokumenty se svými podpisy často nepoznával. Stůhán nebyl; v roce 1991 to sovětská strana odmítla „pro churavost a vysoký věk“.

D. T.: *(pokračuje v odpovědi na předchozí otázku)* ... patrně se tam nějak změnila situace a Tokarev byl mimo hru. Jednou jsem tam byl. Jedinkrát.

A. J.: ... tak. Tento dokument je nařízení Merkulova¹⁸ Tokarevovi číslo 641 z února 40. roku. Říká se v něm toto... No, není to jen Vám, je to i NKVD Ukrajinské SSR Serovovi, Čerevatěnkovi, Panfilovovi ze Smolenské oblasti a Vám. „Podle nařízení lidového komisaře vnitřní soudruha Beriji ukládám všechny bývalé žaláři, zpravodajce, provokatéry, osadníky¹⁹, soudní pracovníky, statkáře, obchodníky a velké vlastníky, držení ve starobělském, kozelském a ostaškovském táboře NKVD, přemístit do věznic a převést je do evidence orgánů NKVD. Veškeré materiály, které na ně jsou, předat vyšetřovací částem Správ NKVD k vedení vyšetřování“...

D. T.: *(přerušuje)* Tohle provedeno nebylo.

A. J.: ... „O způsobu dalšího postoupení těchto spisů budou pokyny vydány dodatečně. O počtu předaných zatčených podejte hlášení.“ Vzniká tedy otázka, předávali Vám všechny tyhle...

D. T.: Nepředávali!

A. J.: ... do Vaší vyšetřovací části?

D. T.: Nic se nepředávalo.

A. J.: Nepředávalo, ano?

D. T.: A teď prosím vzít v úvahu toto: v Kalininské oblasti, přestože byla velmi rozlehlá — 74 okresů, 27 měst a dělnických sídlišť, 3 okruhy — tam bylo celkem 14 věznic, v nichž bylo namačkáno šest tisíc lidí, zavřených v letech represí 37.–38., a na těch šesti tisících jsme pracovali až do samého začátku... do začátku války, nebylo kam umístit jediného člověka navíc k těm, kteří tam byli. Tohle bylo patrně napsáno, ale pak se přesvědčili, že to udělat nelze.

A. J.: A nedělali?

D. T.: A nedělali.

A. J.: Vám do Správy NKVD se tyto vyšetřovací spisy nepředávaly?

D. T.: Ani jeden spis.

A. J.: Předkládá se Vám k seznámení nařízení Beriji číslo 5866, adresované náčelníkovi Správy NKVD Kalininské oblasti a Sopruněnkovi, z 31. 12. 39. roku, v němž se Vám ukládalo seznámit se, s výjezdem do města Ostaškova, se stavem vyšetřovací práce na přípravě spisů na válečné zajatce pro Zvláštní poradu²⁰ NKVD SSSR...

D. T.: Ani jednou jsem nevyjel.

A. J.: ... a přijmout opatření k ukončení vyšetřování u všech v lednu 40. roku.

D. T.: Nevyjížděl jsem a nic jsem neplnil, všechny tyhle oběžníky neznám.

A. J.: Oznamovalo se, že dodatečně byli vysláni vyšetřovatelé: Bykov — vyšetřovatel, poručík státní bezpečnosti, Marisov — vyšetřovatel, poručík státní bezpečnosti, Kleščev...

D. T.: Neznám ty lidi.

¹⁸**Merkulov, Vsevolod Nikolajevič** (1895–1953) — první zástupce lidového komisaře vnitřní a náčelník Hlavní správy státní bezpečnosti. V usnesení politbyra uveden v trojce jako první. Zastřelen s Berijou 23. prosince 1953.

¹⁹**Osadníci** — polští váleční veteráni, kteří po roce 1920 dostali půdu na východních územích Polska. V sovětské terminologii samostatná kategorie třídních nepřátel.

²⁰**Zvláštní porada (Osoboje soveščanije)** — mimosoudní orgán NKVD, který mohl ukládat tresty bez soudu a bez přítomnosti obviněného.

A. J.: ... Seňkin, Maklakov, Galafejev, Kiselev, Volčenko, Fedonin, Šiškin — to byli dodatečně vysláni...

D. T.: Ani jednoho z vyjmenovaných neznám.

A. J.: A dál se v témž nařízení říká: „...Kteří se mají dostavit k dispozici náčelníku vyšetřovací skupiny ostaškovského tábora poručíku státní bezpečnosti soudruhu Belolipeckému.“

D. T.: O něm nemám ponětí, o Belolipeckém. Žádné ponětí. Ještě jednou zcela odpovědně prohlašuji, že tábor naší Správy nepodléhal a Správa k tomu táboru neměla žádný vztah. Naprosto žádný!

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, proč ty otázky vznikají: hledali jsme, byly nalezeny takové dokumenty, a proto...

D. T.: Rozumím. Správně, správně.

A. J.: ... vidíte, v dokumentu se to tak říká, a proto vzniká otázka, jaká opatření se přijímala k urychlení vyšetřování.

D. T.: Žádná. Správa nevedla ani jeden vyšetřovací spis. Ani jediný!

A. J.: A od Vás nikam, tyhle vyšetřovací spisy jste nikam neposílali?

D. T.: Nikam jsem neposílal. Můžete se o tom přesvědčit ještě z archivních materiálů, patrně náčelníka Správy táborů válečných zajatců Sopruněnka. Pamatuju si jeho příjmení. Nenajdete tam ani jeden spis na tyto válečné zajatce, který by byl poslán ze Správy NKVD. Nevedl se ani jeden spis.

A. J.: Předkládá se Vám hlášení Sopruněnka Berijovi o vykonané práci v ostaškovském táboře válečných zajatců v souladu s předpisem číslo 5866/b z 31. prosince 39. roku, svazek 8, list spisu 18. O čem se v tom hlášení mluví? Mluví se o tom, že: „Po seznámení se stavem vyšetřovací práce, prováděné brigádou v čele s poručíkem státní bezpečnosti soudruhem Belolipeckým, na zpracování spisů na válečné zajatce z řad policistů bývalého polského státu pro Zvláštní poradou NKVD SSSR, bylo zjištěno, že za účelem ukončení vyšetřování ve stanovené lhůtě, to jest do 1. února 40. roku, byl počet vyšetřovatelů zvýšen na 30 osob.“

D. T.: Tak.

A. J.: „Zvýšení bylo provedeno na úkor přidělených pracovníků zvláštních oddělení jiných táborů a Správy NKVD pro Kalininskou oblast.“

D. T.: Nepamatuji se na takový případ, že by byl přidělen byt' jediný člověk. Nepamatuju.

A. J.: „Ke dni 6. listopadu tohoto roku bylo dokončeno a zpracováno k projednání Zvláštní poradou NKVD SSSR 6005 vyšetřovacích spisů na zajaté policisty.“ To je hlášení Sopruněnka Berijovi.

D. T.: Ano. Ale já ho neznám, to hlášení.

A. J.: Tak. Opět vzniká otázka — byli to Vaši vyšetřovatelé? Účastnili se?

D. T.: Vůbec si nevzpomínám, ale myslím, že tam nebyl ani jeden vyšetřovatel, jinak bych si pamatoval.

A. J.: Jasně.

D. T.: Pamatoval bych si... Tábor žil zcela samostatným životem, v ničem nezávislým na Správě.

A. J.: Předkládá se Vám kopie obžalovacího spisu ve věci číslo 649 ze 6. ledna 40. roku ohledně Olejnika pro spáchání trestného činu podle článku 58 bodu 13 trestního zákoníku Ruské federace. Vysvětlíte, co je Vám známo o těchto obžalovacích spisech a o zpracovávání trestních věcí, jakým způsobem a podle jakého článku se zpracovávaly obžalovací spisy na ostatní válečné zajatce.

D. T.: My jsme, opakuji, žádné vyšetřovací spisy na válečné zajatce nevedli, a proto nemohu nic dodat k tomu, co jsem už řekl. Žádné, ani jediný spis jsme nevedli.

A. J.: A obžalovací spisy jste neviděl?

D. T.: Neviděl.

A. J.: Jak se zpracovávaly, jste nevěděl?

D. T.: Nevěděli. No když nebyl spis, jaký by tam byl obžalovací spis?

A. J.: A není Vám nic známo o tom, kam se tyto obžalovací spisy a trestní věci dál posílaly a kde jsou teď?

D. T.: Myslím, že v Moskvě, to je můj dohad. Protože v archivech Kalininské oblasti sotva něco najdete, protože Správa NKVD Kalininské oblasti, opakuji, žádné spisy na válečné zajatce nevedla.

5. Jmenné seznamy

A. J.: Předkládá se Vám k seznámení dokument „Nové stavy Správy NKVD pro Kalininskou oblast“ a jmenný seznam pracovníků zvláštního oddělení ostaškovského tábora za 40. rok. Vysvětlete — moment, hned Vám to předložím... Tady jsou nové stavy Správy NKVD SSSR pro Kalininskou oblast. Zde je uveden náčelník správy Tokarev, zástupce náčelníka správy Pavlov...

D. T.: Ano, správně.

A. J.: Zástupce náčelníka správy pro kádry Borisov...

D. T.: Správně.

A. J.: Pomocník náčelníka správy pro oddělení mimo Hlavní správu státní bezpečnosti NKVD Kačín...

D. T.: Správně.

A. J.: Tajemník stranického byra Vasiljev, sekretariát: Něsterov, Belov, Kadmer, Sučkova, Jefimova, Lebeděva, Kozlova.

D. T.: Tak.

A. J.: Vyšetřovací část...

D. T.: Všechny ty lidi znám.

A. J.: ... Mitrofanov, Figar, Gorškov...

D. T.: Gorškov.

A. J.: ... Koreněv, Žarikov, Ivanov, Savin, Obrazcov, Kalmykov, tajemnice Cybanova a stenografistka Lapina... A komandatura: komandant — nadporučík státní bezpečnosti Rubanov...

D. T.: Rubanov. Zbláznil se.

A. J.: ... Belogorlov, Tikunov²¹, Jeruchov, Razumov, Žigunov, Poljakov, Ščerbakov, Pankrat'jev, Kružkov..., technici, účetní, skladník Sorokin, Kuzněcov, Žuravlev, Ivanov.

D. T.: Ty lidi si nepamatuju, neznám.

²¹**Tikunov, Ivan Jegorovič** (1910–1988) — od roku 1935 pracovník komandatury kalininské Správy NKVD, **od září 1940, tedy hned po skončení operace, náčelník její vnitřní věznice**; tu vedl znovu i v letech 1946–1948. Později instruktor školy milice, nakonec instruktor kynologie. Řád rudého praporu (1954), Řád rudé hvězdy (1950). Zemřel v únoru 1988 v Kalininu, dva roky předtím, než Sovětský svaz katyňský zločin přiznal. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

A. J.: Řidiči: Alexandrov, Zanova, Osipov, Sucharev²²...

D. T.: Ano, ten chlapec řidič.

A. J.: ... Pisarev, Fockij, Glazkov, Bogdanov, Žuravlev...

D. T.: Dobrý řidič Bogdanov.

A. J.: ... Kuvyrkin, Razorenov, Sokolov...

D. T.: Razorjonov.

A. J.: Razorjonov. Ale tady stojí „e“. Sokolov, Skorodumov, ... Sobolev, Arseňjev, Lysenkov, Žeňkov, Sadovnikov, Krasnovidov.

D. T.: Ano.

A. J.: A teď stavy ostaškovského tábora taky. „Seznam osobního složení ostaškovského tábora NKVD SSSR ke dni 27. května 40. roku.“ Zde je uveden náčelník tábora Borisovec²³, komisař Jurasov...

D. T.: Tak teď jste mi připomněl to příjmení, co jsem zapomněl — Borisovec, správně.

A. J.: ... Jurasov, zástupce náčelníka tábora Sokolov, pomocník náčelníka tábora Polovinjuk...

D. T.: Neznám.

A. J.: ... dozorčí komandant Melnikov, Borisov, Adas... A zvláštní oddělení: náčelník oddělení nadporučík státní bezpečnosti Korytov Grigorij Vasiljevič...

D. T.: Ne, neznám. Nemám ponětí.

A. J.: ... Borovkov Ivan Michajlovič, Rjabuškin Dmitrij Ivanovič, politkontrolori: Pristavakin Michail Filippovič, Komarov Alexej, tlumočník Gudovič, administrativní pracovníce písarka Kolupatina.

D. T.: Kromě samotného Borisovce neznám ani jednoho člověka.

A. J.: (*nezřetelně*) Rozumím.

D. T.: Nepamatuju si ani jednoho.

6. Kdo se poprav účastnil

A. J.: Vysvětlíte, kdo a kdy z uvedených Vašich bývalých pracovníků měl co do činění s prací s polskými válečnými zajatci. To jsem právě přečetl...

D. T.: Kdo střílel?

A. J.: Ne, nejen střílel, hned dočtu: kdo vedl trestní věci a připravoval je pro Zvláštní poradu NKVD SSSR, kdo uváděl ve skutek rozhodnutí o zastřelení, kdo a jakými auty odvážel zastřelené, jakou trasou, jakým způsobem pohřbívali?

D. T.: Musím říct, že poprav se účastnili hlavně řidiči a někteří dozorcí. Vím dobře, že můj řidič Sucharev se aktivně účastnil. Potom se sám zastřelil. Dále tedy Bogdanov, rovněž můj řidič, se také účastnil, ale

²²Sucharev, Nikolaj Ivanovič (1910–1964) — Tokarevův řidič, aktivní účastník poprav; podle Tokareva byl kromě měsíčního platu odměněn pistolí TT, z níž se později zastřelil. **Kádrové spisy to nepotvrzují:** řidičem kalininské Správy byl do roku 1945, pak náčelníkem garáže v Tádžikistánu, řidičem v Tatarstánu a nakonec inspektorem dopravní bezpečnosti kazaňské milice; z ministerstva vnitra byl 1. ledna 1959 propuštěn pro věk. Řád rudé hvězdy (1952). Zemřel v roce 1964 v Kazani. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

²³Borisovec, Pavel Fedorovič (1891–1950) — major, v letech 1939–1940 náčelník ostaškovského tábora NKVD pro válečné zajatce, tedy člověk, který zajatce odesílal do Kalininu. Předtím pohraničník a náčelník oddělení bojové přípravy Hlavní správy konvojových vojsk. Nikdy nebyl stíhán; Řád Lenina (1945), Řád rudého praporu, Řád rudé hvězdy. Zemřel roku 1950 v Moskvě. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

ten už jen vozil zastřelené. A Sucharev se poprav účastnil a ještě se mi chlubil, že se dnes „pěkně napracoval“. Tak... no, dozorce si samozřejmě teď podle jmen nepamatuju, nedokážu říct — patrně všichni, které jste vyjmenoval, se tak či onak podíleli na uvádění rozsudků ve skutek.

A. J.: Protože, Dmitriji Stěpanoviči, vzniká taková otázka: šest a víc tisíc lidí... to znamená, že i těch, kdo se poprav účastnili, bylo velké množství? Velká masa lidí.

D. T.: Celkem se účastnilo asi třicet lidí.

A. J.: Asi třicet?

D. T.: Asi třicet lidí.

A. J.: Takže lze mít za to, že ta komandantská četa, kterou jsem Vám přečetl...

D. T.: No byl tam komandant, v čele s komandantem, sám Blochin se účastnil, přičemž na mne to udělalo příšerný dojem, když poprvé ke mně do kanceláře vešli Blochin, Siněgubov a Krivenko — „Tak pojďme, začneme. Pojďme!“ — odmítnout bylo těžké. „Pojďme.“ Mimochodem, chtěl jsem se sám přesvědčit. Do cely, kde se popravovalo, jsem nevcházel, technologii tam měl vypracovanou Blochin, a spolu s komandantem naší Správy Rubanovem obili plstí dveře vedoucí do chodby, aby nebyly slyšet výstřely v celách. Potom odsouzené vyváděli, řekněme to tak, chodbou, zatáčeli vlevo. Tam je „rudý koutek“. V „rudém koutku“²⁴ se podle seznamu ověřovalo, zda údaje souhlasí, osobní údaje, zda tu není chyba. A potom, když se ujistili, že je to ten člověk, který má být zastřelen, tu mu hned nasadili pouta a vedli ho do cely, kde se popravovalo, jejíž stěny byly také obity zvukovou izolací. A to je všechno.

A. J.: A jak samotné popravy probíhaly, to jste neviděl?

D. T.: Ne, neviděl. Po pravdě řečeno, bylo to strašně nepříjemné.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, odpovězte, máme tu oficiální německou zprávu, tam experti dospěli k závěru, že se popravovalo tak... dva lidé drželi za ruce, člověka naklonili a třetí střílel zezadu do hlavy z pistole. A jak se popravovalo v tomto případě?

D. T.: Zvonek... Promiňte, prosím...

(pauza)

D. T.: No víte, novinové informace často hřeší nepřesnostmi. To víte...

A. J.: Ano.

D. T.: Nemyslím, že by tři lidé, dva lidé drželi za ruce a třetí střílel... Nemyslím, že to bylo takhle. Přivedli do cely a stříleli zezadu do hlavy, a to je všechno.

A. J.: Jasně. Tak tedy, Dmitriji Stěpanoviči, pokud jsem Vás správně pochopil, lze mít za to, že se poprav účastnilo asi třicet lidí, a to...

D. T.: To je přibližné číslo (*nezřetelné*), přibližně.

A. J.: ... to jest ty osoby z komandantské čety, které jsem přečetl...

D. T.: Ano, a někteří dozorci, a náčelník vnitřní věznice Cukanov²⁵.

A. J.: Cukanov byl náčelníkem vnitřní věznice?

²⁴**Rudý koutek**, též leninská místnost — propagandistická místnost, jaká byla v každé sovětské instituci. V kalininské vnitřní věznici v ní u zajatců před zastřelením ověřovali totožnost čtyřmi otázkami.

²⁵**Cukanov, Alexej Iljič** (1907–1975) — od října 1939 do září 1940 náčelník vnitřní věznice kalininské Správy NKVD. Podle Tokareva se poprav neúčastnil, ale musel o nich vědět. Potom náčelník hospodářského oddělení téže Správy, od roku 1944 ve Velikých Lukách, kde do roku 1957 znovu vedl vnitřní věznici. Řád rudého praporu (1952). Důchodce v Kalininu, zemřel v červnu 1975. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

D. T.: Cukanov. Náčelník vnitřní věznice, dobře si ho pamatuju. On se sice poprav neúčastnil, ale patrně ho nešlo vyloučit, protože musel vědět, co se mu ve věznici děje. Protože věznice se na tu dobu vyklidila od zatčených, zatčené přeložili do jiné věznice, a tady byli jen ti, kteří měli být zastřeleni.

A. J.: Jasně. K této otázce se pak ještě podrobněji vrátíme, abychom si ujasnili...

D. T.: Zrovna tady chci, myslím, že to bude na místě, říct... Ta podívaná je patrně strašná, už proto, že Rubanov se zbláznil, Pavlov, můj první zástupce, se zastřelil, pak Sucharev, můj řidič, se zastřelil, sám Blochin se zastřelil... tak tohle to znamená.

A. J.: Ano. A Pavlov, ten se poprav účastnil?

D. T.: Ne.

A. J.: Ne?

D. T.: Popravy prováděli řidiči a dozorcí.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, předkládá se Vám dopis náčelníka ostaškovského tábora Borisovce Tokarevovi, číslo jednací 37 z března 40. roku, svazek 8, list spisu 39...

D. T.: ... *(doplňuje odpověď na předchozí otázku)* Kačín se účastnil²⁶. Kačín, pomocník. Bylo nařízeno vyčlenit potřebný počet lidí k poskytnutí pomoci při takové a takové operaci, to je vše. Zástupce pro kádry lidi vybíral, a tak...

A. J.: Přečtu ten dokument...

D. T.: Prosím!

A. J.: ... který jsem teď ohlásil. Říká se v něm tedy: „V souladu s nařízením lidového komisaře vnitra soudruha Beriji o odlehčení tábora Vám náčelník Správy NKVD pro věci válečných zajatců major Sopruněnko svým dopisem č. 25/1869 z 23. listopadu 40. roku sdělil nutnost určit táboru věznice, kam uvedené válečné zajatce poslat. Pro orientaci sděluji...“ Tady se uvádí kontingent, který byl držen: policisté, žalávníci, provokatéři, osadníci. A dál: „Žádám uvést, do kterých věznic a jaký kontingent bude poslán. Zároveň žádám uvést první přestupní stanici oddělení nápravně pracovních kolonií Správy NKVD.“ Tento dotaz Vám posílal Borisovec, Borisovec Vám ho poslal v březnu 40. roku.

D. T.: Nemohu nic říct, nepamatuji si ten dokument a jsem přesvědčen, že jsme nikoho nikam z tábora neposílali, tou věcí se zabýval sám Sopruněnko. Sám Sopruněnko. V Moskvě se takové otázky řešily. V mých věznicích, opakuji ještě jednou, nebylo místo k umístění těch lidí, a nemohla být ani řeč o tom, aby se do nějaké věznice přeložil byť malý počet polských válečných zajatců. Nemohla být ani řeč! Nacpané byly!

²⁶**Kačín, Timofej Fedotovič** (1900–1983) — od listopadu 1939 pomocník náčelníka kalininské Správy NKVD, poručík státní bezpečnosti. Podle Tokareva vyčlenil lidi na operaci a po jejím skončení nechal u Mednoje pohřbít zastřeleného banditu. Později zástupce náčelníka kalininské Správy pro kádry, pak u zvláštních oddílů a SMERŠe 39. armády a zástupce náčelníka vinnycké Správy. Řád rudého praporu (1945). Důchodce v Kursku, zemřel v únoru 1983. Je mezi 125 odměněnými Berijovým rozkazem č. 001365 z 26. října 1940. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

Výslech III. Zbraně, prémie, cennosti

7. Zbraně

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, jakou zbraň jste měl ve výzbroji Vy a ostatní důstojníci NKVD?

D. T.: Služební zbraň — TT, já jsem měl ovšem malou německou kapesní pistoli „Walther“²⁷, přičemž když přijel... když přijeli Blochin, Siněgubov a Krivenko, přivezli s sebou celý kufr pistolí. Pistole se prý rychle opotřebovávají. A tak přivezli kufr pistolí.

A. J.: A jaké pistole přivezli?

D. T.: Pistole „Walther“.

A. J.: „Walther“?

D. T.: „Walthery“. Myslím, že „Walthery“.

A. J.: „Walthery“ byly, a jiné nebyly?

D. T.: Nepamatuju se. Možná byly i jiné.

A. J.: A jaké náboje k těm pistolím?

D. T.: No, „Walther“ je známá pistole — „Walther číslo dvě“, a jaká ráže, to nevím. Ted' bych to neřekl, kdysi jsem to věděl.

A. J.: Naše náboje se do něj nehodí?

D. T.: Naše náboje? Ne.

A. J.: Ne?

D. T.: Myslím, že ne.

A. J.: A náboje firmy „Geco“?

D. T.: Jaké?

A. J.: „Geco“, „Geco“.

D. T.: Nevím, nedokážu říct.

A. J.: Tak...

D. T.: Přinejmenším o nich nevím víc, než vědí ostatní.

A. J.: A u ostatních důstojníků NKVD ve Vaší Správě, v ústředním aparátu, jaké byly pistole?

D. T.: No, náležela TT, taková — naše, tulská, Tokarevova tulská.

A. J.: No, a zpravidla jaké měli?

D. T.: Co?

A. J.: Zpravidla jaké měli?

D. T.: Ted' je těžké říct. Nebylo zakázáno mít i jinou zbraň.

A. J.: A kde se dala vzít, ta jiná zbraň?

²⁷ **Walther** — německá samonabíjecí pistole. Tokarev mluví o „Waltheru číslo dvě“, což podle dobového třídění podle ráže znamená střední ráži 7,65 mm. Sovětská služební pistole TT používala náboj 7,62 mm Tokarev a její náboje se do Waltheru nehodily. Blochin přivezl do Kalininu celý kufr německých pistolí, protože sovětské se při takovém počtu výstřelů rychle opotřebovávaly.

D. T.: Víte (*nezřetelné*), já jsem například dostal od partyzánů za války, měl jsem „Walthera“... pardon, to byl asi ještě jiný, spíš to byly (*nezřetelné, snad: revolvery*) ještě nagany²⁸.

A. J.: Nagany?

D. T.: Spíš ano. No, nemohu to tvrdit, uplynulo víc než půl století. A mně partyzáni darovali v jednom případě „Walthera“, v druhém případě „Parabellum“. Ve třetím případě kord — zabili jednoho německého generála a jeho kord darovali, předali mi ho ve slavnostním prostředí. Mám celou řadu knih o partyzánském hnutí, a já jsem partyzánské hnutí v Kalininské oblasti na okupované části Svazu řídil. Tak, ve slavnostním prostředí mi předali suvenýr (*nezřetelné*). Potom jsem pracoval u milice, když jsem odešel...

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči...

D. T.: ... a ten kord se skví v Kalininu, teď ve Tveru, jak mi psali, má tam místo jako exponát v muzeu partyzánské slávy.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a kdo z pracovníků NKVD měl ve výzbroji zbraň zahraniční výroby?

D. T.: Nedokážu si vzpomenout.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Nedokážu si vzpomenout.

A. J.: Pokud jsem Vás správně pochopil, polské válečné zajatce stříleli z „waltherů“, ano?

D. T.: Z „waltherů“.

A. J.: Z „waltherů“?

D. T.: Z „waltherů“. To vím dobře, protože přivezli kufr s „walthery“.

A. J.: A ti z Vašeho komandantského oddělení, řidiči, ti stříleli z toho přivezeného?

D. T.: Z toho přivezeného, ano. Tohle řídil Blochin sám, dával pistole, a když „práce“ skončila, v uvozovkách „práce“, pistole se odebíraly a sám Blochin je zamykal.

8. Prémie, kterou Tokarev nedostal

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a taková otázka: jaký zájem na tom měli například řidiči, do jejichž povinnostíopravy nepatřily?

D. T.: Jak Vám to říct. Jednoho soudruha jsem — měl jsem za to, že ho zachraňuji před smrtí. Věc se má tak, že když jsme dostávali poučení u Kobulova, položil jsem otázku: má být uvědomen první tajemník oblastního výboru? „V žádném případě. Nesmí zůstat ani jeden živý svědek.“ A jeden řidič, teď si nevzpomínám na jeho příjmení, odmítl. Báł jsem se, aby nenařídili zastřelit ho jako svědka. Zavolal jsem si ho a říkám: „Mišo, ty jsi komunista, tak a tak.“ Vzal jsem hřích na duši. Ale dělal jsem to proto, abych ho zachoval jako člověka.

A. J.: Nevzpomínáte si na jeho příjmení?

D. T.: Ne, nedokážu si vzpomenout, nedokážu... Nedokážu si vzpomenout.

D. T.: A teď tohle, prosím o pozornost. Už jsem Vám říkal, že když jsem Kobulovovi vysvětlil, že jsem se podobných operací nikdy neúčastnil a bojím se, že to nezvládnu, odpověď byla: „S Vámi jsme nepočítali.“ A pak jsem... potkal jsem jednou na chodbě Blochina, krátce potom, co byla „práce“ skončena — už jsem to taky začal nazývat „prací“... Potkal jsem ho na chodbě NKVD a on říká: „Co má Kobulov proti Vám? Já,“ povídá, „jsem rozhodl zapsat do seznamu na odměnu i Vás, vždyť jste přece

²⁸**Nagan** — revolver ráže 7,62 mm, zavedený v ruské armádě od roku 1895.

náčelník, i prémii. A on,“ povídá, „vzal a vlastnoručně Vás vyškrtl.“ A určitě najdete ve finančním oddělení, v archivech finančního oddělení, seznam lidí odměněných měsíčním platem za účast v té operaci²⁹. Příjmení Tokarev tam nenajdete.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Nenajdete. Byl jsem rád — rád, že jsem nedostal ty jídášské groše.

A. J.: Rozumím... Dmitriji Stěpanoviči, a řekněte, odměňovali se pracovníci platy vůbec často?

D. T.: Teď je těžké říct. No, spíš zřídka.

A. J.: Zřídka, takže si toho šlo hned všimnout, ano? Koho po tomhle odměnili?

D. T.: Ano... Jistě, při troše snahy se to dalo uhodnout.

9. Cennosti zajatců

A. J.: Jasně. Předkládá se Vám telefonogram číslo 4445/b z října 39. roku, svazek 8, list spisu 119–120... V tomto dokumentu Berija ukládal Tokarevovi a Borisovcovi rozvinout práci na verbování agentů mezi válečnými zajatci ostaškovského tábora a mezi obyvatelstvem a vyzvat válečné zajatce, aby všechny cennosti a peníze, které měli, odevzdali do úschovy správě tábora proti potvrzení. Vysvětlíte, jak se naložilo s cennostmi a penězi polských válečných zajatců. Zhruba na jakou částku jich bylo shromážděno?

D. T.: Těžký případ... Na tento telefonogram se vůbec nepamatuju. Přičemž cennosti se odebíraly v táboře a tábor s nimi nakládal. Kam je posílal, nevím. V každém případě přes finanční oddělení Správy NKVD tyto cennosti neprocházely. Vím o jednom případě, hlásili mi ho, takovém: když přivedli člověka do rudého koutku, aby se podle seznamu ověřily jeho osobní údaje...

A. J.: Před zastřelením, ano?

D. T.: Před zastřelením, ano, a on říká: „Mám v pásku zašité zlaté mince,“ nepamatuju si kolik, ale mincí hodně, kusů asi 25–30, samé červoncy, po deseti rublech, carské ražby. Na tenhle případ se pamatuju, dokonce mi je ukázali. Bylo to odevzdáno do finančního oddělení, napsal jsem postoupení kam se patří.

A. J.: A je k tomu ve spisu výpověď?

D. T.: Cože?

A. J.: Říkám, tahle výpověď ve spisu... je výpověď toho válečného zajatce?

D. T.: Ne, ne, žádné výpovědi. Ani jeden válečný zajatec nebyl našimi pracovníky vyslýchán a před zastřelením se nezaznamenávalo ani jedno slovo.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, nevíte, kolik cenností a jaké...

D. T.: Nic nevím, nemám, nemám ponětí!

A. J.: ... a na jakou částku?

D. T.: Nemám ponětí!

²⁹**Rozkaz o odměnách** — Berijův rozkaz NKVD SSSR č. 001365 z 26. října 1940 „O odměnění pracovníků NKVD“ odměnil za „úspěšné splnění zvláštních úkolů“ 125 příslušníků NKVD SSSR a Správ Kalininské, Smolenské a Charkovské oblasti; část měsíčním platem, část částkou 800 rublů. Tokarev v něm není, což odpovídá jeho tvrzení, že ho Kobulov vlastnoručně vyškrtl. Rozkaz ale neobsahuje **žádného** náčelníka oblastní správy ani náčelníky táborů, takže jeho nepřítomnost sama o sobě jeho verzi nedokazuje — jen s ní není v rozporu. Z lidí, o nichž je v této knize řeč, jsou v seznamu Blochin, Siněgubov, Krivenko, Pavlov, Rubanov, Kačín, Cukanov, Tikunov, Sucharev, Bogdanov, Osipov, Belogorlov, Zajcev a Antonov. Rozkaz je publikován v edici *Катынь. Март 1940 г. — сентябрь 2000 г.* jako dokument č. 128 (ЦА ФСБ РФ, ф. 66, оп. 1, пор. 544, л. 252–257).

A. J.: A na toho válečného zajatce si nevzpomínáte?

D. T.: No odkud?

A. J.: Rozumím, čas uplynul...

D. T.: Nepamatuju, nepamatuju.

A. J.: Jasné.

D. T.: Vždyť to sám řekl, že (*nezřetelné*). Patrně něco vytušil a říká: „Mám tu zlaté mince.“ Možná se i chytal stébka, že se prý těmi penězi vykoupím... nevím, čím se řídil.

10. Zvláštní oddíl a jednotlivé spisy

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, předkládá se Vám akt (je to svazek 9) z 11. února 39... 40. roku. Tak, říká se tu: „Níže podepsaní, na jedné straně z ostaškovského tábora NKVD Maščov, odpovědný dozorcí Melnikov, a na druhé straně ze zvláštního oddělení Správy NKVD Kalininské oblasti, sepsali tento akt o tom, že první předal a druhý převzal válečného zajatce Ostrovského V. k dopravení do Správy NKVD Kalininské oblasti na základě nařízení náčelníka zvláštního oddělení Správy NKVD z...“ — tady je datum — „Číslo 1415P s evidenčním spisem a jmenným seznamem.“ Podpis Maščev, podpis Melnikov a podpis Děněžkin.

D. T.: Vysvětlím. Zvláštní oddělení nepodléhala³⁰ územním orgánům. Naprosto.

A. J.: Ani ta, která byla u Správy NKVD?

D. T.: Ani ta u Správy NKVD. Tedy zvláštní oddělení... tehdy byl Kalininský okruh, vojenský okruh. Zvláštní oddělení Kalininského okruhu sídlilo v mé budově, ale nemělo k nám žádný vztah. V dolním patře zabíralo asi šest sedm místností. A to je všechno. A naše Správa s tím neměla nic společného. Naprosto. Náčelníkem zvláštního oddělení byl tehdy Zatenepin. Bude-li třeba, je nutno ho... Zatenepin.

A. J.: Takže to není na Vás?

D. T.: To není na nás. Ale protože zvláštní oddělení sídlilo v budově Správy NKVD, tak to tak napsali.

A. J.: A mohl byste snad vysvětlit, za jakým účelem bylo potřeba toho válečného zajatce posílat takhle jednotlivě?

D. T.: Nemám ponětí, slyším o tom dokonce poprvé.

Tedy říkáte, že ohledně verbování — Tokarevovi a Borisovcovi bylo uloženo rozvinout verbovací práci... a tak dále. Poslyšte, copak se mezi odsouzenci na smrt verbují lidé? Jaký má smysl verbovat lidi, které mají zítra zastřelit? Nějaký nesmysl.

A. J.: Tak, předkládá se Vám průvodní dopis k protokolům o výsledcích (je to svazek 9). Tak, první: „Náčelníkovi Hlavní vojenské správy pro věci válečných zajatců Sopruněnkovi.“ A text je takový, je to z 15. května 40. roku, číslo 65742: „Jako doplněk k našemu číslu tomu a tomu z 25. dubna 40. roku zasíláme protokol o výsledku na Šapkovského S. I., uvedené na třech listech.“ A podpis — zástupce náčelníka vyšetřovací části Správy NKVD Kalininské oblasti, kapitán státní bezpečnosti Šifrin³¹.

³⁰ **Zvláštní oddělení (osobyj odděl)** — vojenská kontrarozvědka. Územním správám NKVD nepodléhala, ačkoli v Kalininu sídlila v téže budově. Tokarev na tom staví část své obhajoby.

³¹ **Šifrin, Boris Lvovič** (1904–1980) — od října 1939 zástupce náčelníka a od února 1940 náčelník vyšetřovací části kalininské Správy NKVD, kapitán státní bezpečnosti. **Podle Petrova se v roce 1940 „účastnil operace na zastřelení válečných zajatců z ostaškovského tábora“** — což je v rozporu s Tokarevovým opakovaným tvrzením, že jeho vyšetřovací část neměla s věcí nic společného. Nikdy nebyl stíhán; Řád rudého praporu (1945), v letech 1926 a 1929 čestná zbraň „za aktivní boj s kontrarevolucí“. Zemřel v listopadu 1980 v Moskvě. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

A druhý podpis — vyšetřovatel vyšetřovací části Správy NKVD pro Kalininskou oblast podporučík státní bezpečnosti Savin.

D. T.: Ano. Šifrina i Savina si teď pamatuju, pamatuju, ale na tenhle případ se vůbec nepamatuju. Patrně to byl nějaký jednotlivý úkol, patrně jednotlivý úkol.

A. J.: Patrně se přece jen nějak podíleli...

D. T.: To je nejvýznamnější případ, možná dokonce jediný případ.

A. J.: Tady je ještě jeden takový dokument, totéž, je to z května 40. roku, číslo 65708, a jde v něm o toto: „Tímto zasíláme vyšetřovací spis číslo 21554 na bývalého polského občana Čirka Josifa Kazimiroviče, obviněného z trestného činu podle článku 54 bodu 13 trestního zákoníku Ukrajinské SSR, k Vašemu rozhodnutí.“ Podepsali Šifrin a Savin.

D. T.: Nemám ponětí. Jednotlivé úkoly být mohly.

A. J.: A ještě jeden stejný: „Tímto zasíláme tři vyšetřovací spisy na bývalé polské občany, obviněné z trestných činů podle článku 54 bodu 13 trestního zákoníku Ukrajinské SSR, na Šapkovského, na Chajnrich a Adamčuka.“ Podpis — Šifrin, Savin... Opět Poláci.

Nepodíleli se snad přece jen na tom vyšetřování?

D. T.: Ne. Na té operaci žádná účast. Odpovědně prohlašuji. Jsem poučen o odpovědnosti za něco takového. A znám postup. Mohu mluvit jen pravdu.

A. J.: Předkládá se Vám dopis Sopruněnka Tokarevovi, v němž se sděluje... (je to svazek 9) ... následující... Je to 19. května 40. roku a sděluje se: „Podle nařízení zástupce lidového komisaře vnitra Svazu SSR komisaře státní bezpečnosti 1. hodnosti Merkulova vracím vyšetřovací spis číslo 21554 na zatčeného Čirka Josifa Kazimiroviče k postoupení k projednání Zvláštní poradě při lidovém komisaři vnitra.“ Je to tedy dopis Sopruněnka, příloha ke spisu, a uvedeno je — Tokarevovi, osobně.

D. T.: Nepamatuju. Vlastní úkol, opakují, být mohl.

A. J.: A za jakým účelem mohl být takový spis na polského válečného zajatce poslán? Sopruněnko ho poslal Vám?

D. T.: Zvláštní poradě?

A. J.: Vám. Vám poslal spis, abyste jej Vy postoupil Zvláštní poradě.

D. T.: Jsem překvapen. Jsem prostě překvapen, jsem překvapen, překvapen! Jaký smysl mělo posílat ho ke mně? Překvapen.

11. Kobulovův telefonát

A. J.: Na takové případy se nepamatujete?

D. T.: Pamatuju se na takovýhle případ, chci Vám ho vyprávět. Jak lehce se nakládalo s lidským životem. Jednou mi volá Kobulovův osobní tajemník Jakimov, byl takový: „Soudruhu Tokareve, hned s Vámi bude mluvit Bogdan Zacharovič.“ Beru sluchátko: „Poslouchám.“ — „Poslyš, Tokareve. Máš tam jednoho člověka, už odsouzeného k zastřelení. Ano, v Kalininské oblasti je člověk, už odsouzený k zastřelení. Je to synovec Michaila...“ Byl u nás jeden polský filmový režisér³², jak se... byl u mne jednou v kanceláři, spolu se Žakovem³³, hercem, známým filmovým hercem. Jak se...? zapomněl jsem, potom si vzpomenu. Takže: „Toho vyškrtnout, je třeba ho vyškrtnout.“

³²**Romm, Michail Iljič** (1901–1971) — sovětský filmový režisér, autor filmů *Třináct* (1936) a *Čtyřicátý první* (1927), které Tokarev jmenuje. Tokarev ho na konci výslechu sám jmenuje a označuje za Poláka; **ve skutečnosti se Romm narodil v Irkutsku a Polák nebyl**. Tokarevova vzpomínka je v tomto bodě mylná.

³³**Žakov, Oleg** — sovětský filmový herec, jeden z představitelů filmu *Třináct*.

A. J.: To jest neposílat na popravu?

D. T.: Není třeba ho střílet. A on už byl dopraven do Kalininu, aby byl v noci zastřelen. Okamžitě jsem se s někým spojil, už nevím s kým, teď si nevzpomínám, a sám *(řekl)*: „Vyškrtněte a ukažte mi, že jste to příjmení vyškrtnuli, nechte ho být.“ Potom ho poslali někam do jiného tábora, kam — *(nejspíš: neřeknu, po pravdě)*. Jakpak se ten režisér jmenoval?... má film „Třináct“, pamatuju se, potom „Čtyřicátý první“, myslím. Byl to významný člověk. Byl polský občan. Potom ovšem automaticky dostal sovětské občanství, protože přešel k nám.

A. J.: Ten teď přece žije ve Svazu?

D. T.: Zemřel. Četl jsem jeho nekrolog asi tak před deseti lety... Víím, že se jmenoval Michail. A že byl jednou spolu se Žakovem, opakuji, u mne v kanceláři.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, lze to tedy hodnotit tak, že Vám takový spis poslat mohli, abyste jej postoupil Zvláštní poradě? V souvislosti s tím, co jste vyprávěl? Je tu ten dokument, který jsem přečetl.

D. T.: Mohlo to být! Ale teď je mi těžko soudit. No, sám chápete: uplynulo víc než půl století! No, zaokrouhlíme — půl století. Strašně dlouhá doba. Celý lidský život. A paměť už mi není taková, jaká bývala.

12. Nikomu se nic nečetlo

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, vysvětlíte, kdo posílal vyšetřovací spisy na polské válečné zajatce? Hlavně tedy? Vyšetřovat spisy k projednání Zvláštní poradou? Co je Vám o tom známo?

D. T.: Správa s tím, opakuji ještě jednou, neměla nic společného. Sami pracovníci tábora posílali do Moskvy, a jaká tam byla technologie po jednotlivých liniích — *(nezřetelně)*.

A. J.: Pracovníci tábora...

D. T.: Pracovníci tábora.

A. J.: ... nebo vyšetřovací skupina, která tam pracovala?

D. T.: Patrně ano, patrně vyšetřovací skupina, která tam pracovala, patrně tak. Je tam svoje zvláštní oddělení, vyšetřovací skupina. A víte co? Pochybuju, že se vůbec zakládaly skutečné spisy. Stačilo zjistit: byl policista. To stačí, aby byl člověk zastřelen. Nebo byl vězeňský dozorce... To stačí k tomu, aby ho zastřelili... Takový byl pořádek.

A. J.: Takže vyšetřovací spis jste sám neviděl?

D. T.: Ani jeden spis jsem neviděl! Ani jediný!

A. J.: A obžalovací spis? Jeden jsem Vám předložil. Obžalovací spis jste taky neviděl?

D. T.: Jaký?

A. J.: No... ukazoval jsem Vám ho před chvílí. Obžalovací spis na Olejnika.

D. T.: Je tam můj podpis?

A. J.: Ne, ne, ne. Jen jsem to říkal pro příklad.

D. T.: Na Poláky si nepamatuju ani jeden spis, ne. Nebyl.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, víte, dnes je takový postup při výkonu rozsudků, že se obvykle přečte rozhodnutí... o zastřelení. Že? Tehdy to bylo rozhodnutí Zvláštní porady. Usnesení, tak. Zvláštní porady. Četlo se jim usnesení Zvláštní porady?

D. T.: Nikomu se nečetlo. Nic se nečetlo.

A. J.: Nic se neříkalo? Pouta a...

D. T.: Pouta, a jedeme dál.

A. J.: Mhm. Rozumím.

D. T.: Obvykle je u poprav přítomen prokurátor. To víte stejně dobře jako já.

A. J.: Ano.

D. T.: A tady žádní prokurátoři. Žádné cizí osoby, nic takového. Jak nám řekl Kobulov na té poradě. Nešťastné. Žádní cizí svědci, žádní živí svědci. Konec. A prokurátoři nejsou potřeba...

13. Sopruněnko

A. J.: Rozumím... Mda... Při předchozím výslechu jste vypověděl, že otázkami zastřelení polských válečných zajatců se zabýval Sopruněnko a jeho úřad. Vysvětlete, co je Vám o tom známo a proč si to myslíte.

D. T.: Já jsem vypovídal, že se Sopruněnko účastnil?

A. J.: Ne, řekl jste, že Sopruněnko toho o tom ví víc, než... „na popravy se zeptejte Sopruněnka“.

D. T.: Á, bezpochyby víc. Protože on to ví, on všechno připravoval. V té době stál v čele Správy válečných zajatců. Poprvé jsem ho tehdy uviděl u Kobulova.

A. J.: Byl tam také přítomen?

D. T.: Byl přítomen. Referoval, podával vysvětlení.

A. J.: Tehdy, když Kobulov...?

D. T.: Tehdy, když nám Kobulov dával pokyny, ano, ano.

A. J.: A kdo kromě Sopruněnka a Vás tam byl ještě přítomen?

D. T.: Kobulova přece dobře znám, protože jsem u něho byl několikrát, potom on přijížděl. On a ještě druhý. To už byl zástupcem Beriji. A ještě druhý Berijův zástupce, byl takový... Sergej Nikiforovič... Kruglov³⁴! Zástupce pro kádry. Přijížděli ke mně. Napsali na mne moji vlastní pracovní kolektivní hlášení na Berijovo jméno, že propouštím lidi napravo nalevo! Zarytě nepřátelské. Zjevné nepřátele, kteří se k své nepřátelské činnosti sami přiznávali. A zdůrazňovali: „Tokarev není čekista.“ A: „Rozhoduje věci nesprávně.“ A tehdy přijeli Kruglov a Kobulov: „Shromážděte podle seznamu, ze seznamu, toho, toho, toho...“ — to jest všechny ty, kdo to kolektivní prohlášení podepsali. Předal jsem to do sekretariátu, rychle je shromáždili. A on říká, že „ke Tokarevovi přijela komise, nenašli jsme z jeho strany žádné trestné jednání. Tokarev zůstává náčelníkem správy.“ „A Vám, soudruhu Tokareve,“ to už říkal Kruglov, „se dává právo rozhodnout otázku, jak s těmi soudruhy, kteří podepsali kolektivní hlášení, naložit.“

Nejenže jsem je nepotrestal, ani jsem je... ani jsem je nevyhodil. Všechny jsem je nechal, a z jednoho jsem dokonce udělal svého zástup... pomocníka pro hospodářské otázky, povýšil jsem ho. No, a tím se ukázalo, že jednám správně.

A. J.: A kromě Kobulova, Kruglova a Sopruněnka, kdo ještě byl na té poradě přítomen?

D. T.: Z vedení podle mne nikdo další.

A. J.: A z ostatních?...

³⁴**Kruglov, Sergej Nikiforovič** (1907–1977) — zástupce lidového komisaře vnitra pro kádry; po Berijově pádu ministr vnitra SSSR.

D. T.: No, já jsem je neznal. A tedy z Charkovské oblasti. Mohl bych si jen splést Charkovskou oblast s nějakou jinou. Ze Smolenské — to si nepletu, ze Smolenské tam lidé byli. Také jsem je tam potkal poprvé. A vůbec tam bylo hodně lidí. Já jsem byl v prosinci 38. roku jmenován náčelníkem kalininské Správy. Přijel jsem tam jako pohraničník v hodnosti kapitána, potom mi brzy udělili, dali plukovníka. A do 40. roku jsem byl pohraničník. Považoval jsem se za pohraničníka. Nosil jsem uniformu pohraničníka. A když jsem přijel z Moskvy a oznámil ženě — ta se se mnou taky tahala po hranicích, chudák — že uniformu bude třeba vyměnit za malinové výložky³⁵, rozplakala se: „Škoda loučit se s pohraničníkem.“

³⁵**Malinové výložky** — barva výložek NKVD; pohraniční vojska nosila zelené. Tokarevova poznámka o tom, jak se jeho žena rozplakala, se týká právě téhle výměny.

Výslech IV. Uviděl jsem kata

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a co je Vám známo o tom, jaký vztah měl právě Sopruněnkův úřad k popravám polských válečných zajatců?

D. T.: Všechny materiály šly přes Sopruněnka. Jak k nám, tak od nás. Všechny šly na adresu Sopruněnka. Tak to bylo.

A. J.: Jasně. Na té poradě se, jak jsem pochopil, zadávaly úkoly všem, i Vám. A jaký úkol zadali Sopruněnkovi? Kobulov tam?

D. T.: Připravovat se, připravovat. Ano, bylo řečeno takto. Že podle našich údajů — to referoval Sopruněnko — má být zastřeleno tolik a tolik lidí, čtrnáct tisíc lidí, řekl (*nezřetelné*). Největší počet připadal právě na... na Kalininský.

A. J.: To referoval Sopruněnko?

D. T.: Sopruněnko. Potom Kobulov vysvětloval, že „je rozhodnutí vysoké instance“ — ta slova lze dát do uvozovek. Pamatuji si je dodnes. Domýšlel jsem se, jaká... jaká vysoká instance se tím míní. Ale přesně jsem to nevěděl, dokud mi to neřekl Váš (*nezřetelné*).

A. J.: Rozumím.

D. T.: A ptát se bylo nevhodné, a ostatně k ničemu.

14. Merkulovovy opravy předpisů

A. J.: Předkládá se Vám dopis Merkulova Tokarevovi. Z 26. dubna 40. roku. Vysvětlíte, o jakých předpisech je řeč.

D. T.: Dejte.

A. J.: Jsou tu takové rezoluce: „Pouze osobně, přísně tajné.“ Ano? „Náčelníkovi Správy NKVD soudruhu Tokarevovi, město Kalinin. Proved'te následující opravy v předpisech z 22...“

D. T.: Nerozuměl jsem prvním slovům.

A. J.: „Proved'te následující opravy v předpisech z 22. dubna 40. roku. Za první. V předpisu číslo 5/1 paragraf 88 ohledně Pernikarského Antona Adamoviče, narozeného 1901. Místo spisu číslo 4829 považovat za číslo 4828. Týž bod za druhé ohledně Vavžinčaka Tomaše Janoviče. Další oprava se rovněž týká čísla spisu ohledně Krušce Viktora Lavrentěviče. Čtvrtá oprava ohledně Pojalovského Blažeje Alexandroviče. A pátá oprava ohledně Zagonjače Florijana Franceviče.“ Co můžete vysvětlit, o jakých předpisech je řeč? Co je to za (*nezřetelné*)?

D. T.: Zabte mě, nepamatuju.

A. J.: Mohly to být tyhle seznamy, předpisy?

D. T.: Nevím, nic nedokážu říct. Nemám ponětí.

A. J.: Časově zrovna 19. dubna 40. roku.

D. T.: Ano. Nemám ponětí. No, dá se tohle udržet v hlavě!

A. J.: Tady je rezoluce: „Soudruhu Makljarskému. Žádám porovnat s naším předch. dopisem v Ostaškovském a podat hlášení... v ostaškovském táboře a podat hlášení.“ Taková rezoluce, málo srozumitelná. „Žádám porovnat s naším předch. dopisem v Ostaškovském a podat hlášení.“ 19. dubna 40. roku. Nedokážete vysvětlit? Jaké předpisy? Jaké opravy? Nač? Tady je rezoluce: „Pouze osobně.“

D. T.: Co to je za opravy? Jakou (*nezřetelné*)?

A. J.: ... pouze osobně. Takže Vám to museli ukázat?

D. T.: Patrně, patrně. A když jsem nebyl, tak prvnímu zástupci.

A. J.: Předkládá se Vám Vaše poznámka. Na hlavičkovém papíře náčelníka Správy NKVD Kalininské oblasti, na jméno Sopruněnka. Psáno... psáno patrně vlastní rukou, nebo přinejmenším...

D. T.: Cože, rukou psáno?

A. J.: Ano, rukou, ne strojem. Tak. Říká se tu toto. „Náčelníkovi správy pro věci válečných zajatců kapitánu státní bezpečnosti soudruhu Sopruněnkovi. Podle dohody s Vámi tímto zasílám materiály na válečné zajatce Šajkovského S. I., Adamčuk J. J. a Chajnricha M. F., držené ve velikolucké věznici, k příslušnému zpracování. Náčelník Správy NKVD,“ podpis „Tokarev“. Čtvrtého 40. roku. Taková...

D. T.: Nic nedokážu říct. Nejspíš, víte, co to bylo? Potom jsme po částech, po malých skupinkách, po dvou lidech, po třech, dokonce po jednom. Jestli se ukáže, že se člověk dostal mezi ně náhodou, je to vojenský příslušník, důstojník, mají ho posílat jinam. Možná že právě tady jde o takové lidi.

A. J.: Mhm.

D. T.: Důstojníky nestříleli.

A. J.: U Vás, ano?

D. T.: Ano. Ani jednoho důstojníka nezastřelili. Důstojníci z policie střílení byli. A vězeňští.

D. T.: Je tu Nikolaj Petrovič?

15. Doprava zajatců z Ostaškova

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči...

D. T.: Ano...

A. J.: ... vyprávějte, jakým způsobem se prováděla přeprava polských válečných zajatců z ostaškovského tábora do kalininské Správy vnitřních věcí?

D. T.: Říkal jsem na začátku našeho rozhovoru, že spolu s Blochinem a Siněgubovem přijel náčelník Hlavní správy konvojových vojsk Krivenko. Přivedl tam celý vlak vězeňských vagonů. V těch vězeňských vagonech se zajatci převáželi z Ostaškova do Kalininu. A v antonech se už převáželi ze stanice Kalinin do vnitřní věznice. A to je celá technologie.

A. J.: Ze stanice Kalinin?

D. T.: Ano.

A. J.: A kde je v Ostaškově nakládali? A jak vůbec... Vyšli z tábora, například... zajatci?

D. T.: Od tábora do Ostaškova je hnali v útvaru, pěšky. Do Ostaškova. V Ostaškově je nakládali do vagonů, do vězeňských vagonů.

A. J.: Mhm. V samotném Ostaškově, nebo někde na nějaké výhybce?

D. T.: Bůhví, nevím. Ani jednou jsem tam nejel.

A. J.: Tak, tam nakládali do vagonů. Kolik vagonů se zpravidla posílalo?

D. T.: Bo... bojím se říct. No, musím Vám říct, že poprvé přivezli 300 lidí. Ukázalo se jich příliš mnoho. Noc byla krátká. A muselo se to nějak stihnout za šera. Potom se přešlo na 250. Tak si spočítejte, kolik vagonů je potřeba, aby se tam lidé nacpali. *(nezřetelné)*

A. J.: Dva vagony, myslím.

D. T.: Ne, kdepak. Pět šest sedm osm.

A. J.: Pět šest vagonů?

D. T.: Ano.

A. J.: Rozumím. Takže je vezli rovnou do Kalininu?

D. T.: Rovnou do Kalininu.

A. J.: A tam je posadili do antonů?

D. T.: A tam do antonů — a do vnitřní věznice.

A. J.: A ty antony, odkud byly, od Vás?

D. T.: Správa... naše.

A. J.: Měli jste ve Správě hodně antonů?

D. T.: Myslím, že jeden.

A. J.: Jeden, ano?

D. T.: Ano.

A. J.: A jedním se to všechno stíhalo?

D. T.: Ano, tam a zpátky, kolik odveze.

A. J.: Vozilo se jen antonem, jiným transportem ne?

D. T.: Ne, ne.

A. J.: A na řidiče si nevzpomínáte?

D. T.: Takové podrobnosti si nepamatuju, nedokážu. Kdybych řekl, že si pamatuju, nesmíte mi věřit. Nedokážu.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Tím spíš, nebylo to včera.

16. Blochin si obléká kožený oblek

A. J.: Dmitriji Sěpanoviči, za jakým účelem jste na Blochinovu žádost byl přítomen při dotazování polských válečných zajatců před jejich zastřelením?

D. T.: Jakže?

A. J.: Dříve jste vypověděl, že jste na Blochinovu žádost byl přítomen při zastřelení polských válečných zajatců.

D. T.: Víte...

A. J.: Při, při... ne při zastřelení. Při dotazování, dotazování.

D. T.: Při dotazování. Když se ověřovaly osobní údaje. V rudém koutku. Neříkal jsem „na žádost“ — vešli ke mně ve třech: Siněgubov, Blochin a Krivenko. Seděl jsem v kanceláři. „Tak pojďme! Pojďme.“

A. J.: A to bylo hned první den?

D. T.: Hned první den. Tak jsme šli a já uviděl všechnu tu hrůzu. Přišli jsme, a za několik minut si Blochin oblékl svůj zvláštní stejnokroj.

A. J.: A jaký?

D. T.: Koženou hnědou čepici, dlouhou koženou hnědou zástěru, kožené hnědé rukavice s manžetami nad lokty. Udělalo to na mě hrozný dojem. Uviděl jsem kata.

A. J.: A měli to tak všichni?

D. T.: Ne, jen on. Ostatní neměli k popravě vztah. Jen on. To měl patrně pracovní oděv.

A. J.: Pracovní oděv.

D. T.: Taková maličkost na mě udělala dojem.

A. J.: A to Vám řekli, abyste byl u těch výsledků? Nebo jak to řekli? Říkal jste, že vyslyšeli...

D. T.: Nikoho nevyslyšali, ne! Jen se ptali, třeba: „Příjmení?“ Řekl příjmení. „Jméno? Jméno po otci?“ Jméno po otci nemají, příjmení — jméno. „Rok narození? Jako co jste pracoval?“ Konec, nic víc. Čtyři otázky.

A. J.: A to je všechno, ano?

D. T.: Všechno.

A. J.: Potom nasazovali pouta?

D. T.: Nasazovali pouta a vedli dál. Do konečné stanice.

A. J.: A to Vás Blochin požádal, nebo to bylo... ve formě rozkazu?

D. T.: Ne. Vešli ke mně a rovnou: „Pojďme,“ povídají. A to je všechno.

A. J.: Ale byl jste jim tehdy podřízen?

D. T.: Já ne, ne. Nepodřízen. Nepodřízen, ale byl jsem povinen poskytnout jim pomoc lidmi. Což jsem také udělal. Zavolal jsem tam... vlastně zástupce pro kádry byl Borisov. Přivedli takové a takové lidi. Některé znal sám Blochin, od Suchareva patrně Blochin znal. Patrně s ním kdysi dřív měl co do činění, nevím. Přičemž Suchareva kromě měsíčního platu ještě odměnili pistolí TT. Z níž se potom zastřelil.

17. Kolikrát tam byl

A. J.: A byl jste u těch výsledků často, nebo každý den?

D. T.: Ne. Celkem dvakrát nebo třikrát.

A. J.: Celkem dvakrát třikrát. A kolik celkem...

D. T.: A to ještě... víte, jak jsem byl přítomen? Poprvé jsem přišel, byl jsem tam deset minut, možná patnáct.

A. J.: Mhm.

D. T.: S odvoláním na neodkladné věci. Podruhé jsem tam byl taky asi... ještě míň, pět šest minut.

A. J.: Mhm.

D. T.: Odešel jsem.

D. T.: Potom u nás byla celá oblast rozdělena mezi členy oblastního byra — byl jsem členem oblastního byra, byra oblastního výboru. Měl jsem sedm nebo osm patronátních okresů. A šel jsem do oblastního výboru, aby mi dali služební cestu (*nezřetelné*), a úmyslně to tam protahuju. Místo jednoho dne tam tři i čtyři v tom okrese (*nezřetelné*). Přijedu, a „svatba“ pokračuje.

A. J.: A jak dlouho v tom pokračovali, jak dlouho to celé trvalo?

D. T.: Trvalo to dlouho. Pravda, pracovali — nezvykl jsem si tomu tak říkat — pracovali ne každý den. No, spočítejte si. Když po 250, šest tisíc. Vydělte. A dostanete hledané číslo.

A. J.: Ale vždyť ty transporty nepřicházely každý den?

D. T.: Ne každý. Ne každý.

A. J.: Takže prostým dělením to nevyjde. Tak zhruba, časově?

D. T.: Prostým dělením — to jsem se překl. Prostým dělením se tu nic nespočítá.

A. J.: Nevzpomínáte si, kdy to bylo, to setkání, kdy to poprvé, a kdy to zhruba skončilo? Datum samozřejmě ne, ale třeba měsíc?

D. T.: No, to už byly noci velmi krátké. Patrně buď začali koncem dubna, nebo úplně začátkem května. V nejkratších nocích.

A. J.: A zhruba jak dlouho? Měsíc? Dva? Tři?

D. T.: Ne. To... Ano, asi měsíc to trvalo.

A. J.: Zhruba měsíc.

D. T.: Zhruba měsíc.

A. J.: Rozumím.

D. T.: A když tu celou... špinavou věc skončili, uspořádali Moskvané ve svém salonním vagonu... no, banket, nebo co. Naléhavě mě zvali. Nešel jsem. Nešel.

18. Rypadlo a alkohol

A. J.: A nevzpomínáte si, vydával se nějaký alkohol těm, kdo se poprav účastnili?

D. T.: Povinně.

A. J.: Povinně?

D. T.: Dokonce povinně. Ale potom, co se už vraceli z místa provádění, z místa provádění.

A. J.: A...

D. T.: Uvedu Vám takový příklad. Když jsem nadnesl otázku: „A kolik je potřeba dělníků, aby kopali hroby?“ — vysmáli se mi: „Naivní člověk jste! Je potřeba rypadlo.“ Přivezli s sebou Siněgubov, Blochin... vlastně Blochin. Blochin přivezl s sebou dva bagristy. Příjmení jednoho si pamatuju, Antonov³⁶.

A. J.: Antonov, ano?

D. T.: Antonov.

A. J.: A odkud byl, ten Antonov?

D. T.: Z Moskvy.

A. J.: Co, byl v KGB? Ve stavech?

³⁶ **Antonov, Ivan Iljič** (1897–1975) — poručík, od roku 1940 nadporučík státní bezpečnosti. Tokarev ho označuje za bagristu přivezeného z Moskvy; ve služebních záznamech je od června 1939 řidičem autobáze č. 1 autotechnického oddělení Správy NKVD SSSR, tedy právě toho útvaru, pod který spadala Blochinova komandatura. Řád Lenina (1945), tři Řády rudého praporu, čestná zbraň z roku 1932. Nikdy nebyl stíhán, zemřel v srpnu 1975 v Moskvě. Je mezi 125 odměněnými rozkazem č. 001365. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

D. T.: Ano, ve stavech KGB u Blochina, v komandatuře. Ano, vysmáli se mi, prost'áčkovi. Že prý je potřeba rypadlo.

A. J.: A kde to rypadlo brali?

D. T.: Přes Rubanova pak Blochin sehnal. Tam, v Kalininu. Dopravili ho vlastní silou. K místu pohřbívání...

A. J.: To je kde, v Mednoje³⁷?

D. T.: To je za Mednoje. Já teď... kdybych měl oči, možná bych to našel. Teď se vyznám dobře — relativně dobře! — jen ve svém bytě. A zaveďte mě do Vašeho bytu, východ... (*nenajdu?*)

A. J.: A kopalo se rypadlem?

D. T.: Rypadlem.

A. J.: To Antonov, ano?

D. T.: Antonov, a druhého příjmení jsem si nezapamatoval.

A. J.: Ale ten byl patrně taky u Blochina ve stavech?

D. T.: Taky odtamtud, přivezený z Moskvy.

A. J.: Jasně... Jasně.

D. T.: Každou... za každou operaci, kolik jich tam bylo zastřeleno, svalili na jednu hromadu, do jedné jámy.

A. J.: Říkáte, že alkohol dávali povinně. Bylo to nějaké nařízení, nebo...

D. T.: Jakže?

A. J.: Povinně, říkáte, dávali alkohol — bylo to nařízení, nebo nějaký pokyn?

D. T.: Tím vším disponoval Blochin.

A. J.: Blochin, ano. A kde ten alkohol bral?

D. T.: Kupovali! Po bednách.

A. J.: A byly na to zvlášť uvolněny peníze?

D. T.: S tím už disponoval on, já jsem neutratil ani kopějku.

A. J.: Z těch, kdo měli co do činění s popravou, s pohřbíváním...

D. T.: Ano, přijeli, napili se, šli domů spát.

A. J.: A po popravě se tedy pilo?

D. T.: Po popravě, jen po popravě. Před popravou a během popravky nikdo nepil. Jen po popravě.

19. Osmnáctiletý telefonista

A. J.: Říkáte, že jste byl přítomen při dvou nebo třech výsleších, ano?

D. T.: Ano.

A. J.: Celkem... A kolik lidí jste vyslechl?

³⁷**Mednoje** — ves u Tveru. Těla zastřelených z ostaškovského tábora byla zahrabána poblíž, na okraji lesa u chatové osady NKVD. Pohřebiště bylo nalezeno v roce 1991 na základě této Tokarevovy výpovědi; první exhumace proběhly v srpnu téhož roku. Druhého září 2000 tam byl otevřen polsko-ruský památník.

D. T.: Já nikoho, zeptal jsem se jen jednoho chlapce. Říkám: „Kolik ti je let?“ — „Osumnáct!“ — „Kde jsi sloužil?“ — „Pohraniční vojska!“ — „Kolik... jako co jsi pracoval?“ — „Telefonista!“ Na tomhle příkladu chci ještě jednou zdůraznit, že když se mluví o zastřelení důstojníků — vy... opatrně, nejde o důstojníky.

A. J.: Rozumím... A do čeho byli oblečeni, ti polští váleční zajatci, které vyslýchali?

D. T.: No, to už je těžko říct. Oblečení byli do toho, v čem je zajali. Jak je zatýkali, kde je vyhledali, jakým způsobem — nevím.

A. J.: Ale byla to nějaká jednotná uniforma, nebo každý v něčem jiném...

D. T.: Ne, uniforma nebyla. Jen málokdo byl v uniformě.

A. J.: A jakou vůbec měli uniformu, ti policisté?

D. T.: No, policistů, bůhví, teď nedokážu (*nezřetelné*). Nepamatuju.

A. J.: A ten mladík z pohraniční stráže, jakou měl uniformu?

D. T.: Nepamatuju, myslím, že vešel bez pokrývky hlavy a tak se usmíval, kluk, úplný kluk. Osmnáct let.

A. J.: Rozumím.

D. T.: „Kolik jsi odsloužil?“ — Začal počítat na prstech: „Šest měsíců.“

20. Cely vnitřní věznice

A. J.: A kde byli drženi před... tímhle výsledkem?

D. T.: Ve vnitřní věznici.

A. J.: To je kde — ve sklepě, na půdě?

D. T.: Ve sklepě.

A. J.: Ve sklepě, ano?

D. T.: Ve sklepě.

A. J.: Co, měli tam zvláštní cely?

D. T.: Cely, ano. Všechny cely byly... vnitřní věznice byla k začátku poprav Poláků vyklizena a (*přestavěna?*), ti, kdo tam byli, přeloženi do městské přestupní věznice, a tam byli drženi jen tihle Poláci.

A. J.: To je teď budova lékařského institutu, ano?

D. T.: Nevím, to všechno beze mne. Mimochodem, dvůr je prý zaneřáděný, dvůr zaneřáděný. Nevím, jak si s tím tam poradili...

A. J.: A po kolika lidech byli v celách drženi?

D. T.: Nepamatuju, nedokážu říct. Nevešel jsem do jediné cely (*nezřetelné*), do žádné, ani jednou. Dál než do rudého koutku, kde je vyslýchali, no nevyslýchali, prostě rok narození... Příjmení, jméno, rok narození... jako co pracovali. Konec. (*nezřetelné*)

A. J.: No, k tomu se patrně ještě vrátíme potom, až budeme zkoumat budovu (*v přepisu zkomoleno*) Správy KGB, přesněji Správy NKVD.

D. T.: Ano.

A. J.: Budeme mluvit podrobněji (*nezřetelné*).

D. T.: Co vím, všechno Vám rád povím.

21. Přerušení záznamu

A. J.: Předkládá se Vám hlášení Sopruněnka ze 4. prosince 39. roku (je to svazek 8, list spisu 118). (*pauza*) Tak. Hlášení. Zástupci lidového komisaře vnitra Černyšovovi od — podpis: Sopruněnko. „Žádám, abyste nařídil vyslat inspektora Makarova do ostaškovského tábora NKVD k dokončení práce na uvedení evidence válečných zajatců do pořádku a k pomoci vyšetřovací brigádě NKVD SSSR.“ Podepsáno 4. prosince 39. roku. Co můžete vysvětlit k tomuto hlášení a protokolu... (*nezřetelné*)

D. T.: Kdo to hlášení napsal?

A. J.: Rozumím, budou otázky, ano?

D. T.: Ano, kdo napsal?

A. J.: Hlášení napsal Sopruněnko.

D. T.: Sopruněnko?

A. J.: Mhm. Ne, já Vám ten dokument jen ohlašuji pro případ, že byste nám k těmto dokumentům něco vysvětlil, snad je Vám něco známo. Kdo je Makarov?

D. T.: Přečteme mi to ještě jednou... to příjmení neznám.

A. J.: „Žádám, abyste nařídil vyslat inspektora Makarova do ostaškovského tábora NKVD k dokončení práce na uvedení evidence válečných zajatců do pořádku a k pomoci vyšetřovací brigádě NKVD SSSR.“

D. T.: Tak prosím, ještě jednou to potvrzuje, že moje Správa neměla žádný vztah k (*nezřetelné*). Pracovala skupina NKVD SSSR!

A. J.: Ano.

D. T.: Já... nevím, nic nedokážu říct.

A. J.: A kdo je Makarov, účastnil se vyšetřování trestních věcí?

D. T.: Nemám ponětí.

A. J.: Nevíte.

D. T.: Ne. Jednali, jednali samostatně. Sopruněnko jednal samostatně.

N. Z.: Soudruhu vyšetřovateli, žádám na vteřinu přerušit, vyměnit napájení v kameře.

D. T.: Týká se to mne?

A. J.: Ne, ne, ne. To u nás... Tak, je potřeba přerušit záznam?

N. Z.: Záznam se přeruší, no, na dvě vteřiny. Mohu zapnout časomíru, zaznamenat.

A. J.: Ano, to je potřeba, zapneme časomíru, abychom potom neměli pochybnosti. Nemáte námitky, když přerušíme kvůli výměně napájení?

D. T.: Jistě, jistě, prosím.

N. Z.: Hotovo, časomíra zapnuta.

A. J.: Ted' je na mých hodinkách 12 hodin 17 minut.

22. Osudy

A. J.: Je Vám známý osud staršího majora státní bezpečnosti Siněgubova?

D. T.: (*nezřetelné*) neznámý.

A. J.: Náčelníka dopravního oddělení NKVD SSSR?

D. T.: Potom ho přeložili na Ministerstvo dopravy, stal se hlavním revizorem bezpečnosti všech železnic.

A. J.: Osud Krivenka, náčelníka (*nezřetelné*)?

D. T.: Nemám ponětí, ani jednou jsem ho nepotkal a nic jsem o něm neslyšel.

A. J.: Suchareva?

D. T.: Zastřelil se.

A. J.: No rozumím, byl v Kazani...

D. T.: Ano, zastřelil se.

A. J.: Nakonec se zastřelil, ano?

D. T.: Správně. Blochin se zastřelil, Pavlov se zastřelil... ještě někdo se zastřelil. Ano, Rubanov se zbláznil... (*pauza*) Tragédie!³⁸

³⁸**Tragédie — žádná ze čtyř smrtí, o nichž tu Tokarev mluví, se v kádrových spisech nepotvrzuje.** Blochin zemřel v roce 1955 na infarkt. Pavlov se deset měsíců po popravách stal náčelníkem kalininské Správy, skončil jako generálmajor a zástupce náčelníka Dalstroje v Magadanu a zemřel v roce 1962 v Leningradě. Rubanov sloužil jako komandant ještě sedmnáct let a zemřel v roce 1982 v Kazani. Sucharev byl z ministerstva vnitra propuštěn pro věk 1. ledna 1959 a zemřel v roce 1964 v Kazani. Způsob smrti Petrov u žádného z nich neuvádí, takže pozdější sebevraždu vyloučit nelze — nepotvrzuje se ale Tokarevův obraz operace, která své vykonavatele vzápětí zničila. Podrobněji u jednotlivých jmen.

Výslech V. Sklep a jeho plánek

23. Článek v Tverském Memoriálu

A. J.: Tak... Ted' Vám předložím výtisk novin, už jste si ho prohlížel. V těch novinách je článek, taková poznámka.

D. T.: To je kalininský, ano?

A. J.: Ano, kalininský. Hned to konkrétně uvedu... kalininské noviny... Á, tady. Prohlédl jste si to, seznámil jste se s tím, ano? Předkládá se Vám tedy k seznámení první číslo novin „Tverský Memoriál“³⁹ z května 90. roku. V článku I. V. Soboleva se mluví o sklepe a půdě budovy lékařského institutu ve městě Kalininu, konkrétně se tu říká, že tu budovu prohlédl: „Prohlídku jsem začal z levé strany hlavní budovy, od ulice Sedych. Když jsem sestoupil do sklepa, uviděl jsem řady hustě umístěných dveří, na jejichž vnější straně byl složitý systém závorových zařízení s velkými visacími zámky, a na některých dveřích byla i kukátka. Jedny dveře byly...“

D. T.: Na každých dveřích bylo podle mne kukátko...

A. J.: „Jedny dveře byly pootevřené, byla vidět cela zhruba dva a půl na dva a půl metru, její zadní stěna byla rozebrána a ve vzdálenosti 0,5–0,7 metru od podlahy byla vidět druhá stěna. Vycházelo z toho, že kolem cely byla chodba, prostor za celou. Nač? Aby se napodobilo vyt'ukávání? Velmi pravděpodobné.“ A dál: „V místnostech s okny do Sovětské ulice byly příčky mezi celami odstraněny, ale jejich stopy na podlaze, stěnách a stropě byly zřetelně vidět. Znepokojovalo, že pořádný kus omítky byl otlučen do velké výšky. Komu to bylo zapotřebí? Ale zvlášť ohromovala třetí místnost, od Volžského průjezdu. Byl to dost velký sál, dostatečně osvětlený. Zprvu v něm zarážela věc, která svědčila spíš pro dílnu s jakousi fantastickou armovací, kovářskou nebo trubkářskou výrobou...“

D. T.: Ano...

A. J.: „Nešlo do hlavy, nač jsou v té dílně na stěnách kované kruhy se zbytky pořádných řetězů — copak se tu kotvily lodě? Na stropě na dvou nebo třech místech byly obdobné kruhy, jen menší. Překvapily stroje: jeden z nich připomínal křeslo-koně a ze stojanu trčel obrovský elektrický kabel. Vedle křesla ještě zůstávaly zbytky jakéhosi mechanismu z několika ocelových tyčí na kloubu, svěrací zařízení... tyčí na kloubu, svěrací zařízení.“

D. T.: Ano...

A. J.: „Uvedu ještě jednu místnost, v prvním patře: pokoj obitý kvůli tlumení korkovým materiálem. Samotné zařízení ‚na měření výšky člověka‘ — v uvozovkách — s pohyblivým výškoměrným zařízením tam už ovšem nebylo. A po té prohlídce už nebyly síly pokračovat, musel jsem to odložit o několik dní. Zbývá zmínit jen půdu. V ní se v několika patrech jako včelí plásty rozkládaly vězeňské cely. Mezi nimi vedly jakési průchody, ulice a uličky. Od rozpálené střechy sálal žár, bylo dusno a nebylo čím dýchat. Zbývalo jen domýšlet se, jaké to bylo stoupat z vlhkého sklepa na tu strašnou půdu — technologie byla promyšlená.“ Takový je Sobolevův článek o budově bývalé Správy NKVD, kde je ted' lékařský institut města Kalininu.

D. T.: Dřív tam bylo gymnázium. Co k tomu mohu říct... novináři někdy fantazírují. Když jsem přijel do Kalininu — a přijel jsem tam v prosinci 38. roku, už potom, co se konalo plénum ÚV 17. listopadu 38. roku, a v usneseních toho pléna bylo zapsáno, že bylo připuštěno mnoho chyb, pokřivení, mnoho jakéhosi neobjektivního... neobjektivních přístupů k vyšetřování věcí, a proto se NKVD SSSR ukládá vytvořit vyšetřovací část nezávislou na ostatních odděleních... a probrat všechny spisy: nevinně zatčené nebo zatčené na základě nedostatečných materiálů propustit. A právě mě do toho zapojili, právě jsem

³⁹**Memorial** — sdružení zakládané od roku 1987, které dokumentovalo sovětské politické represe. Jeho tverská pobočka vydávala od roku 1990 vlastní list. V Rusku byl Memorial soudně rozpuštěn v letech 2021–2022.

se trefil do doby čištění „Augiášova chléva“. A když jsem přijel do města Kalininu, a přijel jsem tam... 7. jsem dostal jmenování, patrně 8. nebo 9. prosince, začal jsem prohlížet všechny složky podřízené Správě. Abych o nich měl představu. Tak jsem neminul ani vnitřní věznici, prohlédl jsem i ji. A to, co píše tenhle novinář, bůhví, přísahám Vám, jsem neviděl, přede mnou tam přece nemohly být tajnosti. Neviděl! Jaképak dvojité stěny! A pokud jde o to, že byly cely pod střechou, to mám prostě důvod vyvrátit, žádné cely tam nebyly! Přinejmenším po tu dobu, co jsem tam byl jako náčelník Správy, nebyla pod střechou ani jedna cela! To jsou plody jeho fantazie, a to je všechno. No, a ta zařízení — je třeba si myslet, že novinář tam různá zařízení podal jako mučící prostředky. Za mne žádné mučení nebylo, hned jsem zakázal je používat...

24. Mlácení před Tokarevem

A. J.: A bylo předtím?

D. T.: Bylo. Bití. Mlátilo se. Za to jsem zavřel náčelníka 2. oddělení Docenka, náčelníka 4. oddělení Rožděstvenského, náčelníka 12. oddělení Filimonova, potom tedy některé operativní zmocněnce, mezi nimi Bystrova — ten mi z nějakého důvodu připomínal... vlastně jsem nikdy neviděl člověka, jehož příjmení se ve vyšetřovacích spisech často uvádí jako jméno sadisty — Chodose. Chodose jsem neviděl, ale z nějakého důvodu se mi dodnes zdá, že tenhle Bystrov Chodose připomínal. Taky malé postavy, ale používal takovéhle metody, bil zatčené... k smrti.

A. J.: Rozumím. Ale za Vás nic takového nebylo?

D. T.: Za mne to bylo kategoricky zakázáno. A protože bylo zakázáno, skoro se ani nezatýkalo — můžete si to ověřit v kalininských spisech: zatčení před válkou skoro nebyla.

A. J.: Dmitriji Stepanoviči, a všechna ta (*nezřetelné*)...

D. T.: Moment, nedokončil jsem myšlenku. Poslali mi nového prvního zástupce místo toho, kterého jsem zavřel za falzifikace. A místo Iljina mi poslali Lugovceva ze Sverdlovska. A on jednoho vyšetřovaného zmlátil, dozvěděl jsem se to, zavolaal jsem si ho a v přítomnosti zástupce pro kádry... Borisova jsem ho co nejprísneji varoval — s tímhle skoncovat... Myslím, že Borisov byl zástupce (*nezřetelné*). Potom byl ten Lugovcev na základě materiálů zaslaných ze Sverdlovska zatčen, odeslán tam a tam zastřelen. A ti, které jsem vyjmenoval — Docenko dostal deset let, tehdy se víc než deset let vězení nedávalo. Nejvyšší míra vězeňského trestu bylo deset let, teprve potom zavedli dvacet. Rožděstvenskij byl zastřelen, Bystrov byl zastřelen, Filimonov byl zastřelen a mnozí další (*nezřetelné*).

A. J.: Rozumím, Dmitriji Stepanoviči. Vraťme se k té otázce...

D. T.: Ano.

A. J.: Dmitriji Stepanoviči, povězte, byla za Vás všechna ta zařízení, která popisuje (*autor?*)...

D. T.: Neviděl jsem jediný ten předmět! Ani jeden! Říkám, že novinář mohl prostě (*nezřetelné*).

25. Plánek vnitřní věznice

A. J.: Dmitriji Stepanoviči, popište, jak vypadala vnitřní věznice, která byla v suterénu, co tam bylo?

D. T.: Víte, já teď dokážu s obtížemi popsat i svůj vlastní byt. A padesát a víc let zpátky... těžko. No, jedním slovem takhle: cely nevelké...

A. J.: Tedy dva a půl na dva a půl?

D. T.: No, nevím, takovou celu jsem neviděl.

A. J.: A jaké zhruba rozměry?

D. T.: No, rozměry, byly i společné cely, patrně s tuhle místnost...

A. J.: To je zhruba pět na pět, ano?

D. T.: Ne, to je míň, čtyři a půl na čtyři a půl, zhruba. Byly menší, byly samoty, byly karcery, ty byly. Karcery.

A. J.: A Poláky v jakých celách drželi?

D. T.: Poláky? Nevím. Neviděl jsem ve vnitřní věznici ani jednoho Poláka, neviděl. Viděl jsem je jen tehdy, když je přiváděli do „rudého koutku“.

A. J.: No a ty cely a „rudý koutek“ — jak to všechno bylo rozmístěno? Popište dál. Bylo to všechno v suterénu, pokud tomu rozumím?

D. T.: Ano, takhle...

A. J.: A nenakreslil byste to?

D. T.: No jak?! No, dejte mi tužku, zkusím to. A něco, na co se dá kreslit...

A. J.: Hned (*nezřetelně*).

D. T.: Ne na ubrus... Takhle, zkusím. Takhle jde Sovětská ulice, takhle cestička dolů. Tady, v jakémsi zahloubení, dům, o kterém teď mluvíme. V tom domě...

A. J.: Sovětská ulice?

D. T.: Sovětská... V tom domě — byl čtyřpodlažní — tady úplně dole v polosuterénu — polosuterénem se to dá nazvat — byla vnitřní věznice. Okénka vnitřní věznice vedla do Sovětské ulice, ale zamřížovaná, a pak, jak se to jmenuje? No, dělaly se tam takovéhle štíty, aby zatčený nemohl nic uvidět. A nikdo, kdo by se díval z ulice, nemohl uvidět zatčeného. No, podle všech tehdejších pravidel. Tak. A teď vezměme... celý tenhle list je vnitřní věznice...

A. J.: Sklep, ano?

D. T.: Sklep. Tady jsou cely, cely (*nezřetelně*)...

A. J.: To je Sovětská ulice, tady, ano?

D. T.: A tam je Sovětská, ano, za hranicí. Tohle je chodba... jestli byly cely na téhle straně — teď si nedokážu vzpomenout, ačkoli hned jak jsem přijel, prohlédl jsem si pečlivě i tuhle místnost. Hledat... ano, a tady, na konci chodby, se otáčela prudce vlevo, v pravém úhlu. Sem... tady je „rudý koutek“. A potom se zase vycházelo do další chodby, a dál už ta cela, kde se popravovalo.

A. J.: Moment... tahle cela, ano? Tady malá chodba, velká — vychází z toho, že chodba byla hodně velká?

D. T.: No tam... (*nezřetelně*). Není škoda dalšího listu papíru?

A. J.: Ne, papíru samozřejmě není škoda! Kolik je potřeba, tolik vezmeme.

D. T.: Ano... uděláme to takhle...

A. J.: Zhruba, ten sklep tak, aby... nejdřív nakreslete zhruba celý sklep.

D. T.: Tady... to je Sovětská ulice. (*nezřetelně*) V zahloubení byl tenhle náš dům... teď už ne náš. Tady jsou cely, nakreslete si je sám. Potom se to tady otáčí prudce, v pravém úhlu, opakuji, „rudý koutek“ je tady. Z „rudého koutku“ je východ sem...

A. J.: „Rudý koutek“...

D. T.: „Rudý koutek“. Tady vyslýchali, ověřovali osobní údaje.

A. J.: A dál sem, ano?

D. T.: Dál těmihle dveřmi sem, do další chodby, už slepé chodby. A odtud do cely, kde se popravovalo.

A. J.: Dveře... odsud... ještě... cela, kde se popravovalo.

D. T.: Tady Vám už nepomůžu. Nemohu.

A. J.: A čím byl zaplněn všechnen ten ostatní prostor? Tady je to jasné, tady jsou cely... tady cely, ano?

D. T.: Ano. A jestli byly cely na téhle straně, to se teď bojím říct určitě. Nejspíš byly. Ale v každém případě, pokud byly, bylo jich na téhle straně velmi málo. Tedy s okny do dvora.

A. J.: Předpokládejme, že i tady cely...

D. T.: Předpokládejme, cely, předpokládejme! Potom si to zpracujete.

A. J.: Ano, schéma si potom zpracuju. Takže „rudý koutek“. Cely jsme si vyjasnili, jaké, a ta chodba je velká? K „rudému koutku“?

D. T.: K „rudému koutku“ se na úplném konci chodby otáčí vlevo, a tady hned za dveřmi je „rudý koutek“. „Rudý koutek“. Z „rudého koutku“ na tomhle konci „rudého koutku“ vedou dveře do další chodby.

A. J.: Ale ne tyhle dveře, jiné dveře?

D. T.: Jiné dveře. Vedoucí tedy do jiné chodby.

A. J.: Zahnout vlevo, ano?

D. T.: A tam to tedy končí u dveří té cely, kde se popravovalo, zhruba tady. Takhle.

A. J.: A ten „rudý koutek“, byl velký?

D. T.: No... s tuhle místnost, trochu větší.

A. J.: Mhm... čtyři a půl na čtyři a půl.

D. T.: No, pět na pět se dá počítat.

26. Cela smrti a odvoz těl

A. J.: Z „rudého koutku“ byla velká chodba?

D. T.: Chodba?

A. J.: Ano.

D. T.: Ta byla mimochodem zaneřáděná, tam... všelijakými nepotřebnými věcmi. A myslím, že tam byla dokonce hliněná podlaha, myslím. Nebyla velká. A odváděli sem do cely... dveře — i tyhle, i „rudého koutku“, i dveře... „cely smrti“, nazvěme ji tak, byly obity zvukovou izolací, plstí, krátce řečeno. To už na Blochinův pokyn, na jeho...

A. J.: A ta „cela smrti“, jak byla vybavena?

D. T.: *(nezřetelně)* Při popravách jsem přítomen nebyl.

A. J.: Rozumím, ale vcházel jste tam přece potom, nebo předtím?

D. T.: Předtím jsem vcházel. A jestli jsem tam byl potom, to už nevím. No, nevelká místnost, ne větší než tahle, dokonce menší, a to je všechno. A potom z ní, z té cely, byl východ na dvůr.

A. J.: Jiný východ?

D. T.: Jiný východ, na dvůr! Tudy se už vyťahovaly mrtvoly, nakládaly se na auta a jelo se.

A. J.: A auto stálo už u východu?

D. T.: U východu. Tak to má podle technologie být.

A. J.: A jaké auto to bylo — nákladní, nebo...?

D. T.: Bylo jich pět šest kusů, nákladních.

A. J.: Ano, nákladní. A jaké — otevřené, kryté?

D. T.: Otevřené, ale s plachtami, plachtou se všechno zakrývalo.

A. J.: (*nezřetelné*) Nebyly uvnitř potažené pozinkovaným plechem, ne? Obyčejná auta?

D. T.: Nedíval jsem se, nevím, nedíval jsem se.

A. J.: Pět šest aut, ano?

D. T.: A proč vím o těch plachtách — přede mnou Blochin vydával pokyn plachty spálit.

A. J.: A samotné korby, ty byly přece zality krví?

D. T.: Co to říkáte?

A. J.: Korby byly přece taky nejspíš zality krví?

D. T.: Ale ne, myslím. No jak, smyli, smyli. Nejspíš to nic (*nezřetelné*). Nic nedokážu říct.

A. J.: A kdo přetahoval mrtvoly tam, do auta?

D. T.: Cože?

A. J.: Mrtvoly do auta, kdo je přetahoval?

D. T.: Všichni účastníci té operace, hlavně řidiči. Řidiči a někteří dozorci.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Přitáhli tedy k autu a házeli je rovnou tam.

27. Kdo byl v rudém koutku

A. J.: A v „rudém koutku“ — kdo tam obvykle býval při tom pohovoru, při tom výsledku?

D. T.: No, byli tam, kromě Blochina byli i Siněgubov a Krivenko, a dvakrát nebo třikrát jsem tam byl já, po pěti, po deseti minutách.

A. J.: To je jasné. A co, Siněgubov, Krivenko, Blochin — ti tam byli stále...

D. T.: Ti byli stále přítomni, ano.

A. J.: Jasně. A...

D. T.: Ti byli stále přítomni.

A. J.: ... a vykonavatelé — řidiči nebo dozorci — ti už byli v té cele?

D. T.: Ti v té cele...

A. J.: Už tam byli, ano?

D. T.: Ano, v cele.

A. J.: A kdo vedl z „rudého koutku“ chodbou do „celey smrti“?

D. T.: Někdo z nich, brali za ruce a vedli. A vedli...

A. J.: A z cely do „rudého koutku“ zaváděli po jednom, nebo...?

D. T.: Po jednom, jen po jednom.

28. Řetězy a kruhy

A. J.: Jen po jednom, ano? A taková otázka: ty řetězy, zatlučené kruhy — bylo to právě tam, v „cele odsouzenců“, nebo v „rudém koutku“?

D. T.: Ne, nemyslím!

A. J.: Ne, ano?

D. T.: Nemyslím. Nemám o těch kruzích vůbec ponětí! Co je to za kruhy? Co je to za „koně“, který tam měl být? Zavedli zařízení — „koně“! Nemám ponětí.

A. J.: A ty svěrky?

D. T.: Svěrky jsem neviděl, nic nevím.

A. J.: Takže ani v „rudém koutku“, ani v „cele odsouzenců“ nic nebylo?

D. T.: Nic!

A. J.: Takže byly úplně prázdné?

D. T.: No v „cele“... No v „rudém koutku“, víte, tam jsou různé plakáty a tak... Co se v „rudém koutku“ patří mít.

A. J.: No, to je něco jako „leninská místnost“, chápu to správně?

D. T.: No, „leninská místnost“!

A. J.: „Leninská místnost“...

D. T.: Tak se to taky jmenovalo — „leninská místnost“!

A. J.: Rozumím. A v „cele odsouzenců“ úplně prázdná místnost, ano?

D. T.: Prázdná místnost. Pryčny!

A. J.: Pryčny byly... a nač pryčny?

D. T.: Na spaní. Pryčny, postele nebyly. Pryčny.

A. J.: A jak to bylo v „cele odsouzenců“ dál, co se tam dělo — to Vám není známo?

D. T.: Není známo, nechodil jsem tam.

A. J.: A nevyprávěli, i Vaši lidé, jak to tam v „cele odsouzenců“ probíhalo?

D. T.: Ta otázka nějak ani nevznikala — zastřelili, a konec. Zastřelili — a konec.

A. J.: A mrtvoly zastřelených jste viděl, potom co...?

D. T.: Kdo, já?

A. J.: Ano.

D. T.: Nechodil jsem. Nechodil.

A. J.: Všechno se dělo už ne u Vás, sem se vynášelo a odváželo?

D. T.: Ano. Byl jsem v „leninské místnosti“, a jakmile člověka odvedli, už jsem ho neviděl.

A. J.: Rozumím...

D. T.: Už jsem ho víckrát neviděl... Tak to je.

29. Kolik za noc

A. J.: A jak se mrtvoly obvykle odvážely — čekalo se, až se naplní všechna auta, nebo se auto naplnilo a jelo?

D. T.: Ne, obvykle... moment. Tady je nepřesnost. Jezdili ve skupinách, aby si mohli vzájemně pomoci, kdyby bylo potřeba.

A. J.: A žádný doprovod nebyl?

D. T.: Naprosto žádný. Přivezli tam, a tam Antonov a ten druhý, jehož příjmení jsem zapomněl...

A. J.: Bagristé, ano?

D. T.: Bagristé čekali, taky se účastnili — skládali, sklápěčky přece nebyly, každého zvlášť bylo nutno, muselo se vyhazovat. A potom bagristé zasypávali.

A. J.: A kolik zhruba lidí, mrtvol tedy, se vešlo do auta?

D. T.: Bůhví, obtížné. Asi tak dvacet pět až třicet lidí.

A. J.: Dvacet pět až třicet, ano? Když jste měl pět šest aut... dvacet pět až třicet... to je zhruba kolik? Sto dvacet? No, někde o trochu víc (*nezřetelně*).

D. T.: A možná i víc, nevím.

A. J.: A zhruba kolik za noc? Stříleli jen v noci?

D. T.: Jen v noci.

A. J.: Jen v noci... Kolik za noc obvykle... zpravidla stříleli?

D. T.: Říkal jsem Vám, že poprvé 300 lidí...

A. J.: Za jednu noc, ano?

D. T.: Ano. Ale popravky pokračovaly už za východu slunce, slunce už bylo na nebi. Rozhodli... Blochin nařídil nevozit víc než 250. Krivenko začal vozit po 250 lidech.

A. J.: A taková otázka: ty Poláky přivázeli, polské válečné zajatce, a všechny rozmísťovali po celách. Jaký objem vlastně cely měly, kolik lidí se do nich dalo umístit? Všech.

D. T.: Tam... patrně to bylo natěsno. Protože cely jsou nevelké, cel není tak mnoho. Sám chápete, 250 lidí, když po dvou čtverečních metrech, tak je potřeba 500 metrů. No, nějak se vešli, neviděl jsem. Nebyl jsem ani v jedné cele s Poláky. Nedokážu soudit... Nedokážu soudit, Anatoliji Jurjeviči.

Výslech VI. Pohřebiště u Mednoje

30. Kde je pohřebiště

A. J.: Převáželi tedy... a kam převáželi? Kam odváželi mrtvoly?

D. T.: Směrem na Mednoje.

A. J.: Směrem na Mednoje?

D. T.: Směrem na Mednoje.

A. J.: A teď je náš hlavní úkol, ten nejhlavnější — určit místo, kde je pohřbili.

D. T.: Víte co... Jsem Vám špatný pomocník. Copak se ve Tveru nedá najít člověk?

A. J.: Hledáme, ale... potom Vám budu předčítat některé protokoly, máme tam údaje, ale otázka na Vás: co je známo Vám?

D. T.: Ano... byl jsem tam jednou, vezl mě Sucharev. Měl jsem tam nedaleko ještě chatu... jednu. Dával jsem se, když už bylo všechno uklizeno. Ale teď to nenajdu. Mám (*nezřetelně*).

A. J.: No a co kdybychom zkusili nakreslit schéma? Nějaký orientační bod si snad pamatujete (*nezřetelně*) někde?

D. T.: Můžu říct tohle. Když přijedete ze Tveru do Mednoje, budete muset přejet most přes Tvercu.

A. J.: To je tak...

D. T.: Projedete ještě několik domů, kolik — bojím se říct, bude odbočka vlevo, a tam ještě domy pokračují. Taková jakoby ulička vlevo, a dva tři kilometry... no, tři to nebudou, asi dva kilometry od odbočky to místo najdete. Přesnější orientační body Vám dát (*nemohu*).

A. J.: A co je tam — pustina, nebo naopak lesní výsadba?

D. T.: Cože?

A. J.: Pustina, nebo lesní výsadba tam, kde to všechno je?

D. T.: Je to na okraji nevelkého lesíka. Kolem jde cesta. Vybíral to sám Blochin. Ještě jsem si myslel, že by se dalo jiné místo (*nezřetelně*). Vybíral to sám Blochin, jezdil se Sucharevem.

A. J.: Není to na území chat Správy NKVD?

D. T.: Právě! Jen kousek před chatami.

A. J.: Ale to v té době?

D. T.: V té době. Jestli ty chaty jsou teď, nebo ne — nevím.

A. J.: A bylo to oplocené, to území?

D. T.: Ne, nebylo.

A. J.: Ne? A domek, nebo chalupa, nebo domek, různě se tomu říká, byl tam domek komandanta?

D. T.: Ne.

A. J.: V té době nebyl?

D. T.: Potom, co byla operace skončena, tam usídlili jednoho hlídače. Příjmení si pamatuju — Sorokin! Možná se Vám bude hodit. Pod záminkou, že hlídá mou chatu, hlídal ve skutečnosti tohle.

A. J.: Rozumím... A měl domek, ten Sorokin?

D. T.: No, v něčem bydlel, ano, v nějakém stavení bydlel. V jakém přesně — nevím.

A. J.: A bylo to místo pohřbení daleko od Vaší chaty?

D. T.: Bojím se teď říct. No, asi... kilometr to nebude. Měl jsem dvě chaty, tu jsem užíval míň. Druhou chatu jsem měl lepší, u letiště. Ale tady je míň hluku leteckých motorů.

A. J.: Ale kdybychom to vzali takhle: tady je obec Mednoje, ano?

D. T.: Ano.

A. J.: Tady most přes řeku Tvercu...

D. T.: Ten se musí přejet!

A. J.: Ano, přejeli jsme...

D. T.: K první uličce, vlevo!

A. J.: (*nezřetelně*), projeli jsme po cestičce.

D. T.: A dál už to vysvětlit nedokážu.

A. J.: Zhruba dva kilometry jet, ano?

D. T.: Zhruba dva kilometry.

A. J.: Dva kilometry. Tady je teď chalupa nebo domek komandanta, a před domkem komandanta, směrem k vesnici Jamok, ano?

D. T.: Cože?

A. J.: Před domkem komandanta, před domkem komandanta, směrem k vesnici Jamok, tak...

D. T.: Ano.

A. J.: Je tam taková plocha, pustina, zhruba dvě stě na sto padesát metrů.

D. T.: Tak...

A. J.: A dál jdou lesní výsadby. Na té pustině, dvě stě na sto padesát metrů, nic není. Mohlo by to být někde v okolí té pustiny? (*nezřetelně*) Ale jedině, co jste si zapamatoval, je přes řeku Tvercu, zahrnout po cestičce vlevo, ano?

D. T.: Ano.

A. J.: A... A kde byla Vaše chata? Říkáte, že méně než kilometr?

D. T.: Ano.

A. J.: Tak se podívejte...

D. T.: Kreslit nedokážu, nebylo (*nezřetelně*).

A. J.: A nejezdil jste, ano?

D. T.: Tady okraj lesa... Tady zrovna na okraji lesa... a tudy jde cesta. Blízko je tu jáma, jde tudy cesta. Možná že vede zrovna na Jamok, nevím. Nebyl jsem tam, v tom Jamku. Cesta tudy jde. A tady zrovna na okraji lesa... to bylo uděláno.

A. J.: Ano, na okraji lesa... A kde byla Vaše chata?

D. T.: Chata... Od té jámy bude třeba jít asi půl kilometru, tímhle směrem. A zhruba tady, asi půl kilometru od jámy.

A. J.: Zhruba... U Jamku, u vesnice Jamok? Ano? A od místa pohřbení?

D. T.: Místo pohřbení je tady na okraji lesa.

A. J.: Na okraji lesa, ano.

D. T.: Bude třeba jít po cestě asi půl kilometru — bude tam má chata. Bývalá. Jestli ještě je, nebo ne... sotva.

A. J.: To jít směrem k vesnici Jamok, asi půl kilometru, ano?

D. T.: Nevím. Já jsem v tom Jamku nikdy ani nebyl.

A. J.: Jasně.

D. T.: A jezdil jsem tam zřídka, protože práce bylo tolik, že jsem nevylezl z kanceláře. A potom začala válka, bylo to úplně zlé.

31. Jámy a rypadlo

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a kromě řidičů, kteří jezdili autem, kromě bezprostředních vykonavatelů těch poprav — při pohřbívání, tam bagrista Antonov a ten druhý, byl tam ještě někdo přítomen? Bylo nějaké nařízení, aby byl přítomen někdo za Správu NKVD?

D. T.: Ne.

A. J.: A nikdo tam nebyl?

D. T.: Nikdo.

A. J.: Zástupce?

D. T.: Naprosto nikdo. Nikdo! Nikdo...

A. J.: Říkáte, že se hloubily rýhy — kolik rýh na pohřbení vykopali?

D. T.: Kolik partií, tolik rýh.

A. J.: Takže... takže každou... všechny zastřelené...

D. T.: Na každých zhruba 250 lidí... jedna jáma.

A. J.: Jedna rýha, ano?

D. T.: Jedna jáma... Rypadlo „Komsomolec“⁴⁰, tři čtvrtě krychlového metru.

A. J.: A dělaly se velké rýhy?

D. T.: No kolik... jakou jámu je třeba vykopat na 250 lidí?... Velké.

A. J.: A zhruba, nedokážete to teď říct?

D. T.: No kdyby... nebyl jsem tam (*nezřetelné*).

A. J.: Ale potom jste přece, říkal jste, se Sucharevem, ukazoval Vám...

D. T.: Potom ano, potom jsem tam jel. Totiž jel jsem na chatu a řekl: „Ukaž mi to místo.“ Ukázal mi ho, a to je všechno.

A. J.: A jak velké to místo zhruba bylo?

D. T.: Velikost celého hřbitova!

⁴⁰**Rypadlo Komsomolec** — sovětské pásové rypadlo. Tokarev mu připisuje lžíci o objemu tři čtvrtin krychlového metru; model Komsomolec měl lžíci 0,35 m³. Bud' si plete typ, nebo objem.

A. J.: Ano.

D. T.: Jestli se to tak dá nazvat.

A. J.: Ano. Ne, každé rýhy zvlášť?

D. T.: Bůhví, neměřil jsem, už tehdy...

A. J.: No zhruba, samozřejmě, když se spletete o několik metrů, nic strašného se neděje...

D. T.: Víte, tady se bojím, abych Vám nenalhal.

A. J.: Kolik, deset na dvacet metrů? Nebo třicet na padesát? Když mluvit v takových číslech. Zhruba?

D. T.: Takže zcela dohadem...

A. J.: Dohadem, samozřejmě.

D. T.: Dohadem... no, možná dvacet v průměru... patrně ano.

A. J.: A hloubka?

D. T.: Hloubka metr... tak do tří metrů.

A. J.: A jak je pohřbívali: každého zvlášť, nebo prostě...

D. T.: Jakpak! Odkud? (*nezřetelné*) na hromadu!

A. J.: A zahrabávali jak?

D. T.: Rypadlem.

A. J.: Rypadlem... zahrabali...

D. T.: Průmysl... Opravdový.

A. J.: A co obvyklé... používalo se vápno?

D. T.: Nic se nepoužívalo.

32. Nástupce a falešná rušička

A. J.: Nic se nepoužívalo? Ale přece nějak, aby se zahladily stopy, nic se nedělalo?

D. T.: Mně potom můj nástupce, Seněnkov⁴¹... předával jsem mu úřad, když mě na konci války jmenovali do Tádžikistánu. A byl jsem nucen mu to místo ukázat, aby o něm věděl, už jsem mu ho ukázal (*nezřetelné*)...

A. J.: Seněnkov, ano?

D. T.: Seněnkov.

A. J.: Se-něn-kov?

D. T.: Seněnkov, ano. Zemřel. Potom ho přeložili do ÚV na místo vedoucího oddělení. Seněnkov Alexej Fedotovič. Tak on mi potom vyprávěl... Přijel jsem na zasedání Nejvyššího sovětu SSSR a tam jsem se s ním setkal. Setkal jsem se s ním a on mi vyprávěl, že tam prý rozhodli postavit falešnou rušičku, radiostanici, aby tak byla záminka to oplotit. Ale jestli se to udělalo, nebo ne — nevím!

A. J.: A Seněnkovovi to všechno ukázali, vyprávěli?

⁴¹Seněnkov, Alexej Fedotovič (1903–1982) — Tokarevův nástupce v čele kalininské Správy: od března 1944 její zástupce náčelníka, od února 1945 do června 1946 náčelník. V letech 1958–1959 první zástupce vedoucího oddělení ÚV KSSS, jak si Tokarev na konci výslechu sám upřesňuje. Podle Tokareva se uvažovalo postavit nad hroby falešnou rušičku, tedy rušící radiostanici, aby bylo možné území oplotit, aniž by to budilo pozornost.

D. T.: Ano, ano, ano. Vlastně ne! — já jsem ho nevezl. Vezl ho tentýž Suchov (*zkomoleno; míněn Sucharev*). Jen jsem mu řekl, kde, co, jak to hlídat, že tam natrvalo bydlí a hlídá hlídač Sorokin. Potom mi říká, že se rozhodlo postavit tam takovou falešnou rušičku.

A. J.: A nějaké náhrobky tam...?

D. T.: Ale kdepak!

A. J.: Ukazatele, nic?

D. T.: Kdepak, kdepak!

A. J.: A jaká je tam půda, nepamatujete si, na tom místě?

D. T.: Myslím, že jíl.

A. J.: Jíl, ano?

D. T.: Jíl — písek. Jíl — písek.

A. J.: Nemaskovalo se to drnem?

D. T.: No, srovnali to a konec...

A. J.: Stromy se nesázely?

D. T.: Ne, ne. Myslím, že ne.

A. J.: Nic, ano?

D. T.: Přinejmenším tak. Za mne to bylo uděláno tak, jak říkám, a co dělali po mně, nevím, nevím. Asi za rok začala, jak je Vám známo, válka... a všechno bylo opuštěno.

A. J.: A nevíte, kdy byly postaveny ostatní chaty?

D. T.: Před mým příjezdem. Před mým příjezdem.

A. J.: Kdybychom se mohli vázat na nějaké chaty, například k určení místa pohřbení?

D. T.: Copak ve Tveru nikdo nezůstal ze všech, kdo se toho účastnili? To by byl nejspolehlivější způsob.

A. J.: Ano.

D. T.: Našel bych to, kdybych měl oči. Ano... Nevím ani, co Vám poradit.

A. J.: Někaké souřadnice, aby se podle těch souřadnic dalo (*nezřetelné*).

D. T.: Ty chaty tam nejspíš nejsou?

A. J.: Ne, chaty (*nezřetelné*) ještě jsou.

D. T.: Jsou?

A. J.: Mhm.

D. T.: Jediný spolehlivý orientační bod jsem Vám řekl. Projedete přes most k první uličce vlevo. První ulička! A pojedete rovně, cesta vede jedna. A narazíte, jak dojedete k lesu, to místo tam bude, a konec.

A. J.: Ulička, dojet k lesu...

D. T.: A konec, tady bude zrovna jáma.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Tady bude jáma... Hlavně, místní obyvatele asi není vhodné vyslýchat.

A. J.: A místní obyvatelé mohli vědět?

D. T.: A čert ví! Možná. Vždyť ve Smolensku víte, jak to vykopali?

A. J.: Ano, ano...

D. T.: Tam místní obyvatelé...

33. Šest tisíc plus jeden

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a pohřbívali se dřív na těch místech represovaní?

D. T.: Kdo?

A. J.: No, i sovětští občané, i...

D. T.: Zastřelení, ano? Víte, potom, co byla ta „práce“ skončena, Kačín — můj pomocník — nařídil pohřbít tam jednoho zastřeleného banditu. Vyčínil jsem mu. „Zapomeňte,“ povídám, „na to místo, nikoho tam nepohřbívejte. Pohřbívejte na hřbitově!“ Na obyčejném hřbitově, a konec. Tak tam už nikoho nepohřbívali. Když tam vezmeme podmíněně šest tisíc, bude potřeba šest tisíc plus jeden. Jeden — ten bandita, který... který zabil svého kumpána... Dezertoval z armády spolu s kumpánem. Potom se ten rozhodl vzdát se úřadům...

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, ten jeden — Nikulin, ano?

D. T.: Ano.

A. J.: A další sovětské občany tam po tom případu nepohřbívali?

D. T.: Tam ne, jen na hřbitově. Za mne jen na hřbitově.

A. J.: Takže lze mít za to, že na tom místě kromě polských válečných zajatců nikdo další není, ano?

D. T.: Po mně mohou být. Ale za mne ne, kromě jednoho člověka.

34. Cesta a opatření

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, a taková otázka, vyprávějte: když se celou noc střílelo a potom jeli, jak dlouho se tam zhruba jelo?

D. T.: Je to tak pětadvacet kilometrů... no rychle, půl hodiny.

A. J.: Z Kalininu, ze Správy NKVD, k místu pohřbení — půl hodiny, ano?

D. T.: Půl hodiny jízdy (*nezřetelné*).

A. J.: A zároveň tedy... vychází, že je pohřbívali ve dne?

D. T.: Vychází to tak, že se pohřbívalo už za denního světla.

A. J.: Mhm... A přijímala se nějaká opatření, aby si toho místní obyvatelstvo nevšimlo?

D. T.: Ano, víte, to všechno leželo, odpovědnost ležela na Blochinovi, on to řídil. Ale žádná zvláštní opatření (*nebyla*).

A. J.: Nějaké obklíčení, ne?

D. T.: Tam organizace (*nezřetelné*). Ještě jsem vyjadřoval údiv nad tím, že se nepřijímají jiná bezpečnostní opatření.

A. J.: Na místo pohřbení jste jel se Sucharevem, ano?

D. T.: Se Sucharevem.

A. J.: A kdo tam ještě jezdil, kdo tam v té době ještě byl, koho jste viděl?

D. T.: Kde?

A. J.: No na místě pohřbívání. Nebo jste byli dva a nikdo další tam v té době nebyl?

D. T.: On, on mě odvážel na chatu. A cestou jsem ho požádal, aby mi to místo ukázal.

A. J.: Takže jen vy dva, nikdo další tam nebyl?

D. T.: Nikdo... A vůbec tam bylo lidí tak třicet, ne míň. Tak třicet lidí.

A. J.: A kdo?

D. T.: Ti, kdo se účastnili. Muselo se skládat... Ne, to už přeháním. Třicet se jich účastnilo celkově. Počítá se... A tam jich bude asi... desítka určitě.

A. J.: Ale kdo přesně, to říct nedokážete, kromě Blochina?

D. T.: No tu moskevskou trojici jsem Vám už mnohokrát jmenoval. Suchareva teď vyslechnout nejde, Rubanova taky ne (*nezřetelné*). Koho ještě... Hlavně, zapomněl jsem příjmení. Zapomněl... mnohá.

A. J.: Nevzpomenete si, kdo byl v té době náčelníkem vnitřní věznice?

D. T.: Cukanov. Cukanov, Cu...

A. J.: Cukanov, jasné. A taková příjmení: Semenov, Turkevič, neříkají Vám nic?

D. T.: Ne.

A. J.: Ne, ano?

D. T.: Ne, naprosto. Nic.

A. J.: Ale přesně si pamatujete, že to byl Cukanov?

D. T.: Cukanov je jisté, zcela jisté! Takový urostlý člověk, potom šel nahoru, jmenovali ho, zdá se, snad náčelníkem hospodářského oddělení Velikolucké oblasti, když byla zřízena. Kalininská oblast byla přece na konci války rozdělena na dvě oblasti: Kalininskou a Velikoluckou (*nezřetelné*).

35. Protokol řidiče Grjazeva

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, teď Vám budu předkládat protokoly o výsledcích jednotlivých... Ano, požádali, tak já...

D. T.: Na minutku se vzdálím...

A. J.: Mám Vám pomoci?

D. T.: Na minutku se vzdálím (*nezřetelné*).

A. J.: A kolik máme ještě času? Ať píše, ať píše.

N. Z.: Zbývá ještě... dvacet pět minut.

A. J.: (*nezřetelné*)

N. Z.: Ne, a napájení? Kamera, časoměrná kamera.

A. J.: Napájení v kameře.

N. Z.: Ještě kamera (*nezřetelné*) ještě, záznam pokračuje.

A. J.: Tak, předkládá se Vám protokol o výsledku bývalého řidiče milicejního automobilu ve městě Kalininu Grjazeva Georgije Ivanoviče.

D. T.: Jaké příjmení?

A. J.: Grjazev. Grjazev, to je u milice, u milice pracoval.

D. T.: Nepamatuju.

A. J.: Je to svazek 21, list spisu... list spisu... 63–71. Z jeho výpovědi vyplývá: „Vím dobře, že v téže době (předválečné) a dokonce na začátku války (mám na mysli Velkou vlasteneckou) byl komandantem kalininské Správy NKVD Rubanov Andrej Maximovič...“

D. T.: Správně.

A. J.: „Byl jednou z všemocných osobností Správy, měl dokonce vlastní služební automobil. Dobře si pamatuju, že jeho řidičem byl Osipov Vladimir, dobře si pamatuju, že byl otcem mnoha dětí. Auto měl pick-up GAZ 2A.“

D. T.: U koho, u Rubanova?

A. J.: Ano.

D. T.: Auto nikdy neměl.

A. J.: Neměl, ano? Mýlí se, ano?

D. T.: A auto mu ani nenáleželo.

A. J.: No, možná jezdil, půjčoval si.

D. T.: No, po hospodářských věcech jezdil, půjčoval si.

A. J.: *(pokračuje ve čtení výpovědi G. I. Grjazeva)* „Osud Osipova mi není znám, bydlel tehdy v ulici Urického, nedaleko Kaljajeva, tam, kde je Leninův pomník, Leninovo náměstí, ulice Sovětská a Urického, dům nevím. Je mi dobře známo, že někdy v letech 42–43 dostal Tokarev nové jmenování a odjel na místo ministra Tatarské autonomní republiky do města Kazaně. Spolu s ním tam odjeli jeho řidič Sucharev a komandant Rubanov Andrej.“

D. T.: Tak, správně, všechno správně.

A. J.: Dál: „Chci doplnit, že v Rubanovově četě, to jest v komandantské četě, pracovali Belogorlov, Zajcev. To jsou ti, na které si ještě pamatuju, ale už zemřeli. Tito lidé v čele s Rubanovem samotným se zabývali tou nejhůšnější prací — popravami těch, kdo byli odsouzeni k trestu smrti. Byli fakticky vykonavateli poprav.“ Tak...

D. T.: *(nezřetelně)* Když mě jmenovali... nejmenovali mě z Kalininu do Kazaně, do Kazaně mě jmenovali potom, nýbrž do Tádžikistánu. A tehdy mi z Moskvy poradili vzít s sebou... prostě mi poslali Rubanova, potom tedy... Rubanova, Suchareva...

A. J.: A písáčku Mjakiševovou.

D. T.: Ty dva mi poslali, aby... protože vím o té operaci, abych je držel v ruce, aby nežvanili a tak dále. Potom Sucharev přivezl Osipova, ale toho jsem byl brzy nucen vyhodit, propil se, dokonce v práci se opíjel do bezvědomí. Byl jsem nucen ho odeslat. A vzít si je mě přinutili z toho důvodu, který jsem uvedl.

A. J.: Rozumím. Čtu dál: „Samotná vnitřní věznice byla pod budovou Správy NKVD, to jest ve sklepích, tam také probíhaly popravy. Před válkou byl náčelníkem vnitřní věznice buď Semenov, nebo Turkevič. Semenov zemřel buď někdy za války, nebo hned po válce.“

D. T.: Náčelníkem vnitřní věznice byl od chvíle, kdy jsem tam přijel, až do konce mé služby Cukanov.

A. J.: Mhm. Takže je tu chyba, ano?

D. T.: Chyba.

A. J.: To si pamatujete přesně?

D. T.: Ano, pamatuju přesně. I když ještě tohle: když se v roce 44 oblast rozdělila na dvě, byl, zdá se, jmenován do Velikých Luk na místo náčelníka hospodářského oddělení.

A. J.: Ale to už v roce 44?

D. T.: Ano, ve 44.

A. J.: A v době poprav...

D. T.: V té době Cukanov, Cukanov. To je jisté. Zmýlil se.

A. J.: Jasně. A v ostatním to souhlasí, ano?

D. T.: No, v ostatním souhlasí.

Výslech VII. Svědkové a závěr

36. Protokol Meňajevové

A. J.: Předkládá se Vám protokol o výslechu Meňajevové Jekatěрины Ivanovny.

D. T.: Ano.

A. J.: Mimochodem, vzpomínala na Vás velmi dobře.

D. T.: Nerozuměl jsem.

A. J.: Vzpomínala na Vás velmi dobře.

D. T.: Dobře vzpomínala?

A. J.: Ano.

D. T.: Děkuji jí.

A. J.: Jsou to tedy listy spisu téhož svazku, listy 73–77. Mimo jiné se tu říká, že pracovala... protože neměla místo k práci: „Seděla jsem v předpokoji u náčelníka Správy Tokareva, ale nebyla jsem jeho sekretářkou, tehdy byl Tokarevovým sekretářem Nilov Michail Iljič.“ A dál: „Po válce jsem napsala žádost o přechod k územním orgánům a poslali mě sloužit do Ministerstva státní bezpečnosti Tatarské SSR, do Kazaně. Tam jsem sloužila do 62. roku, než jsem odešla do výslužby. Když jsem přijela do Kazaně, byl ministrem státní bezpečnosti Tatarské republiky generál Tokarev, právě ten, který byl náčelníkem Správy NKVD ve Tveru.“

D. T.: Správně.

A. J.: „V Kazani Tokarev sloužil do 53. roku. V Kazani jsem čtrnáct let bydlela v jednom bytě s Rubanovem Andrejem Maximovičem. Byl komandantem Správy NKVD ve Tveru a spolu s Tokarevem se přestěhovali do Kazaně.“ Byl komandantem... „Povahou své práce se Rubanov musel zabývat popravami. Velmi ho to mučilo a byl neustále v podnapilém stavu.“

D. T.: Ano. A zbláznil se.

A. J.: „A teď si už přesně nepamatuju, kdy to bylo, ale zhruba v polovině 50. let se u nás v bytě odehrál takový rozhovor: byl v podnapilém stavu a začal si vylévat duši, říkal, že všichni říkají, že je pijan, jenže nikdo se neptá, proč pije. Dál řekl zhruba toto (přímá řeč): „Bože, kolik lidí mi prošlo rukama, a jenom těch Poláků.““

D. T.: Ano.

A. J.: „Víc už o tom nemluvil a já jsem se ho nezačala vyptávat, protože u nás v práci nebylo zvykem zajímat se o cizí věci. Když jsem v 62. roce odešla do výslužby a přijela do Tveru, Rubanov zůstal bydlet v Kazani, kde také zemřel.“

D. T.: Zemřel! Nevěděl jsem, že zemřel, věděl jsem, že se zbláznil.

A. J.: Všechno je tu správně, ano?

D. T.: Všechno správně!

A. J.: Nic k tomu nedoplníte?

D. T.: Nic.

37. Protokol Zajceva

A. J.: Předkládá se Vám protokol o výsledku bývalého štábního rotmistra státní bezpečnosti Správy NKVD Kalininské oblasti Zajceva Leonida Alexandroviče.

D. T.: Zajcev — to byl ten náčelník milice?

A. J.: Ne. Byl štábním rotmistrem milice.

D. T.: Štábním rotmistrem...

A. J.: Mhm. Svazek 21, list spisu 78...

D. T.: Měl jsem Zajceva jako zástupce pro milici.

A. J.: Říká se tu: „Můj otec, Zajcev Alexandr Grigorjevič⁴², pracoval celý život ve Správě NKVD Kalininské oblasti, odešel do zálohy zhruba v 67. roce v hodnosti štábního rotmistra a v sedmdesát... v 71. roce zemřel. O své práci prakticky nic nevyprávěl, ani nevím, jakou funkci zastával. Pamatuju se, že jsem mu jako kluk nosil oběd do Správy NKVD, ačkoli sídlila v budově, kde je teď... kde je teď lékařský institut. Sloužil tam celé dny a noci, čím se zabýval, to jsem už řekl, že nevím. Později, a to už byl v důchodu, otec v podnapilém stavu říkal, že se zabýval popravami lidí. Ale kdy, kde, koho přesně — to neřekl ani mně, ani matce.“ Nemáte k tomu nic k vysvětlení?

D. T.: Ani si ho nepamatuju, nepamatuju. Patrně se tím zabýval, člověk přece nemohl křivě obviňovat sám sebe.

A. J.: Máme tu protokol o ohledání chatové osady Správy státní bezpečnosti a Správy vnitřních věcí Tverské oblasti v okolí obce Mednoje.

D. T.: Tak...

A. J.: Schémata a fotografie. Budete je moci uvidět, nebo...?

D. T.: Ne, ne.

A. J.: Ne, ano?

D. T.: Nic nevidím.

A. J.: Tady na jednom schématu máme zrovna to, co jste říkal, co jste říkal — most přes...

D. T.: Je tam, ano?

A. J.: Ano, tady vede cestička, zrovna k plavební základně, tady je lesík — okraj lesa sice nikde zanesený nemáme, ale ta pustina před lesem tu je. Možná že v té pustině...

D. T.: Možná!

A. J.: Možná, ano? Je Vám to těžko říct?

D. T.: Ano.

A. J.: Jasně.

D. T.: Bohužel jsem Vám tady špatný pomocník. Naneštěstí (*nezřetelné*), k velkému neštěstí.

⁴²**Zajcev, Alexandr Grigorjevič** (1911–1971) — otec svědka, jehož výpověď Jablov Tokarevovi předkládá. Od února 1936 pracovník administrativně-hospodářského oddělení kalininské Správy NKVD, od září 1940 dozorčí pomocník komandanta; ve Správě sloužil do roku 1953. **Je mezi 125 odměněnými Berijovým rozkazem č. 001365 z 26. října 1940** — synova vzpomínka na to, co mu otec v opilosti řekl, tedy má dokumentární oporu. Řád rudé hvězdy (1950). Do důchodu odešel v roce 1957, zemřel roku 1971 v Kalininu. Zdroj životopisných údajů: N. V. Petrov, *Награждены за расстрел. 1940* (Moskva 2016).

38. Protokol Grigorjeva

A. J.: Tak. Předkládá se Vám protokol o výslechu svědka Grigorjeva Georgije Ivanoviče. Je to svazek 21, list spisu 115 až 128. Byl tehdy zástupcem redaktora oblastních novin politické správy (*divize?*) pro Kalininskou oblast a mimo jiné vypověděl, že z rozhovoru s Leonovem Andrejem Pavlovičem, bývalým komandantem chatové osady, se dozvěděl následující, čtu:

D. T.: Ano.

A. J.: „Jak mi vyprávěl Leonov podle slov Fedulova, bývalého komandanta chatové osady...“

D. T.: Jaké chatové osady?

A. J.: No tam...

D. T.: Totiž co je to za komandanta? Žádný komandant tam nebyl.

A. J.: Ne, ano? „Ten tam měl rovněž svůj služební domek v oblasti chat. A chtěl si vykopat sklep na brambory, ale země se tam ukázala jako sesedlá a sdělili mu, že jsou tam pohřbeni polští váleční zajatci zastřelení v 40. roce, a zakázali mu tam sklep kopat. Kdo to komandantu Fedulovovi řekl, mi Leonov nesdělil, ale podle všeho to Fedulovovi sdělil tehdy někdo z vedení tehdejší Správy KGB pro Kalininskou oblast.“

D. T.: Ano.

A. J.: Neměl jste s ním žádné rozhovory?

D. T.: S Fedulovem?

A. J.: Ano.

D. T.: Neznám ho.

A. J.: Rozumím.

D. T.: Nemám ponětí.

A. J.: „Tyto události s Fedulovem, jak jsem pochopil, se odehrály v 50. letech. Kromě toho mi Leonov sdělil, že v době, kdy byl v 50. letech zástupcem náčelníka Správy KGB pro Kalininskou oblast, se od pracovníků toho úřadu dozvěděl, že v 40. roce vozili do Správy NKVD pro Kalininskou oblast z ostaškovského tábora vlaky polské válečné zajatce. Jak jsem pochopil, důstojnický, dalo by se dokonce říct urozený stav, který měl i šperky...“

D. T.: Jaký stav?

A. J.: Urozený.

D. T.: Urozený?

A. J.: Urozený, ano. No, tak to vypráví on, že...?

D. T.: No, to je nesmysl.

A. J.: „... který měl i šperky, hodinky, prsteny. Vozili je rovnou do budovy Správy NKVD. Ted' je to lékařský institut v Sovětské ulici číslo 2. Sám tu budovu dobře znám, byla tam tehdy redakce novin ‚Na stráž revoluce‘. Tato budova tehdejší Správy NKVD měla velký sklepní prostor se zvlášť vybavenými celami pro vyšetřované. Jak jsem už slyšel...“

D. T.: Pro koho?

A. J.: Pro vyšetřované. „... jak jsem už slyšel z oblastních novin ‚Kalininská pravda‘ za 89. a 90. rok, takové cely byly nejen ve sklepech, ale i v podkrovním úseku. Leonov mi také sdělil, že tyto

postupně přivážené polské vojáky potom z budovy Správy NKVD v noci odváželi auty do chatové osady pod Mednoje a tam je stříleli. Právě takové údaje jsem dostal od Leonova, přičemž mi neřikal, že je, Poláky, stříleli přímo ve sklepích a potom mrtvolu odváželi do okolí Mednoje k pohřbení. Dobře si pamatuju, že právě (*nezřetelné*) po určitou dobu je auty odváželi do okolí chatového městečka NKVD, za obec Mednoje, a tam je u velké jámy stříleli a do té jámy shazovali. Podle všeho se tím zabývala komandantská četa kalininské Správy NKVD, a víc než to, chci říct, že stříleli... popravami Poláků se zabývali pracovníci komandatury v čele s tehdejší komandantem Rubanovem. Osobně jsem ho viděl a pamatuju si ho: byl to statný chlap s velkým knírem jako Buďonnyj...”

D. T.: Ano.

A. J.: „... a víc než to (*nezřetelné*).“ A dál: „V podnapilém stavu na otázku Kalinina — to je redaktor oblastních novin: ‚Proč jste v takovém stavu?‘ — Rubanov odpověděl, že v noci bylo nutno ve sklepech Správy NKVD ‚pracovat‘, to jest střílet odsouzené soudem, Zvláštní poradou, ‚trojkou‘⁴³. A on, Rubanov, vysvětlil, že za tu ‚práci‘ — za provádění poprav — jim vydávali alkohol. Hned potom...”

D. T.: Co vydávali?

A. J.: Alkohol, alkohol. Vodka, alkohol. Tak, a dál... Vidíte, v téhle výpovědi... ale to má z doslechu, on se domnívá, že...

D. T.: Nepřímé...

A. J.: Ano. Co k tomu můžete vysvětlit?

D. T.: Nic. Nestříleli v Mednoje, to už jsem řekl. Tam už mrtvolu přivezli. Potom, vyprávěli mi — ve Smolensku si počínali poněkud hloupěji. Tam začali střílet na místě pohřbívání.

A. J.: Ano.

D. T.: A to právě posloužilo jako signál... skončit.

A. J.: A odkud, od koho jste to slyšel?

D. T.: A tam jeden utekl... pokusil se utéct, křičel. Lidé to slyšeli. Teď si nevzpomínám, kdo mi to vyprávěl.

A. J.: A kdy to zhruba bylo?

D. T.: To už nedávno. Možná z téhle... vyprávěli.

A. J.: A kde tam stříleli?

D. T.: Nevím!

A. J.: Jen takový rozhovor?

D. T.: Jen takový rozhovor, ano.

39. Protokol Bobrova

A. J.: Tak, předkládá se Vám protokol o výsledku svědka Bobrova Sergeje Iljiče, bývalého hlídače Správy NKVD Kalininské oblasti, který vypověděl...

D. T.: Bobrov?

A. J.: Ano, Bobrov.

⁴³**Trojka** — tříčlenný mimosoudní orgán. V usnesení z 5. března 1940 ve složení Kobulov, Merkulov a Baštakov. Protože rozhodovala trojka a nikoli soud, nechodily do Kalininu rozsudky, nýbrž **seznamy**; nikomu se nic nečetlo a žádný prokurátor nebyl přítomen. Usnesení to předepisuje výslovně: věci se mají projednat „bez předvolání zatčených a bez sdělení obvinění“. Viz obrazovou přílohu.

D. T.: Nepamatuju.

A. J.: „V době mého nástupu do práce ve Správě NKVD byl náčelníkem Správy Tokarev a komandantem Správy Rubanov Andrej Maximovič. Oba potom někam odešli, ale kdy to bylo a v souvislosti s čím — to teď říct nedokážu. Kromě Rubanova patřili do komandantské čety Belogorlov a Zajcev, ale oba už zemřeli.“ ... Můžete k tomu něco...?

D. T.: Ne, nic. Nic, nic.

40. Doplnění k protokolu

A. J.: Tak, v podstatě jsme skončili s předkládáním dokumentů. Jaká budete mít doplnění k protokolu o výsledku? Nevznikla snad nějaká doplnění v souvislosti s předloženými dokumenty?

D. T.: Snažil jsem se, když mě vyslýchali, snažil jsem se říct všechno, co jsem viděl. No, možná jsem něco málo vynechal, a není to divné, bude mi brzy devadesát let. A pak uplynulo od těch událostí půl století. Nebrat to v úvahu, zdá se mi, nelze. Možná jsem něco vynechal. Ale jedno prohlašuji, že já osobně jsem se toho neúčastnil...

A. J.: Konkrétně poprav, ano?

D. T.: Ne, ale kdepak, bůh chraň... V žádném případě! A ani jsem u poprav nebyl přítomen, nebyl. Ne proto, že bych byl slabé povahy, nýbrž čistě z morálních důvodů. Neúčastnil jsem se. A tehdy jsem řekl soudruhům... Pavlovovi (*nezřetelné*): „A jak to bude s Ženevskou úmluvou⁴⁴?“ ... ještě, pokud jde o válečné zajatce (*nezřetelné*), ... vím, je to úmluva z 25. roku. „Rozhodnutí vyšší instance,“ jak řekl Kobulov. Nebo „vysoké instance“, už si přesně nepamatuju, jak se vyjádřil; myslím, že řekl „vysoké instance“.

A. J.: Ale tehdy jste pochopil, že „vysoká instance“ není Zvláštní porada?

D. T.: Ne, pochopil jsem to tak, že je to ÚV, politbyro. Ale přesně jsem to nevěděl, dokud mi Váš soudruh neřekl: „Bylo usnesení politbyra.“ Říkám: „Takže přece jen bylo usnesení?“ — „Ano, bylo.“ To mě definitivně utvrdilo v názoru, který jsem si nejdříve prostě dohadem stavěl. Tak to je. Považoval jsem to za nespravedlivé. A co jsem mohl dělat, posuďte sám? Co jsem mohl? Kdo mohl, mohl kdokoli jiný udělat co? Nikdo nic nemohl.

A. J.: A odmítnout (*nezřetelné*)?

D. T.: Odmítnout? A pamatujete si Kobulovovo varování, říkal jsem Vám: „Nesmí zůstat ani jeden živý svědek.“ Já jsem dokonce jednoho řidiče — jeho příjmení si už nepamatuju — přemlouval, aby souhlasil, protože mu oznámili...

A. J.: Ano, ano.

D. T.: A byl to zlatý kluk, dobrý řidič, dobrý člověk! Rozhodl jsem se ho zachránit, myslím si: „Zastřelí ho hned.“ (*nezřetelné*)

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, máte ještě nějaká doplnění, protože nám už čas...

D. T.: Ale ne, asi ne. Je to taková věc, že je to strašně nepříjemné. Nevím, jak se z toho budou vykrucovat. Jak? Čím to ospravedlnit? Ničím.

A. J.: Ano... To je vše, ano?

D. T.: Ano, asi vše.

⁴⁴Ženevská úmluva — Tokarev ji datuje rokem 1925; úmluva o zacházení s válečnými zajatci byla podepsána v Ženevě 27. července 1929. Sovětský svaz k ní nepřistoupil.

A. J.: Výslech za použití zvukového záznamu je skončen, obrazový záznam se ukončuje ve 14 hodin 25 minut... Ach, ve 13 hodin — přerekl jsem se — ve 13 hodin 25 minut.

D. T.: To je teď 13.25?

A. J.: Ano, teď je 13.25. Páska bude vrácena do výchozí polohy k prohlédnutí a doplnění. Zapni.

(Poté, co si účastníci výsledku obrazový záznam prohlédli a poslechli, byl záznam obnoven:)

41. Opravy po shlédnutí záznamu

A. J.: Běží záznam, ano?

N. Z.: Ano.

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, prohlédli jste si obrazový záznam protokolu o svém výsledku. Je Vám všechno jasné, jaká Vám vznikla doplnění a opravy?

D. T.: Ano, protokol jsem pozorně poslouchal, mám za to, že je všechno zaznamenáno správně, s výjimkou některých momentů, které mají snad druhořadý význam. Vzpomněl jsem si například na příjmení toho filmového režiséra. Byl to Romm, Michail Romm, myslím Michail Michajlovič, ale za jméno po otci neručím. Romm. A právě jeho jméno — a cenili si ho tehdy jako režiséra velmi vysoko — zachránilo život jeho synovci. Mluvil jsem o tom v protokolu.

A. J.: Jasné... Během prohlížení záznamu jste řekl, že jste bezprostředně vyslechl jen jednoho, jednoho mladého chlapce, chtěl jste udělat opravu.

D. T.: Á, teď jste do protokolu zapsal, že jsem Poláky před popravou vyslýchal. Zeptal jsem se jen jednoho člověka, kterého jsem považoval, no, ještě za kluka. Byl tak mladý, tak drobný, že si ho prostě nebylo možné nevšimnout. Zeptal jsem se: „Jak se jmenuješ?“ — řekl své jméno, teď si na to příjmení nevzpomínám. — „Kolik let?“ — „Osumnáct.“ — Patrně to tak říká polsky, „osumnáct“. — „Kde jsi sloužil?“ — „Pohraničník...“

A. J.: Dmitriji Stěpanoviči, ale tohle už máme podrobně.

D. T.: Ano. Zeptal jsem se jen toho chlapce, on mi odpověděl, a nikomu dalšímu z Poláků jsem otázky nekládl.

A. J.: Chtěl jste také opravit příjmení náčelníka zvláštního oddělení — ne „Zatenepin“, ale jak jste říkal?

D. T.: Zatelepin⁴⁵.

A. J.: Zatelepin...

D. T.: Zatelepin, náčelník zvláštního oddělení Zatelepin. Opakuji ještě — neměl žádný vztah ke Správě NKVD, podléhal po své linii, „osobácké“ linii. A k územním orgánům vztah neměl.

A. J.: Chtěl jste také opravit to, co korespondent uviděl ve sklepech budovy NKVD, co to mohlo být.

D. T.: Předpokládám, že tam uviděl soustavu teplovzdušného vytápění⁴⁶, budova se právě tou soustavou vytápěla. A zřizovat tam nějaké tajné komory, aby se dalo odposlouchávat nebo co, to prostě pokládám za nesmysl, nesmysl! To je planý výmysl samotného novináře, který to do těch novin napsal.

A. J.: Jasné. A chtěl jste upřesnit ohledně popravčích rýh...

⁴⁵**Zatelepin, Vasilij Petrovič** (1902–1962) — od února 1939 do července 1940 náčelník zvláštního oddělení Kalininského vojenského okruhu, kapitán státní bezpečnosti. Tokarev si v průběhu výsledku opravuje vlastní dřívější „Zatenepin“.

⁴⁶**Teplovzdušné vytápění** — Tokarevovo vysvětlení toho, co novinář ve sklepech viděl a popsal jako mučicí zařízení.

D. T.: A ještě ohledně mučicích nástrojů. Pracoval jsem tam víc než šest let, přede mnou nebyly žádné tajnosti. A za svůj úkol jsem považoval, za hlavní úkol, zavést tam pořádek, nastolit zákonnost a tak dále. Nemohl jsem o mučicích nástrojích nevědět, kdyby tam vůbec byly. Nebyly tam žádné mučicí nástroje.

A. J.: A ohledně rozměrů rýhy jste chtěl udělat opravu.

D. T.: Ano. Ohledně rozměrů rýhy — tady jsem to přehnal. Rýhy byly tak osm až deset metrů v průměru. To jest dostatečně... jáma musí být dostatečná k tomu, aby se tam zahrabalo 250 lidí, nebo jak to bylo v prvním případě — 300 lidí.

A. J.: A ohledně Seněnkovovy funkce.

D. T.: Seněnkovovu funkci jsem omylem uvedl nesprávně. Řekl jsem, že byl z funkce náčelníka Správy NKVD přeložen do Moskvy na místo vedoucího oddělení ÚV. Byl přeložen na místo prvního zástupce náčelníka... vedoucího oddělení ÚV. Tak to je.

42. Seznamy předpisů

A. J.: Jasně... Dmitriji Stěpanoviči, a ještě jedna otázka.

D. T.: Ano, prosím.

A. J.: Předkládají se Vám seznamy předpisů k odeslání polských válečných zajatců z ostaškovského tábora NKVD k dispozici náčelníka Správy NKVD pro Kalininskou oblast, je to svazek 10, je tu 67 těchto seznamů, podle nichž se polští váleční zajatci odesílali z ostaškovského tábora do Vaší Správy NKVD.

D. T.: Takže to je patrně na popravu.

A. J.: Ano, 67 seznamů na... v průměru po 100 lidech, a celkem na šest tisíc dvě stě osmdesát lidí... dvě stě osmdesát sedm lidí v období od 1. dubna do 19. května čtyřicátého roku.

D. T.: Ano.

A. J.: A rovněž hlášení náčelníků konvojů za totéž období o eskortování těchto válečných zajatců z Ostaškova do Kalininu.

D. T.: Ano.

A. J.: Vzniká otázka: můžeme na základě těchto seznamů — a tady je například řečeno, tady jsou hlášení, že například transport 84., 6. dubna 40. roku, bylo v pěti vagonech eskortováno 494 válečných zajatců. Můžeme říct, že těch 494 válečných zajatců bylo zastřeleno právě 6. dubna 40. roku?

D. T.: Ne, to se říct nedá! Víc než tři sta lidí denně se nestřílelo, a i to byl jediný případ, první případ. Udělali tu chybný výpočet. Muselo se to dělat za tmy, a noc už byla krátká. Potom začali vozit, to jest střílet během noci po 250 lidech.

A. J.: 250 lidí?

D. T.: Ano.

A. J.: Jasně. Tady máme taková data: 10. dubna přivezli 233 lidí...

D. T.: No to už nevím, to Krivenko...

A. J.: ... 13. dubna — 300 lidí, 14. dubna — 299 lidí, 17. dubna — 350 lidí, 14. dubna — 136 lidí, 22. dubna — 242 lidí, 24. dubna — 195 lidí, 26. dubna 40. roku — 52 lidí, 30. dubna — padesát... 188 lidí, a 5. dubna — 343 lidí. Samozřejmě to není všechno, vagony nejsou všechny...

D. T.: (*nezřetelně*) nejsou všechny, ano...

A. J.: ... to, co se nám zatím podařilo vyhledat. A vzniká ještě taková otázka: řekněte, Dmitriji Stěpanoviči, můžeme mít za to, že bylo-li zastřeleno 6287⁴⁷ lidí, to jest osoby, které byly vyjmenovány v těchto seznamech-předpisech, je jich tu právě tolik — a střílelo se zhruba po dvou stech padesáti lidech denně — kolik zhruba bylo rýh, v nichž byli ti váleční zajatci pohřbíváni?

D. T.: To je prostá aritmetika, musím říct. Vydělte každý tisíc čtyřmi, zhruba 24 až 25 jam.

A. J.: 25 jam...

D. T.: To říkám zhruba.

A. J.: Rozumím, samozřejmě.

D. T.: Protože jsem občas chyběl, úmyslně jsem odjížděl do svých patronátních okresů. A možná se tam střílel jiný počet, nevím. Ale dobře vím, že po prvním případě, kdy bylo dopraveno 300 lidí k popravě a noční čas nám nestačil... vlastně ne nám — já se za účastníka téhle věci nepovažuji, nepovažuji! Kategoricky tu věc odmítám! Takže bylo přijato rozhodnutí po 250 lidech, ještě jednou opakuji. No, mohly být odchylky, ale jen směrem dolů, protože dny byly pořád... totiž noci byly kratší a kratší a kratší. Mohly být odchylky.

43. Závěr

A. J.: A poslední otázka, rychlá.

D. T.: Ano.

A. J.: Z Vaší výpovědi vyplývá, že Vaši podřízení, řidiči a pracovníci komandatury, dozorcí a jednotliví vyšetřovatelé, se účastnili operace zastřelení polských válečných zajatců. Kromě toho jste sám vyprávěl o „záchraně“ jednoho řidiče, když jste mu nařídil, aby se operace účastnil. Nedával jste jim, těmto Vaším podřízeným, které jsem vyjmenoval, nějaký rozkaz k účasti na té akci...

D. T.: Naprosto žádný, žádný rozkaz se nedával.

A. J.: Pak vzniká otázka: vždyť to byli Vaši podřízení?

D. T.: Moji podřízení, ale tady jednal můj první zástupce Pavlov.

A. J.: Pavlov, ano?

D. T.: Pavlov.

A. J.: To on to všechno zorganizoval?

D. T.: On za pomoci Borisova, druhého zástupce.

A. J.: Všechno jasné, víc otázek nemám. Máte ještě nějaká doplnění, opravy, změny?

D. T.: Jaká doplnění? Já...

A. J.: Prohlédli jsme protokol...

D. T.: ... jsem se snažil vzpomenout si, kolik jich bylo celkem zastřeleno. Vaše číslo se trochu neshoduje s tím číslem, které jsem si zapamatoval já. Bylo zastřeleno dvě stě devadesát pět lidí, plus jeden. To je ten bandita... Šest tisíc dvě stě... dvě stě devadesát pět.

A. J.: Ještě jednou: šest tisíc...

D. T.: Šest tisíc dvě stě devadesát pět.

⁴⁷6 287 — počet osob na šedesáti sedmi odesílacích seznamech z ostaškovského tábora do kalininské Správy NKVD za období od 1. dubna do 19. května 1940. Šelepinova zpráva z roku 1959 uvádí pro ostaškovský tábor 6 311. Tokarev si na konci výslechu vybaví 6 295 a připojí „plus jeden“.

A. J.: A plus jeden?

D. T.: A plus jeden.

A. J.: Bandita...?

D. T.: To je ten bandita, ano.

A. J.: Všechno jasné.

D. T.: To se nemusí počítat.

A. J.: Máte další změny nebo opravy?

D. T.: Ale ne, asi ne.

A. J.: Všechno správně?

D. T.: Všechno správně.

A. J.: Všechno správně. Tím výslech za použití obrazového záznamu končí. Máte nějaká doplnění *(nezřetelné)*?

N. Z.: Doplnění nemám.

A. J.: Doplnění nejsou. Účastníci vyšetřovacích úkonů doplnění nemají. Vypněte kameru.

Obrazová příloha

Čtyři dokumenty ze „zapečetěné obálky č. 1“, uložené v Ruském státním archivu sociálně-politických dějin (RGASPI), fond 17, opis 166, spis 621a. Odtajněny v roce 1992. Překlady jsou pořízeny z faksimilí.

I. Zpráva lidového komisaře vnitra Beriji Stalinovi č. 794/B

Listy 4–7. Strojopis na hlavičkovém papíře NKVD, čtyři strany. Den v datu není vyplněn; podací razítko má 5. března 1940.

Faksimile prvního listu je na frontispisu této knihy.

SSSR · LIDOVÝ KOMISARIÁT VNITŘNÍCH VĚCÍ „ „ března 1940 · č. 794/B ·
Moskva **ÚV VKS(b) — soudruhu STALINOVÍ**

V táborech pro válečné zajatce NKVD SSSR a ve věznicích západních oblastí Ukrajiny a Běloruska je v současné době drženo velké množství bývalých důstojníků polské armády, bývalých pracovníků polské policie a zpravodajských orgánů, členů polských nacionalistických kontrarevolučních stran, účastníků odhalených kontrarevolučních povstaleckých organizací, přeběhlíků a jiných. Všichni jsou zapřísáhlými nepřáteli sovětské moci, naplněnými nenávistí k sovětskému zřízení.

Zajatí důstojníci a policisté se v táborech pokoušejí pokračovat v kontrarevoluční práci a vedou protisovětskou agitaci. Každý z nich jen čeká na propuštění, aby se mohl aktivně zapojit do boje proti sovětské moci.

Orgány NKVD v západních oblastech Ukrajiny a Běloruska odhalily řadu kontrarevolučních povstaleckých organizací. Ve všech těchto organizacích hráli aktivní vedoucí úlohu bývalí důstojníci bývalé polské armády, bývalí policisté a četníci.

Mezi zadrženými přeběhlíky a narušiteli státní hranice bylo rovněž zjištěno značné množství osob, které jsou účastníky kontrarevolučních špiónážních a povstaleckých organizací.

V táborech pro válečné zajatce je drženo celkem (nepočítaje vojíny a poddůstojnický sbor) **14 736 bývalých důstojníků, úředníků, statkářů, policistů, četníků, žalářníků, osadníků a zpravodajců** — národností přes 97 % Poláci.

Z nich:

generálů, plukovníků a podplukovníků	295
majorů a kapitánů	2 080
poručíků, podporučíků a praporčíků	6 049
důstojníků a nižších velitelů policie,	1 030
pohraniční stráže a četnictva	
řadových policistů, četníků, žalářníků	5 138
a zpravodajců	
úředníků, statkářů, kněží a osadníků	144

Ve věznicích západních oblastí Ukrajiny a Běloruska je drženo celkem **18 632 zatčených** (z toho 10 685 Poláků), mezi nimi:

bývalých důstojníků	1 207
bývalých policejních zpravodajců a četníků	5 141
špionů a diverzantů	347
bývalých statkářů, továrníků a úředníků	465
členů různých kontrarevolučních a povstaleckých organizací a různého kontrarevolučního živlu	5 345
přeběhlíků	6 127

Vycházejí z toho, že všichni jsou zatvrzelými, nenapravitelnými nepřáteli sovětské moci, pokládá NKVD SSSR za nutné:

I. Uložit NKVD SSSR:

- 1) věci osob nacházejících se v táborech pro válečné zajatce — **14 700 osob** bývalých polských důstojníků, úředníků, statkářů, policistů, zpravodajců, četníků, osadníků a žalárníků,
- 2) jakož i věci zatčených a ve věznicích západních oblastí Ukrajiny a Běloruska se nacházejících **11 000 osob** členů různých kontrarevolučních špionážních a diverzních organizací, bývalých statkářů, továrníků, bývalých polských důstojníků, úředníků a přeběhlíků —

— **projednat ve zvláštním řízení, s použitím nejvyššího trestu — zastřelení.**

II. Projednání věcí provést **bez předvolání zatčených a bez sdělení obvinění**, bez usnesení o skončení vyšetřování a bez obžalovacího spisu — tímto způsobem:

- a) u osob nacházejících se v táborech pro válečné zajatce — podle zpráv předkládaných Správou pro věci válečných zajatců NKVD SSSR,
- b) u osob zatčených — podle zpráv ze spisů předkládaných NKVD Ukrajinské SSR a NKVD Běloruské SSR.

III. Projednáním věcí a vynesemím rozhodnutí pověřit trojku ve složení soudruzi **Berija** — *jméno je v dokumentu škrtnuto a rukou nad ně dopsáno Kobulov* — **Merkulov** a **Baštakov**⁴⁸ (náčelník 1. zvláštního oddělení NKVD SSSR).

LIDOVÝ KOMISAŘ VNITŘNÍCH VĚCÍ SVAZU SSR (podpis) L. Berija

Rukopisné značky na dokumentu

Na prvním listu je vlevo modrou tužkou „**Za**“ — ruské *za* tu znamená *pro*, jde o záznam hlasování — a pod tím čtyři vlastnoruční podpisy: **Stalin, Vorošilov, Molotov, Mikojan**. V levém okraji červenou tužkou rukou sekretariátu: „**s. Kalinin — za**“, „**s. Kaganovič — za**“ — dva nepřítomní členové, kteří hlasovali telefonicky.

Na třetím listu je v levém okraji tužkou „**O. P.**“ (Zvláštní složka) a „**Věc NKVD SSSR**“, tedy název, pod kterým byl bod zapsán do protokolu. Odtud, od slov „Uložit NKVD SSSR“, je text svisle odčárkovaný; **tato odčárknutá část se po hlasování stala vlastním zněním usnesení politbyra**. Na čtvrtém listu

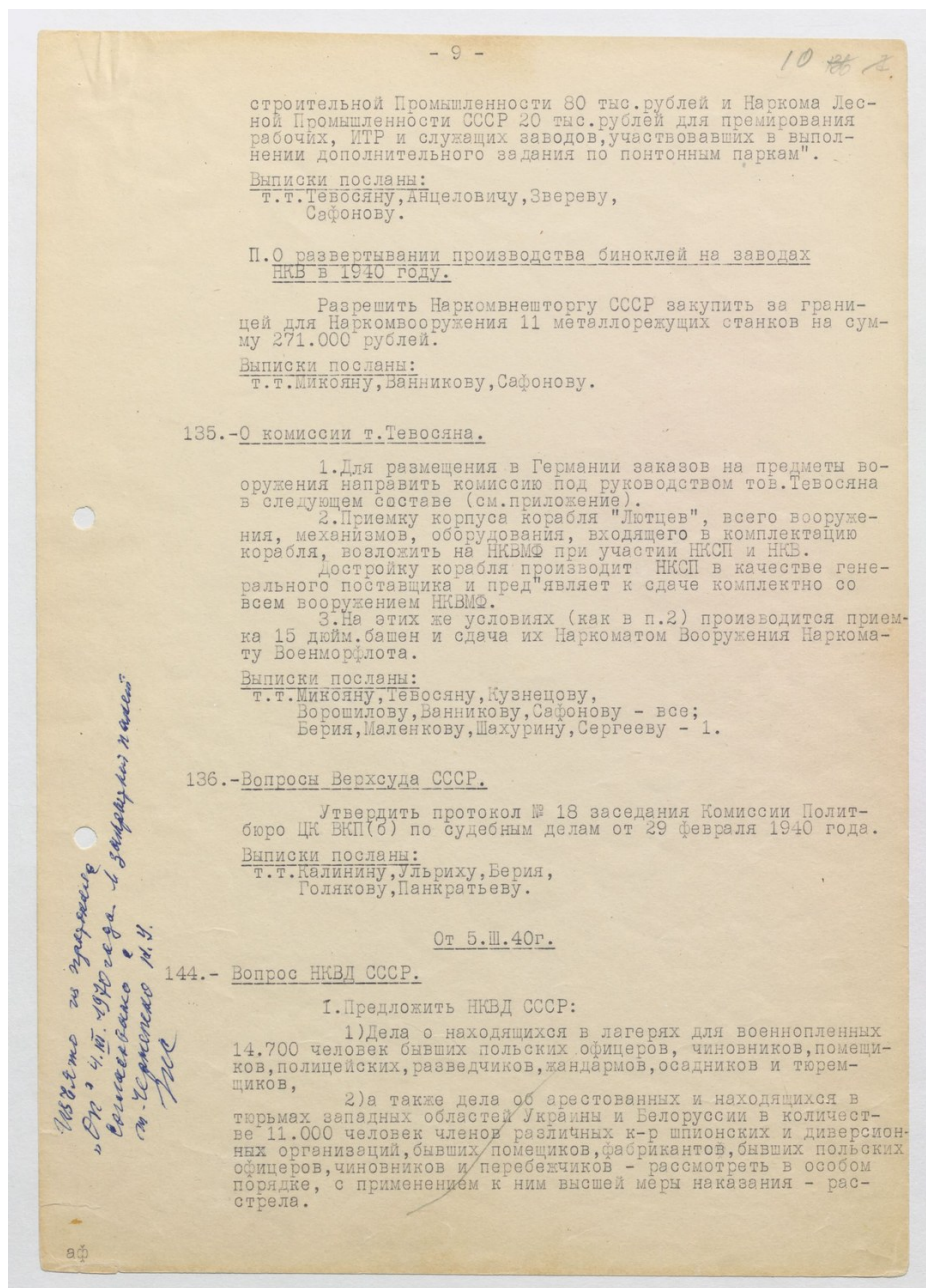
⁴⁸Baštakov, Leonid Fokejevič (1900–1970) — třetí člen trojky. Náčelníkem 1. zvláštního oddělení NKVD se stal právě 5. března 1940, tedy v den onoho usnesení; o devět dní později byl povýšen a 26. dubna, uprostřed poprav, vyznamenán Řádem rudé hvězdy. Nikdy nebyl stíhán, dožil se roku 1970.

značka končí a pod Berijovým podpisem je tužkou „П 13/144“ a „5/III-40 г.“ — zápis do protokolu č. 13, bod 144, 5. března 1940.

Ve složení trojky je **Berija škrtnut a místo něj rukou dopsán Kobulov**. Autor návrhu se tak z rozhodujícího orgánu vyňal.

II. Protokol politbyra ÚV VKS(b) č. 13, Zvláštní složka, bod 144

Listy 9–11. „Вѣс НКВД СССР“.

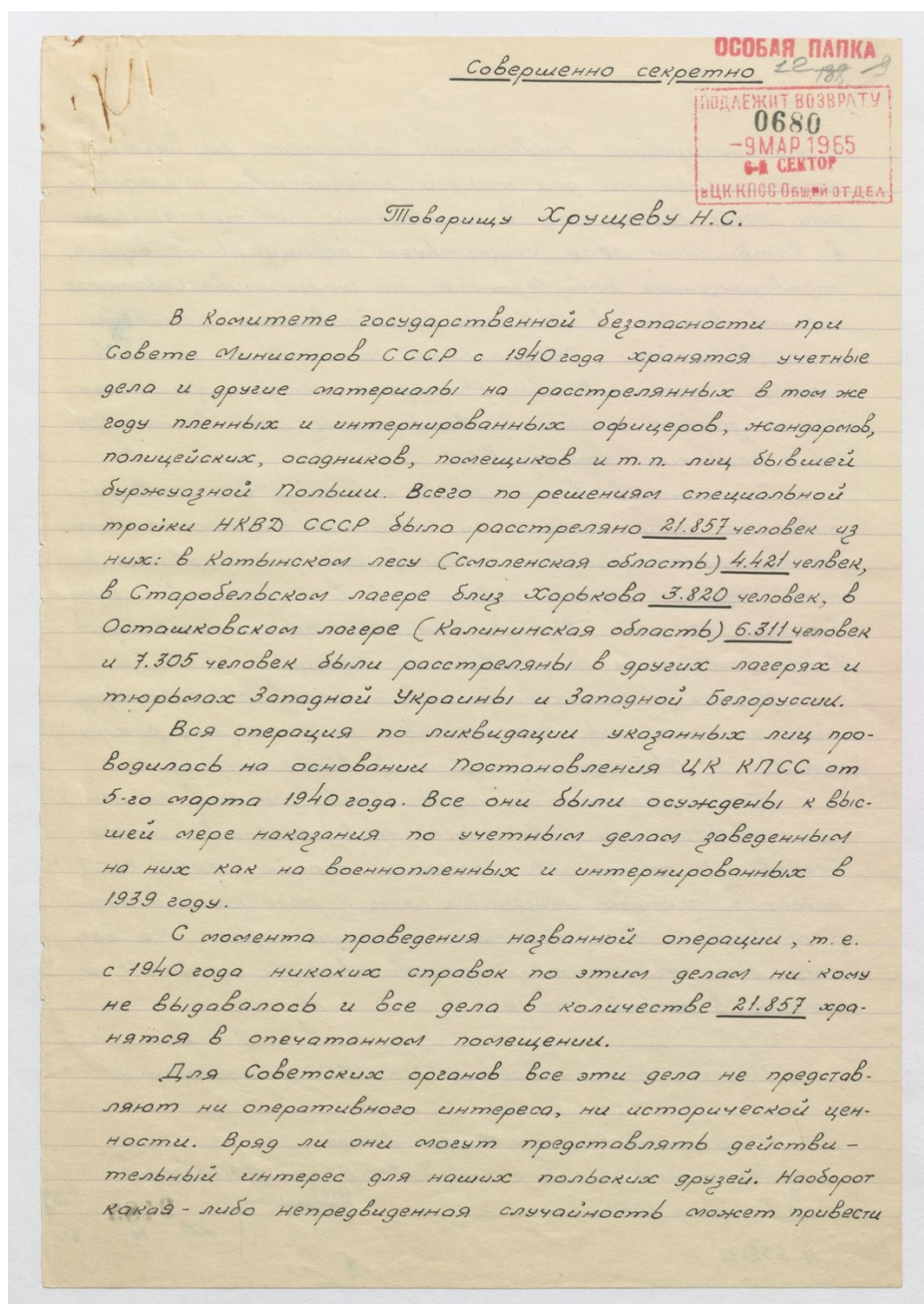
Protokol politbyra ÚV VKS(b) č. 13, Zvláštní složka, bod 144 — „Вѣс НКВД СССР“. List vyňatý z protokolu do zapečetěné obálky. RGASPI, f. 17, op. 166, sp. 621a, l. 10.

Text usnesení je **doslova totožný** s odčárknutou částí Berijovy zprávy, od slov „Uložit NKVD СССР“ po složení trojky. Samostatné rozhodnutí o popravě tedy neexistuje: rozhodnutím se stal návrh.

Tyto listy byly 4. března 1970 z protokolu vyňaty do zapečetěné obálky a nahrazeny novými, z nichž byl popravčí text odstraněn. Stalo se tak se souhlasem Konstantina Černěnka, tehdy vedoucího Obecného oddělení ÚV. Zvláštní složka, nejvyšší stupeň utajení usnesení politbyra, už tedy pro tento bod nestačila.

III. Zpráva předsedy KGB Šelepina Chruščovovi č. 632-š

Listy 12–13v. Psáno rukou, kaligraficky, v jediném exempláři; podle diktátu je napsal Ja. A. Pletněv, náčelník evidenčně-archivního oddělení KGB. Obsah byl natolik choulostivý, že se nesměl dát písarce.

Zpráva předsedy KGB A. Šelepina N. Chruščovovi č. 632-š ze 3. března 1959, první list. Psáno rukou, kaligraficky, v jediném exempláři. RGASPI, f. 17, op. 166, sp. 621a, l. 12.

ZVLÁŠTNÍ SLOŽKA • Přísně tajné

Soudruhu Chruščovovi N. S.

Ve Výboru státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR se od roku 1940 uchovávají evidenční spisy a další materiály o osobách zastřelených téhož roku — zajatých a internovaných důstojnících, četnících, policistech, osadnících, statkářích a podobných osobách bývalého buržoazního Polska. Celkem bylo na základě rozhodnutí zvláštní trojky NKVD SSSR zastřeleno **21 857 osob**, z toho v Katyňském lese (Smolenská oblast) **4 421 osob**, ve starobělském táboře u Charkova **3 820 osob**, v ostaškovském táboře (Kalininská oblast) **6 311 osob**, a **7 305 osob** bylo zastřeleno v jiných táborech a věznicích západní Ukrajiny a západního Běloruska.

Celá operace likvidace uvedených osob byla provedena na základě usnesení ÚV KSSS z 5. března 1940. Všichni byli odsouzeni k nejvyššímu trestu podle evidenčních spisů, které na ně byly založeny jako na válečné zátce a internované v roce 1939.

Od provedení uvedené operace, to jest od roku 1940, nebyly k těmto věcem nikomu vydávány žádné zprávy a všechny spisy v počtu **21 857** se uchovávají v zapečetěné místnosti.

Pro sovětské orgány nepředstavují tyto spisy ani operativní zájem, ani historickou hodnotu. Stěží mohou představovat skutečný zájem pro naše polské přátele. Naopak, jakákoli nepředvídaná náhoda může vést k prozrazení provedené operace se všemi pro náš stát nežádoucími následky. Tím spíš, že pokud jde o zastřelené v Katyňském lese, existuje oficiální verze, potvrzená vyšetřováním, které z podnětu sovětských orgánů provedla v roce 1944 komise nazvaná „Zvláštní komise pro zjištění a vyšetření zastřelení zajatých polských důstojníků německo-fašistickými okupanty v Katyňském lese“.

Podle závěrů této komise se všichni tam zlikvidovaní Poláci pokládají za usmrčené německými okupanty. Materiály vyšetřování byly tehdy široce zveřejněny v sovětském i zahraničním tisku. Závěry komise se pevně usadily v mezinárodním veřejném mínění.

Vycházejí z uvedeného, jeví se účelným **zničit všechny evidenční spisy osob zastřelených v roce 1940 ve výše uvedené operaci.**

K vyřízení případných dotazů po linii ÚV KSSS nebo sovětské vlády lze ponechat protokoly zasedání trojky NKVD SSSR, která uvedené osoby odsoudila k zastřelení, a akty o výkonu rozhodnutí trojek. Objemem jsou tyto dokumenty nepatrné a lze je uchovávat ve zvláštní složce.

Návrh usnesení ÚV KSSS se přikládá.

Předseda Výboru státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR (podpis) A. Šelepín „3“
března 1959 · č. 632-š

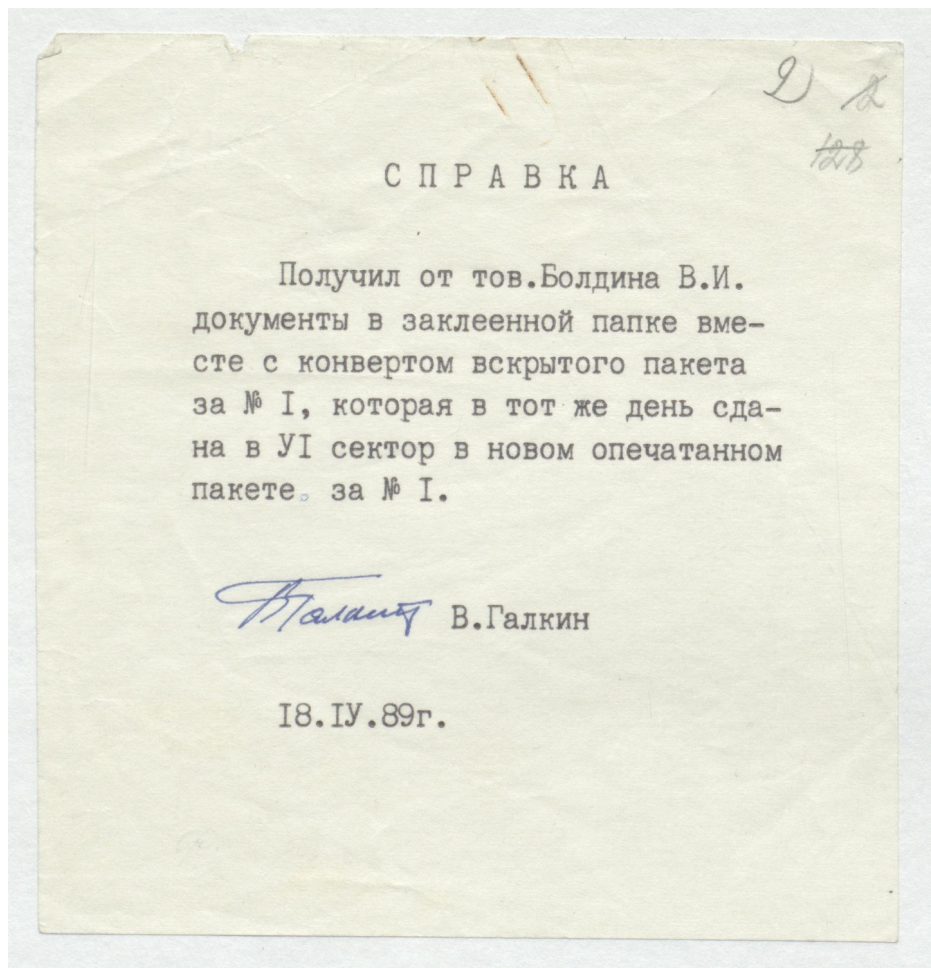
Zpráva nese razítko „PODLÉHÁ VRÁCENÍ“, číslo 0680 a datum příjmu **9. března 1965** — do archivu politbyra se dostala až o šest let později. Chruščov návrh nerealizoval: spisy zničeny nebyly.

IV. Potvrzení o vydání dokumentů, 18. dubna 1989

Strojopis, jeden list.

ZPRÁVA

Převzal jsem od soudruha Boldina V. I. dokumenty v zalepených deskách spolu s obálkou otevřeného balíku č. 1, která byla téhož dne odevzdána do VI. sektoru v novém zapečetěném balíku č. 1.

Potvrzení V. Galkina z 18. dubna 1989 o převzetí katyňských dokumentů od V. Boldina. RGASPI, f. 17, op. 166, sp. 621a, l. 2.

(podpis) **V. Galkin** 18. IV. 89

Je to jediný papír, který dokládá, že si **Michail Gorbačov v dubnu 1989, před setkáním s Wojciechem Jaruzelským, nechal katyňské dokumenty z archivu politbyra přinést** — a dostal je. Oficiální sovětské přiznání přišlo o rok později, v dubnu 1990, svalovalo vinu na Beriju a o usnesení politbyra mlčelo. Dokumenty byly Polsku předány teprve 14. října 1992.

Ediční poznámka k příloze

Reprodukované dokumenty jsou úřední písemnosti státních orgánů a jako takové nepodléhají autorskoprávní ochraně; věrný sken plochého dokumentu není sám o sobě autorským dílem. Překlady jsou pořízeny z faksimilí a jsou vlastní.

Pravost dokumentů byla předmětem písmoznaleckého a kriminalistického zkoumání se soudními znalci z VNIISE a Ústředního ústavu soudního lékařství ministerstva obrany Ruské federace, které ji potvrdilo. Potvrzují ji i doprovodné dokumenty uložené jinde: náhradní zpráva o Berijově dopisu ve spisech sekretariátu lidového komisaře vnitra, list 33 obecného protokolu politbyra č. 13 s bodem 144, a náhradní zpráva o Šelepínově dopisu ve spisech KGB.